

Håndbok for overformynderiene 2006

Justis- og politidepartementet

HÅNDBOK FOR OVERFORMYNDERIENE	9
INNLEDNING	9
HVA TAS OPP I HÅNDBOKA?	9
1. NOEN SENTRALE BEGREPER	10
1.1 Vergemål, verge og umyndig	10
1.2 hjelpevergemål og hjelpeverge	11
1.3 Settevergemål og setteverge	11
2. OVERFORMYNDERIETS ORGANISERING, ANSVAR OG OPPGAVER – KOMMUNEN OG FYLKESMANNENS ROLLE	11
2.1 Innledning	11
2.2 Overformynderiets organisering	12
2.3 Overformynderiets kompetanse og oppgaver etter vergemålsloven	14
2.4 Overformynderiets oppgaver og kompetanse etter annen lovgivning	18
2.5 Hvor langt rekker overformynderiets kompetanse? – bostedsbegrepets betydning	19
2.5.1 En klient har midler i utlandet	20
2.5.2 Bostedslandet følger statsborgerprinsippet	20
2.5.3 Nordiske land	21
2.5.4 Enslige mindreårige asylsøkere	21
2.5.5 Overføring av vergemål til andre stater	22
2.5.6 Hvilket overformynderi skal behandle saken	22
2.6 Overformynderiets og kommunens ansvar	22
2.6.1 Kommunens budsjettansvar- overformyndernes krav på vederlag	23
2.6.2 Godtgjørelse til verger	23
2.6.3 Godtgjørelse til advokater	24
2.7 Overformynderiets og kommunens erstatningsansvar	26
2.8 Fylkesmannens tilsynsansvar	27

3. SAKSBEHANDLINGSREGLER	28
3.1 Hva tas opp under dette kapitlet?	28
3.2 Hvordan ivaretas rettssikkerhet?	29
3.2.1 Begrepet	29
3.2.2 Saksbehandlingsregler	29
3.2.3 Kontroll med overformynderiets avgjørelser	30
3.3 Generelle rettsprinsipper	31
3.3.1 Legalitetsprinsippet	31
3.3.2 Lex superior prinsippet	31
3.3.3 Lex specialis prinsippet	32
3.4 Begreper i forvaltningsloven	32
3.4.1 Partsbegrepet	32
3.4.2 Enkeltvedtak	33
3.5 Taushetsplikt	33
3.6 Habilitet	35
3.7 Veiledningsplikten	35
3.8 Bistand fra advokat eller en annen representant	36
3.9 Innsynsrett og partsoffentlighet	36
3.10 Forberedelsen av saken	37
3.10.1 Ulike faser	37
3.10.2 Søknaden/saken klargjøres	37
3.10.3 Foreløpig svar/forvaltningsmelding	38
3.10.4 Forhåndsvarsel	39
3.10.5 Forhåndsuttalelser/forhåndstilsagn	39
3.11 Opplysninger innhentes - kartlegging	40
3.11.1 Hva må gjøres før vedtak fattes?	40
3.11.2 Utredningsansvaret	41
3.11.3 Nye opplysninger skal forelegges søkeren/parten til uttalelse	42
3.12 Opplysningene analyseres og vurderes	42
3.13 Vedtak	43
3.13.1 Forvaltningslovens krav til enkeltvedtaket	43
3.13.2 Hovedreglene for utforming av enkeltvedtak	43
3.13.3 Vedtaket skal inneholde informasjon om rettigheter	44

3.13.4 Overformynderiets adgang til å fastsette vilkår i forbindelse med at vedtak fattes	44
3.14 Klagebehandlingen	45
3.14.1 Utgangspunkt	45
3.14.2 Overformynderiets kompetanse i klagesaken	45
3.14.3 Hva kan påklages?	46
3.14.4 Hvem kan påklage?	47
3.14.5 Klagefristen	47
3.14.6 Oversendelse av klagesaken til fylkesmannen	47
3.14.7 Litt om saksbehandlingen hos fylkesmannen	48
3.15 Omgjøring av eget vedtak uten klage	49
3.16 Litt om ugyldighet	49
3.16.1 Personelle kompetansemangler	50
3.16.2 Materielle kompetansemangler	50
3.16.3 Feil ved skjønnsutøvelsen	50
3.16.4 Brudd på saksbehandlingsreglene i forvaltningsloven og vergemålsloven	51
3.17 Ansvar for sakskostnader ved omgjøring av vedtak	51
4. OM HJELPEVERGEMÅL, VERGEMÅL (UMYNDIGGJØRING) OG SETTEVERGER	52
4.1 Innledning	52
4.2 Hjelpevergemål	53
4.2.1 Hjelpeverge for mindreårige	53
4.2.2 Hjelpeverge for voksne	53
4.3 Fastsettelse av hjelpevergens mandat	55
4.4 Opprettelse av vergemål - umyndiggjøring	60
4.4.1 Eksempel på en begjæring om umyndiggjøring	63
4.5 Valg mellom hjelpevergemål og umyndiggjøring	64
4.6 Settevergemål	66
4.6.1 Eksempel på oppnevning av setteverge ved uskiftet bo	66
4.7 Oppnevning av hjelpeverge, verge eller setteverge	67
4.7.1 Eksempel på oppnevning av verge	71
4.7.2 Eksempel på oppnevning av hjelpeverge	72

4.8 Når kan utskifting av verge eller hjelpeverge være aktuelt?	74
4.9 Når opphører verge-, hjelpeverge- eller settevergemålet?	75
4.10 Hvordan finne egnede verger, hjelpeverger eller setteverger?	76
4.10.1 Eksempel på annonse for å verve hjelpeverger	77
5. VERGENS OPPGAVER, ANSVAR OG PLIKTER	79
5.1 Saksbehandlingsbestemmelser	79
5.2 Hovedregelen i vergemålsloven § 38	81
5.3 Personlige forhold	81
5.4 Forvaltningen av kontanter, bankinnskudd m.v	82
5.5. Reglene om forretningsvirksomhet	84
5.6 Fast eiendom og løsøre	84
5.7 Stifting av gjeld	86
5.8 Gaver	86
5.9 Livrente, livsforsikring eller føderåd	88
5.10 Vergens regnskapsplikt – revisjon	88
5.11 Vergens oppgaver etter særlovgivningen	88
5.11.1 Innledning	88
5.11.2 Lov om pasientrettigheter 2 juli 1999 nr. 63	89
5.11.3 Lov om sosiale tjenester 13 des. 1991 nr. 81	89
5.11.4 Lov om adopsjon 28 feb. 1986 nr. 8	90
5.11.5 Lov om ekteskap 4. juli 1991 nr. 47	90
5.11.6 Lov om svangerskapsavbrudd 13 juni 1975 nr. 50	91
5.11.7 Lov om sterilisering 3. juni 1977 nr. 57	91
5.11.8 Lov om forsvunne personer mv. 23 mars 1961 nr. 1	92
5.11.9 Tvistemålsloven 13 aug. 1915 nr. 6	92
5.11.10 Straffeprosessloven 22 mai 1981 nr. 25	93
5.11.11 Forvaltningsloven 10 feb. 1967	93
5.11.12 Straffeloven 22. mai 1902	94
6. PLASSERING OG BRUK AV KLIENTERS MIDLER	95
6.1 Plassering av umyndiges midler	95

6.2 Hvilke personer og midler omfattes	99
6.3 Opplysninger om at umyndige har midler og hvordan overformynderiet får kontroll over midlene	100
6.3.1 Eksempel på bekreftelse på mottakelse av midler tilhørende umyndige	102
6.3.2 Eksempel på brev til verge om melding fra skattefogden	103
6.3.3 Overformynderiets oppfølging av melding fra tingretten om bo med umyndige arvinger	105
6.4 Den umyndiges bidrag til eget livsopphold	107
6.5 Lån av umyndiges midler	108
6.6 Gaver og arveforskudd	111
6.6.1 Utgangspunkt	111
6.6.2 Ordinære gaver	111
6.6.3 Uskiftebotilfellene	112
6.6.4 Arveforskuddstilfellene	112
6.6.5 Habilitetsspørsmålet	114
6.7 Plassering i livrente	119
6.7.1 Den tradisjonelle form for livrente	120
6.7.2 Unit Link og lignende plasseringsalternativ	120
6.7.3 Binding utover myndighetsalder	120
6.8 Vergemålsloven § 89	121
6.8.1 Lovteksten	121
6.8.2 Hvilke midler kan det disponeres over etter § 89?	121
6.8.3 Bakgrunnen for bestemmelsen	121
6.8.4 Forvaltes eller brukes på en nærmere fastsatt måte	122
6.8.5 Bestemmelsen kan settes ut av kraft helt eller delvis dersom den er i strid med den umyndiges tarv, jf. § 89 annet ledd	122
6.8.6 Tilsyn av overformynderiet/regnskapsplikt	123
6.8.7 Formkrav og spørsmålet om når givers bestemmelse etter § 89 må foreligge	123
6.8.8 Overformynderiets forvaltning etter fylte 18 år	125
6.8.9 Omplussing	125
6.9 Særlig om personer med opphold i ulike former for institusjoner	126
6.9.1 Innledning	126
6.9.2 Institusjoner	126
6.9.3 Utbetaling av ytelser fra folketrygden til andre enn den stønadsberettigete - folketrygdloven § 22- 6	128
6.9.4 Primærkontakt for person som bor i egen bolig	128

6.10 Særlig om skatt på utbetalt erstatning til umyndige for skade, sykdom, tap av forsørger m.m.	129
7. ERVERV OG SALG AV FAST EIENDOM	130
7.1 Begrepet fast eiendom og erverv	130
7.2 Krav til enighet og "særlige grunner" ved kjøp	130
7.2.1 Krav om dokumentasjon før samtykke til kjøp gis	130
7.2.2 Samtykke og tinglysing av kjøpet	132
7.2.3 Erverv ved arv eller gave	134
7.3 Avhendelse av fast eiendom	135
7.3.1 Krav om samtykke	135
7.3.2 Krav om dokumentasjon før samtykke til avhendelse gis	135
7.3.3 Samtykke og overdragelse	135
7.3.4 Innbo og løsøre	137
7.4 Habilitet	137
7.5 Odelsrett eller annen løsningsrett til fast eiendom	137
8. OPPGAVER I FORBINDELSE MED ARV/DØDSFALL OG DØDSBOSKIFTE	138
8.1 Når en umyndig eller hjelpevergetrengende er arving	138
8.1.1 Minimalt eller intet til skifte	139
8.1.2 Privat skifte	139
8.1.3 Offentlig skifte	140
8.1.4 Uskifte	141
8.1.5 Rentefrihet ved skifteutlegg	142
8.2 Når myndlingen dør	142
8.3 Spørsmål om innsyn	143
8.4 Deponering av midler ingen gjør krav på	144
8.5 Avkall og avslag på arv	145
8.6 Opprettelse av testament	146
8.6.1 Mindreårige	146
8.6.2 Senil demente og psykisk utviklingshemmede	147
8.6.3 Formkrav til testamenter	148

9. REGNSKAP FOR OVERFORMYNDERIENE	149
9.1 Registrering/oppsetting av status	149
9.2 Regnskapsføringen	149
9.3 Kassadagboken	150
9.4 Kontobok (rulle)	151
9.5 Reskontro	152
9.6 Forfallsbok	152
9.7 Årsregnskap	152
9.8 Revisjon	153
9.9 Regnskap ført på egne nettbaserte skjema	154
9.10 Statistikker	154
10. VERGEREGNSKAP	154
10.1 Registrering og regnskapsføring	154
11. DAGLIG FORRETNINGSFØRSEL	156
11.1 Generelt om forretningsførselen	156
11.2 Om kontorhjelp	157
11.3 Møtebok	157
11.4 Arkiv, journal m.m.	158
11.5 Oppbevaring av verdier	159

Håndbok for overformynderiene

Innledning

Vi har nå gleden av å kunne presentere en revidert utgave av Håndbok for overformynderiene. Revisjonsarbeidet er et resultat av et samarbeid mellom Eldbjørg Kluften fra Fylkesmannen i Oslo og Akershus, Hildur Strømhaug fra Nettverk for overformynderiene i Norge og representanter fra Justisdepartementet.

Denne håndboka erstatter tidligere håndbok 02.05.97 med vedlegg. Innholdet er omdisponert, og en del temaer er nye. I tillegg er det foretatt mindre endringer og oppdateringer i teksten. Det finnes lenker til aktuelle vedlegg på innledningssiden (dvs der lenken til selve Håndboka ligger), herunder rundskriv som fortsatt er aktuelle. Der finner dere også en del skjemaer som er relevante og som kan være praktiske å anvende i det løpende arbeidet.

For at håndboka skal kunne fungere som et best mulig redskap i hverdagen, har vi i tillegg forbedret innholdsfortegnelsen.

Justisdepartementets avgjørelser og uttalelser av betydning er innarbeidet fortløpende under de aktuelle temaer. Uttalelser for 2005 vil bli lagt ut fortløpende i en egen mappe, og innarbeidet i teksten senere.

Hva tas opp i håndboka?

Kapittel 1 er nytt. Her er det tatt inn **definisjoner** av en del sentrale begreper, som bl.a. vergemål, hjelpevergemål, verge, hjelpeverge og setteverge.

I **kapittel 2** finnes en gjennomgang av **overformynderiets organisering** samt en del av de **oppgaver** og det **ansvar** som hører inn under overformynderiet. **Bostedsbegrepets** betydning og dets begrensning på overformynderiets kompetanse er også tatt inn her.

Kapittel 3 gjennomgår **saksbehandlingsreglene for overformynderiet** blant annet med utgangspunkt i de krav som følger av forvaltningsloven. For helhetens skyld er det innledningsvis tatt opp enkelte generelle juridiske prinsipper. Deretter

gjennomgås fremgangsmåten for behandling av den enkelte sak, og det sies en del om klagebehandling, ugyldighet og ansvar for saksomkostninger.

Kapittel 4 er også nytt, og inneholder en gjennomgang av fremgangsmåte og vilkår for **oppnevning av verge/hjelpeverge og setteverge**.

I **kapittel 5** behandles **vergens oppgaver, ansvar og kompetanse** både etter vergemålsloven og etter særlovgivningen.

I **kapittel 6** blir utvalgte temaer vedrørende **plassering og bruk av klienters midler** tatt opp. Dette følges opp med et eget **kapittel 7** om **erwerb og salg av fast eiendom** som nå inneholder mer utfyllende informasjon om odel, livrente og vergemålsloven § 89.

Kapittel 8 er nytt, og tar for seg de viktigste regler knyttet til fordeling av oppgaver i forbindelse med **arv/dødsfall og dødsboskifte**.

I **kapittel 9** behandles **overformynderiets regnskapsplikt**, mens **kapittel 10** gjennomgår **vergeregnskapet** og **kapittel 11** sier en del om den daglige **forretningsførsel**.

Standardbrev og skjemaer som benyttes ved enkelte overformynderier i dag er velvilligst stilt oss til disposisjon for videreformidling. De er imidlertid kun ment som eksempler og kan tilpasses til de enkeltes behov. Skjemaet om taushetsplikt er noe endret i forhold til tidligere, og har fått et tillegg som omhandler bekreftelse på vederheftighet og skikkethet, jf. vergemålsloven § 7.

1. Noen sentrale begreper

1.1 Vergemål, verge og umyndig

En person som er under vergemål er umyndig. Personen har ikke rettslig handleevne, dvs. at han eller hun ikke selv kan råde over sine midler eller binde seg ved rettshandel, med mindre annet særlig er bestemt, jf. vergemålsloven § 2.

- Barn: umyndige på grunn av alder (under 18 år), dvs. mindreårige
- Voksne: umyndiggjort etter umyndiggjørelsesloven

Både mindreårige og umyndiggjorte omfattes av begrepet umyndig. Vergen handler på vegne av den umyndige.

1.2 Hjelpevergemål og hjelpeverge

En myndig person kan få oppnevnt en hjelpeverge etter vergemålsloven § 90 a. En myndig person som har hjelpeverge har sin rettslige handleevne i behold. Det betyr:

- a) Hjelpevergen kan ikke handle i strid med den hjelpevergetrengendes ønske
- b) Den hjelpevergetrengende kan fortsatt inngå avtaler og disponere over egne midler (hvis han eller hun faktisk er i stand til det)

Barn kan ha behov for en hjelpeverge hvis de ordinære vergene ikke kan ivareta barnets interesser i en eller flere bestemte saker. Hjelpevergen utfører da oppgaven(e) til den ordinære vergen, jf. vergemålsloven § 16.

1.3 Settevergemål og setteverge

Hvis vergen eller hjelpevergen er inhabil må det oppnevnes en setteverge til å ivareta den hjelpetrengendes interesser i den aktuelle saken, f.eks. i forbindelse med et arveoppgjør.

2. Overformynderiets organisering, ansvar og oppgaver – kommunen og fylkesmannens rolle

2.1 Innledning

I utgangspunktet er det vergen som har ansvaret for å ta hånd om den umyndige eller den hjelpevergetrengende og dennes økonomi. Hvem som anses som umyndige og hjelpevergetrengende fremgår av kapittel 1. Vergens oppgaver, ansvar og kompetanse fremgår av kapittel 5.

Overformynderiet er grovt sett tildelt tre hovedoppgaver etter vergemålsloven. For det **første** har overformynderiet til oppgave å påse at de personer som har behov for verge eller hjelpeverge får dette. Det er overformynderiet som står for oppnevningen av verger og hjelpeverger. For det **andre** har overformynderiene en bestemt stilling med hensyn til forvaltning av de umyndiges midler. For det **tredje** skal overformynderiene også føre tilsyn med vergene og hjelpevergene og har en veiledningsplikt i forhold til disse. Utfyllende informasjon om overformynderienes ulike hovedoppgaver finnes i pkt. 2. 3 nedenfor, og i rundskriv G-0351 B – "Vil du velges til overformynder".

2.2 Overformynderiets organisering

Reglene om organiseringen av overformynderiet finnes i hovedsak i **vergemålsloven kapittel 3**. Organiseringen har betydning for overformynderiets oppgaver, ansvar og den interne arbeidsfordeling mellom overformynderne.

Det følger av **vergemålsloven § 19** at det skal være et overformynderi i **hver kommune**. Loven gir ikke adgang til å slå sammen flere kommuner for å lage regionsvise overformynderier, og det er heller ikke hjemmel for å dele en kommune for å opprette særskilte overformynderier. Det som imidlertid er tillatt, er at flere kommuner går sammen om å benytte en felles formann på tvers av kommunegrensene. Det er også mulig å gå inn på en ordning med felles sekretariat for flere overformynderier. Det er også i et par tilfelle gitt samtykke til ytterligere samarbeide, jf. lov om forsøk i offentlig forvaltning 26.06.1992 nr. 87.

Overformynderiet består som utgangspunkt av **to overformyndere**. Disse velges, en hvert annet år, av kommunen for fire år regnet fra 1. januar etter valget, jf. **vergemålsloven § 20**. Bestemmelsen gir ikke hjemmel for å oppnevne bare én overformynder. Sammen med oppnevningen av overformyndere skal kommunen i tillegg også oppnevne **varamenn** som skal tre inn når de valgte medlemmer er inhabile eller har forfall.

Av **vergemålsloven § 21 første ledd** fremgår at det som overformyndere eller varamenn bare kan velges personer som er vederheftige og duelige. I tillegg må de være valgbare ved kommunale valg og ha fylt 30 år. Med **duelige** menes at de bør ha de egenskaper som er nødvendige for en forsvarlig utførelse av de plikter loven pålegger dem. Med **vederheftig** menes solvent. **Valgbar** ved kommunale valg er

enhver som har rett til å stemme ved valget i vedkommende kommune og som ikke er utelukket eller fritatt, se **valgloven 28. juni 2002 nr. 57, § 2-2 jf. § 2-1 og § 3-1 flg.** For øvrig oppstilles ingen formelle krav, og det kreves ingen spesiell utdanning for de valgte overformyndere.

Fylkesmenn, skifteforvaltere, revisorer for overformynderiregnskaper og lønte tjenestemenn ved overformynderiet kan **ikke velges** som overformyndere eller varamenn, se **vergemålsloven § 21 annet ledd.** Den som har fylt 60 år eller som pga sykdom eller svakhet ikke uten store vansker kan fortsette som overformynder, kan nekte å ta imot gjenvalg, se loven **tredje ledd.**

Nytt valg av overformyndere holdes bl.a. når en overformynder dør, flytter fra kommunen eller når vedkommende ikke lenger fyller vilkårene til valgbarhet. Dette fremgår av **vergemålsloven § 22.**

Etter **vergemålsloven § 23** kan en overformynder **kreve seg fritatt** fra andre verv med mindre det er snakk om verv som stortingsmann, lagrettemann og domsmann i straffesak og sivilsak.

Kommunen **velger** en av overformynderne som **forretningsførende**, se **vergemålsloven § 24.** Den andre overformynder blir såkalt **kontrollerende.** Deres ulike oppgaver er omtalt i pkt. 2.3.

I en del større kommuner har overformynderiet en **fast lønnet formann** i tillegg til de to valgte overformynderne. Det er **fylkesmannen** som etter søknad fra kommunestyret **beslutter** om overformynderiet skal ha fast formann, se **vergemålsloven § 28.** En fast formann skal ha de samme egenskapene som dommere, jf. domstolsloven §§ 53 og 54. Vedkommende **ansettes av kommunen,** og får dekket sin lønn og de øvrige utgifter derfra, se **loven § 30 første ledd.** Om fast formann skal oppnevnes avhenger bl.a. av forretningsmengden ved overformynderiet og størrelsen på de midler som forvaltes der.

Overformynderiets formann er pålagt å **stille sikkerhet**, se **vergemålsloven § 28 annet ledd siste punktum.** Dette gjøres ved at formannen tegner en egen ansvarsforsikring. Sikkerhetens størrelse fastsettes konkret etter skjønn, og vil primært måtte utledes i forhold til det beløp som til en hver tid forvaltes av overformynderiet. I tillegg kan det være aktuelt å ta et visst hensyn til hva slags midler som forvaltes, om disse f.eks. medfører høy tapsrisiko. Formålet med

sikkerhetsstillelsen er å hindre at det ansvar formannen måtte pådra seg blir illusorisk.

Som et tilskudd til dekning av kommunens utgifter til lønn o.a. til den faste formann, svares det en **forvaltningsavgift** av de midler overformynderiet forvalter i medhold av vergemålsloven § 62, se **§ 30 annet ledd**. Avgiften beregnes ikke av verdipapirer og bankbøker som oppbevares i bank etter loven § 65, og heller ikke av verdier som forvaltes av verger. Ved forskrift 14. desember 1990 nr. 989 er forvaltningsavgiften satt til 6 %.

2.3 Overformynderiets kompetanse og oppgaver etter vergemålsloven

Det er den **forretningsførende** overformynder som i henhold til **vergemålsloven § 24** står for bokføringen og som skal sørge for forsvarlig plassering av de umyndiges verdipapirer og bankbøker i samsvar med bestemmelsene i vergemålsloven § 62 og § 64. Den forretningsførende overformynder skal i tillegg forberede møter og klargjøre sakene før de behandles og ekspederes.

Den andre overformynder, som altså kalles **kontrollerende**, skal føre **ettersyn** med forretningsføreren, og bl.a. kontrollere at regnskapene er ført på en tilfredsstillende måte. Dersom vedkommende finner feil skal han melde fra til kommunen.

Hovedregelen etter **vergemålsloven § 25** er at begge overformynderne i **felleskap fatter avgjørelser** i saker lagt under overformynderiet. Ved eventuell uenighet mellom overformynderne, kan saken legges frem for den lokale skifteforvalteren som kan avgjøre saken på egen hånd. Dette gjelder imidlertid ikke i saker som etter loven krever enstemmighet. Slik **enstemmighet** kreves i saker etter vergemålsloven §§ 17, 44, 46, 48, 49, 59, 60 og 65.

For øvrig kan Fylkesmannen i medhold av **vergemålsloven § 24 tredje ledd**, jf. Justisdepartementets rundskriv 189/81 om overføring av arbeidsoppgaver fra Justisdepartementet til fylkesmennene, samtykke til at føringen av overformynderiets regnskaper overlates til kommunens regnskapskontor.

I forskrift **27. juni 1975 nr. 9516 om føring av overformynder- og vergeregnskaper, revisjon m.v. kapittel IV** har Justisdepartementet fastsatt

nærmere regler om forretningsførselen og om hvilke arbeidsoppgaver som kan overlates til kontorhjelpen.

Når det er **ansatt fast formann** følger det av **vergemålsloven § 29 første ledd** at det er han som fører tilsyn med at vergene ivaretar den umyndiges interesser på best mulig måte. I tillegg skal den faste formann på eget ansvar styre og føre regnskap for de midler som forvaltes av overformynderiet, føre overformynderiets bøker og sørge for en forsvarlig plassering av verdipapir og bankbøker i samsvar med loven § 65 første ledd. Fylkesmannen kan også her samtykke til at føringen av regnskapene overlates til kommunens regnskapskontor.

De valgte overformynderne skal føre tilsyn med formannens forvaltning og være med å vurdere sikkerheten for midler som lånes ut. Tilsvarende skal de også være med å avgjøre saker som formannen eller en verge ønsker å få lagt frem for det samlede overformynderi, se **loven § 29 tredje ledd**.

De øvrige saker hører inn under det samlede overformynderi som avgjør sakene med stemmeflerhet dersom ikke annet er bestemt, se **vergemålsloven § 29 annet og fjerde ledd**. Både den faste formann og de valgte overformynderere skal delta. Skifteforvalteren er derimot ikke med på å fatte noen avgjørelser hvor fast formann er oppnevnt.

Som nevnt innledningsvis kan man si at **overformynderiet har tre hovedoppgaver etter vergemålsloven;**

Det første som tilligger overformynderne er å **oppnevne** verger, hjelpeverger og setteverger, se **vergemålsloven §§ 6, 15, 16 og 90 a**. I tillegg skal overformynderiet også eventuelt **frata** og **frita** oppnevnte personer for de ulike vergeoppdragene, se **§ 10**.

Etter **vergemålsloven § 10 første ledd, jf. § 90 c**, kan overformynderiet skifte ut en verge/hjelpeverge, dersom denne ”grovt, eller gjentatte ganger, forsømmer eller tilsidesetter sine plikter”. Overformynderiet kan også ellers skifte ut vergen/hjelpevergen dersom ”den umyndiges tarv krever det”, jf. **vergemålsloven § 10 annet ledd**.

Bestemmelsens **første ledd** er anvendelig dersom vergen/hjelpevergen begår underslag eller lignende alvorlige tjenesteforsømmelser. Som oftest er det mer praktisk å bruke bestemmelsen i § 10 **annet ledd**, som gir adgang til utskiftning selv om ikke vergen/hjelpevergen kan bebreides eller har opptrådt kritikkverdig. Et eksempel på at et forhold kan medføre utskiftning etter annet ledd, er hvor det foreligger samarbeidsproblemer mellom en hjelpeverge og den hjelpevergetrengende. Sistnevnte er ikke umyndiggjort, og følgelig kan han kreve hjelpevergen fjernet.

Hvordan overformynderiet skal **gå frem** ved oppnevning, fratakelse og fritak fremgår av **loven § 14**. Begge overformynderne og skifteforvalteren deltar i beslutningen og fatter avgjørelsen i felleskap. I praksis løses dette som regel ved at overformynderiet behandler saken, fatter vedtak og oversender saken til skifteforvalteren for stadfestelse. Det vil være tingretten som utsteder hjelpevergebeskikkelse og som sender denne til hjelpevergen med kopi til overformynderiet.

Dersom overformynderiet har fast formann, deltar han ved avgjørelsen i stedet for skifteforvalteren. Avgjørelsen treffes ved stemmeflerhet etter at den det gjelder har fått anledning til å uttale seg. **Haster det veldig** kan en verge/hjelpeverge/setteverge oppnevnes midlertidig av skifteforvalteren eller den faste formann, men da må de valgte overformynderne godkjenne beslutningen så snart som mulig deretter, se **loven § 14 annet ledd**. Vedtak om å skifte ut vergen/hjelpevergen, kan av vergen/hjelpevergen **påkLAGES** til fylkesmannen, jf. **vergemålsloven § 18**.

Det andre overformynderiet skal beskjeftige seg med er å **forvalte umyndiges midler**. Se mer om dette i kapittel 6. Det følger av **vergemålsloven § 62** at hvis ikke annet fremgår av lov eller annen gyldig bestemmelse, skal umyndiges kapitalmidler, herunder kontanter, bankinnskudd, obligasjoner, andre pengekrav, livspoliser, aksjer og andeler i selskaper med begrenset ansvar forvaltes av overformynderiet. Unntak kan f.eks. utledes av umyndiggjørelsesloven § 28 som fastslår at forvaltningen av midler tilhørende en umyndiggjort ikke ligger til overformynderiet i de tilfeller hvor den umyndiggjorte er gift og vergemålet er overført ektefellen. Forvaltning på annen måte hjemles i vergemålsloven kapittel 4 om den umyndiges handleevne, eller i vergemålsloven § 89 som gir testator eller giver mulighet til å bestemme at midler testamentert eller gitt til en umyndig ikke skal inn under overformynderiets kontroll. For mer informasjon om vergemålsloven § 89 se pkt. 6.8.

I tillegg til å forvalte umyndiges midler kan overformynderiet **også forvalte midler som tilhører myndige personer** når dette er bestemt i lov, se f.eks. **arveloven § 32 og lov om forsvunne personer § 3**. Overformynderiet kan også forvalte midler tilhørende stiftelser eller andre etter **vergemålsloven § 91**.

En hjelpevergetrengendes midler kan også forvaltes av overformynderiet dersom det blir besluttet å inndra disse midlene, jf. **vergemålsloven § 90 d**. Mer om dette se pkt. 4.3.

Overformynderiet skal plassere verdiene med **tilstrekkelig sikkerhet** og slik at de gir **tilfredsstillende avkastning**, jf. **loven § 64**. Siden loven gir anvisning på en tvungen offentlig formuesforvaltning er det lagt opp til at kravet til sikkerhet må veie tungt. I tillegg er visse tiltak/disposisjoner som i utgangspunktet hører inn under vergens eller den umyndiges rådighet ansett for å være av så stor betydning at de krever overformynderiets samtykke, se især loven kapittel 5. Det gjelder for eksempel ved salg, eller innkjøp av fast eiendom, § 49 og § 59, ved stiftelse av gjeld eller pantsetting etter § 55, og ved ytelse av gaver med et beløp som er større enn etter vanlig skikk og bruk, se § 56.

Utfyllende regler om forvaltningen og plasseringen finnes i forskrift om plassering av umyndiges midler nr. 0119 (**plasseringsforskriften**), se pkt 6.1. Denne forskriften er uttømmende. Det betyr at bare de plasseringsalternativene som er særskilt nevnt kan anvendes. Midlene kan ikke plasseres i alternativer som ikke er opplistet, selv om disse kan være både sikrere og gi bedre avkastning enn alternativene som er nevnt i forskriften. Dersom overformynderiet er usikker på om et plasseringsalternativ faller inn under forskriften, bør det i stedet velges et annet plasseringsalternativ som klart faller innenfor.

Den tredje oppgaven som tilligger overformynderiet er en generell veilednings- og tilsynsplikt i forhold til vergene. **Veiledningsplikten** kan dels utledes av **forvaltningsloven 10. februar 1967 § 11**, dels av lovens system med at det er overformynderiet som oppnevner verger/hjelpeverger til de ulike oppgaver. Veiledningen bør gis fortløpende i form av personlige møter. I begynnelsen vil veiledningen oftest ha karakter av opplæring. I tillegg bør overformynderiet tilby bistand i vanskelige saker, og det bør jevnlig avholdes kurs.

Tilsynsplikten kan utledes av **vergemålsloven § 61 sammenholdt med loven § 29, se § 90 c**. Tilsynet med hjelpevergene vil avhenge av mandatet fastsatt etter loven § 90 b. Det er viktig at man ved fastsettelse av mandatet for hjelpevergen ikke gjør dette videre enn høyst nødvendig. I hovedsak er det snakk om tilsyn med den økonomiske forvaltningen bl.a. gjennom kravet til regnskapsføring. I tillegg til å medvirke ved de disposisjoner som krever overformynderiets samtykke etter vergemålsloven kapittel 5, bør imidlertid overformynderiet i den grad det er mulig, også følge vergenes virke i årets løp for å sørge for at vergen/hjelpevergen overholder sine plikter etter loven og i henhold til mandatet. Vergen skal bl.a. gjøre fast eiendom inntektsbringende ved bortforpaktning eller bortleie etter loven § 50 og han skal sørge for forsikring i medhold av § 52. Overformynderiet må også kontrollere at vergen ikke gir gaver utover det som er vanlig skikk og bruk etter vergemålsloven § 56.

Vergen har på sin side plikt til å gi de opplysninger som kreves angående vergemålet slik at overformynderiets tilsyn kan fungere. Bestemmelsen i § 61 innebærer imidlertid ikke at overformynderiet har instruksjonsmyndighet overfor vergen/hjelpevergen, eller at det har kompetanse til å endre verge/hjelpevergens avgjørelser.

Når det gjelder **overformynderiets regnskapsplikt**, finnes reglene om verge- og hjelpevergeregnskap og overformynderiregnskaper i **vergemålsloven kapittel 7** og i **forskrift 27. juni 1975 om føring av overformynder- og vergeregnskaper, revisjon m.v. (regnskapsforskriften)**. De bestemmelser som omhandler regnskap behandles i kapittel 9 og 10, mens reglene om forretningsførsel fremgår av kapittel 11.

2.4 Overformynderiets oppgaver og kompetanse etter annen lovgivning

Overformynderiet er også tillagt oppgaver og kompetanse i en rekke andre lover. Her skal kun nevnes at overformynderiet spiller en viktig rolle i forbindelse med **arv og skifte** hvor det er umyndige arvinger, se **arveloven 3. mars 1972 nr.5 §§ 9, 10, 13, 16, 21, 22, 24, 32, 45, 56, 74, og skifteloven 21. februar 1930 §§ 39, 79, 84, 86, og 87**. For mer informasjon om overformynderiets oppgaver ved arv og skifte se kapittel 8.

Videre er overformynderiet tillagt kompetanse i **finansavtaleloven 25. juni 1999 nr. 46 § 25** som omhandler finansinstitusjonens ansvar for å melde fra om

kontoopplysninger også til overformynderiet når kontohaver er umyndig. Mer om dette finnes i kapittel 5.

Odelsloven 28. juni 1974 nr. 58 §§ 20 og 74 sier noe om overformynderiets rolle ved odelsløsning. Ytterligere informasjon om odelsløsning finnes i pkt. 7.5.

Overformynderiet har **meldeplikt til folkeregisteret** om verge- og hjelpevergeoppnevninger, se forskrift om folkeregistrering 4. mars 1994 nr. 161 § 7 nr. 8. Oppnevning av verge eller hjelpeverge registreres på grunnlag av melding fra overformynderiet. Ved hjelpevergeoppnevning må det opplyses om oppdraget er generelt eller begrenset. Overformynderiet må også sende melding dersom verge- eller hjelpevergeoppdraget blir opphevet eller bortfaller. Ifølge Finansdepartementets brev til Justisdepartementet, datert 15.12.97 er hensikten med meldeplikten, og registrering i folkeregisteret, begrunnet i skattemessige forhold, for eksempel verge eller hjelpeverges ansvar for selvangivelse, skattekort eller forespørsler fra likningsmyndighetene. Hensikten er ikke at folkeregisteret skal fungere som et slags register over verge og hjelpevergemål. Folkeregisteret vil ha taushetsplikt om slike opplysninger.

Videre må overformynderiet melde til **Datatilsynet** på eget skjema, se under skjemaer til Håndboka. Spørsmål om meldeplikten eller utfyllingen av skjemaet kan rettes til Datatilsynet.

2.5 Hvor langt rekker overformynderiets kompetanse? – bostedsbegrepets betydning

De oppgaver overformynderiet er pålagt, gjelder som hovedregel bare i forhold til personer som har bopel (domisil) i Norge. Bopel i Norge har en person når han har **slått seg ned her** i landet og har til hensikt å bli her ikke bare midlertidig.

Bopel er etter dette ikke det samme som **oppholdssted**. Studenter som kommer hit til landet noen år for å studere og som har til hensikt å reise hjem etter endte studier har opphold i landet, regnes ikke å ha bopel her. Det samme gjelder flyktninger uten varig oppholdstillatelse og personer med midlertidig arbeidstillatelse. Unntak fra dette er gjort for enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger. Disse skal ha oppnevnt verge/hjelpeverge så snart som mulig etter ankomst, se mer i pkt. 2.5.4.

Midlertidig fravær fra Norge medfører ikke at bopelsforholdet avbrytes. Utsendte tjenestemenn anses derfor vanligvis som bosatt i Norge selv om utenlandsoppholdet er langvarig.

Av dette følger at overformynderiet for eksempel ikke er forpliktet til å forvalte midler til mindreårige som er **bosatte i utlandet**. Dette gjelder selv om de har fast eiendom i Norge. Tilsvarende kan personer bosatt i utlandet ikke umyndiggjøres her i Norge selv om disse har fast eiendom her.

Videre følger det av prinsippet om at den umyndige skal ha bosted i Norge at overformynderiets kompetanse bortfaller, selv om vedkommende er under vergemål her, når han flytter fra Norge for godt.

Det gjelder imidlertid en rekke unntak fra dette prinsippet, se nedenfor.

2.5.1 En klient har midler i utlandet

Overformynderiet og vergens kompetanse er i prinsippet ikke begrenset til landets grenser. Overformynderiets kompetanse gjelder i relasjon til alle de eiendeler den vergetrengende har. Men hvis den vergetrengendes midler befinner seg i et land som ikke anerkjenner norsk overformynderi og verge, må man av praktiske grunner bøye seg for disse, fordi man ikke har tvangsmyndighet overfor andre stater. I denne forbindelse nevnes det at de nordiske land har inngått en konvensjon av 6.2.1931 hvor man bl.a. har anerkjent hverandres lovgivning om vergemål, jf. art. 14 og 17

2.5.2 Bostedslandet følger statsborgerprinsippet

Hvis bostedslandet viser vergemålssaken fra seg fordi de følger statsborgerprinsippet, har norsk overformynderi antakelig nødskompetanse i relasjon til norske statsborgere. Særlig må dette gjelde i de tilfelle bostedslandet har overformynderi, da det anses urimelig om norske personer skulle komme dårligere ut enn andre i bostedslandet.

Hvis bostedslandet ikke har overformynderi er overformynderiet i Norge som hovedregel ikke kompetent. En person skal ikke ha bedre vern enn andre i bostedslandet, selv om disse er norske statsborgere. I de tilfelle bostedslandet ikke har overformynderi, men hvor det kreves aktivitet fra et overformynderi f.eks. i det landet en fast eiendom ligger, må det likevel kunne legges til grunn at overformynderiet i Norge i

relasjon til norske statsborgere har nødskompetanse f.eks. til å samtykke til salg av eiendom.

2.5.3 Nordiske land

De nordiske landene har inngått en konvensjon av 6.2.1931 hvor det stadfestes at vergemålet for nordiske statsborgere hører inn under myndighetene i den vergetrengendes bostedsland, jf. hovedregelen i 2.5. Det avgjørende er med andre ord hvor vedkommende er bosatt. Det er avtalt et viktig **unntak** fra dette som ikke gjelder tilsvarende i forhold til andre land, nemlig at vergemål som allerede utøves i en av de nordiske land fortsatt utøves av vedkommende land selv om den vergetrengende bosetter seg i et av de andre landene. Dersom det er hensiktsmessig kan likevel vergemålet overføres til bostedslandet. se punkt 2.5.6.

2.5.4 Enslige mindreårige asylsøkere

Med enslige mindreårige asylsøkere menes en person under 18 år som kommer alene til Norge og ber om beskyttelse mot forfølgelse. Personen blir å betrakte som enslig når vedkommende kommer uten foreldre eller andre med foreldreansvar. Selv om barnet/ungdommen kommer til Norge med andre voksne, f.eks. eldre søsken eller andre slektninger, blir han eller hun likevel å regne som enslig så lenge denne voksne ikke har foreldreansvar.

For mindreårig asylsøkere gjøres det unntak fra domisilprinsippet. Disse barna har krav på en verge/hjelpeverge også før de får oppholdstillatelse og eventuelt etter endelig avslag på asylsaken så lenge de oppholder seg i Norge. Overformynderiet i den kommune hvor den enslige mindreårige asylsøker bor/oppholder seg, skal oppnevne verge/hjelpeverge. Oppnevningen skal skje snarest mulig, og helst innen en uke etter at den mindreårige har kommet til landet. Hvis den enslige mindreårige flyttes til en annen kommune, kan det være aktuelt å oppnevne ny verge/hjelpeverge på det stedet barnet flyttes til.

Når barnet kommer til Norge uten foreldre, og det er usikkert om foreldrene er i live eller ikke, skal det oppnevnes en hjelpeverge etter vergemålsloven § 16. Vet man at foreldrene er døde, oppnevnes det en verge etter vergemålsloven § 6. I praksis har det sjelden betydning om man er verge eller hjelpeverge for en enslig mindreårig asylsøker. Oppgavene vil være de samme enten man er verge eller hjelpeverge.

Om overformynderiets og vergens oppgaver i forhold til enslige mindreårige asylsøkere, se nærmere Justisdepartementets brosjyrer "Veiledning til verger for enslige mindreårige asylsøkere" G-0343 B og "Veiledning til overformynderi om enslige mindreårige asylsøkere" G-0344 B.

2.5.5 Overføring av vergemål til andre stater

Overføring av vergemål fra et nordisk land til et annet, skal i henhold til ovennevnte konvensjon art. 18 gå via Justisdepartementet. Av praktiske grunner må tilsvarende gjelde ved overføring av saker til overformynderi i land utenfor Norden, selv om det i forhold til disse ikke finnes tilsvarende bestemmelser.

2.5.6 Hvilket overformynderi skal behandle saken

Vergemålet skal føres i den kommunen hvor den umyndige bor, jf. vergemålsloven § 11. Ved flytting kan vergemålet unntaksvis beholdes i fraflyttingskommunen, jf. § 12.

Bostedet blir i utgangspunkt antatt å være der vedkommende er registrert i folkeregisteret, jf. forskrift om meldeplikt for helseinstitusjoner 29. juni 1993 nr. 572 § 1 annet ledd. Dette gjelder også når vedkommende er på langtidsopphold på institusjon. Se nærmere om dette i rundskriv G-178/90 side 34-35.

2.6 Overformynderiets og kommunens ansvar

Selv om overformynderiets er et kommunalt organ, jf. at kommunen bl.a. står for oppnevning av valgte overformyndere og ansettelse av fast formann, er det viktig å være klar over at overformynderiets som sådan er en **uavhengig instans innad i kommunen**. Dette innebærer at kommunen eller dens organer, f.eks. kommunestyret eller rådmannen, ikke har noen instruksjonsmyndighet eller styringsrett overfor overformynderiets eller deres medlemmer. Kommunen vil ikke kunne gripe inn i overformynderiets disposisjoner eller for øvrig legge generelle føringer på overformyndernes arbeid.

Etter vergemålsloven er det fylkesmannen som er tilsynsmyndighet og klageorgan i forhold til den virksomhet overformynderiene bedriver og de vedtak som fattes, se **vergemålsloven § 27 annet ledd og § 30 a**, jf. pkt. 2.8.

2.6.1 Kommunens budsjettansvar- overformyndernes krav på vederlag

Etter § 23 annet ledd skal bøker, skrivesaker og annet materiell som er nødvendig for overformynderiets virksomhet bekostes av kommunen. Kommunen skal altså sørge for at overformynderne for det kontorutstyret de har behov for. I dagens samfunn vil det være naturlig å ta tilgang til data. I tillegg kan kommunestyret bevilge midler til nødvendig kontorhjelpe. Det anses også naturlig at overformynderen har fast kontorplass. Dette er viktig blant annet for synlighet og tilgjengelighet i forhold til brukerne.

Etter § 23 tredje ledd har overformynderne "krav på at kommunen dekker nødvendige utlegg. Når forholdene tilsier det, kan kommunestyret vedta at overformynderne også skal ha dekning for tapt arbeidsfortjeneste og vederlag for sitt arbeid." Med nødvendige utlegg er det særlig tenkt på blant annet reiseutgifter. Når forholdene tilsier det, kan kommunestyret vedta at overformynderne også skal ha dekning for tapt arbeidsfortjeneste og vederlag for sitt arbeid. Da loven ble skrevet i 1927 var arbeidsmengden enkelte steder ikke større enn at man kunne begrense seg til dekning av utlegg. I dag antas arbeidsmengden ved samtlige overformynderier å være så stor at vederlag er rimelig. Dette skyldes blant annet omsorgsreformen for psykisk utviklingshemmede og et økt antall senil demente.

2.6.2 Godtgjørelse til verger

Etter **vergemålsloven § 17** har vergen "krav på å få dekket nødvendige utlegg. I den utstrekning det er rimelig, kan vergen også få dekket tapt arbeidsfortjeneste eller få vederlag for sitt arbeid som verge. Kravet avgjøres av overformynderne."

Ved vurderingen av hva som anses for å være "nødvendige" **utlegg**, må det bl.a. ses hen til hva som ligger innenfor vergen/hjelpevergens myndighetsområde. Faller utgiften utenfor det som vergen er ment å skulle beskjefte seg med, vil utgiftene ikke anses nødvendige. En verge for en enslig mindreårig asylsøker som aktivt følger opp den mindreårige ved daglige besøk, fritidsaktiviteter o.a. vil f.eks. muligens pådra seg utgifter utover det som strengt tatt er nødvendig ut fra mandatet. Vanlige reiseutgifter som påløper for en verge vil imidlertid være "nødvendige". For øvrig vil det tilligge overformynderiene å vurdere hva som er rimelig i det enkelte tilfellet.

I den utstrekning det er **rimelig** kan vergen også få dekket **tapt arbeidsfortjeneste** eller få **vederlag** for arbeidet som verge. Rimelighetsbegrensningen gjelder både med hensyn

til om vederlag skal gis og beløpets størrelse. Et moment her er den umyndige eller hjelpevergetrengendes økonomi, et annet moment er om vergen har spesiell tilknytning til klienten. Det er også av betydning om man kan si at vergemålet har vært særlig arbeidskrevende.

Hovedregelen er at klienten selv må betale. Dersom overformynderiet finner at utlegget, vederlaget eller dekning for tapt arbeidsfortjeneste er rimelig og at den umyndiges midler er for ubetydelige til å kunne dekke kravene, er det kommunen som **skal** dekke utgiftene, se **§ 17 annet ledd**. Kommunens plikt til å dekke utgiftene gjelder ikke i forhold til fødte verger. Midlene må anses for å være "for ubetydelige" dersom den umyndige eller hjelpevergetrengende bare har midler som dekker det daglige underhold. I tillegg bør det ses hen til hva slags type midler vedkommende sitter med, om formuen stammer fra arv, eller erstatning for personskade. Det kan også legges vekt på om utgifter til verge er en midlertidig eller permanent ordning.

Man kan ikke nekte å dekke nødvendige utgifter under henvisning til at det ikke er dekning på kommunens budsjetter. Kommunene plikter å bevilge nødvendige midler. Når det gjelder tapt arbeidsfortjeneste og vederlag for arbeide, må derimot overformynderiet passe på at godtgjøringen skjer innenfor gitte midler. Men kommunen har plikt til å bevilge et rimelig beløp. Gir ikke kommunebudsjettet rom for en slik dekning, må overformynderne ta dette opp med økonomiansvarlig i kommunen.

2.6.3 Godtgjørelse til advokater

Som det fremgår under 2.6.2 skal hjelpevergen ha dekket nødvendige utgifter. Godtgjørelse for den tid som medgår til oppdraget har vedkommende derimot som hovedregel ikke krav på. I en særstilling kommer advokater som er oppnevnt som verge/hjelpeverge. Betaling til disse fastsettes avhengig av hvilken gruppe arbeidet faller inn under:

Gruppe A: Vanlig vergeoppgaver som ikke krever spesiell juridisk kompetanse

Gruppe B: Juridisk bistand som oppfyller vilkårene for fri rettshjelp

Gruppe C: Annen juridisk bistand

Gruppe A omfatter også enkle juridiske spørsmål som legfolk løser uten å kontakte advokat. Når det gjelder disse oppgavene, skal advokatens betaling være som for øvrige verger. Se det som er sagt om § 17 under pkt. 2.6.2.

For øvrig bemerkes at det ofte vil være rimelig at advokater får vederlag for arbeid som verger, fordi det å være verge er en naturlig del av deres virksomhet. Overformyndieret bør derimot være tilbakeholdne med å dekke tapt arbeidsfortjeneste fordi advokatene i stor utstrekning har anledning til å styre sin arbeidstid selv. Det forventes at vergen, i den grad det er mulig, tilpasser vergeoppdraget og arbeidstiden slik at disse ikke kolliderer. Ofte vil det imidlertid beløpsmessig komme ut på ett enten man gir vederlag eller dekker tapt arbeidsfortjeneste, idet det normalt anses rimelig å sette vederlaget lik de offentlige salærsatser for advokater (som pr 1. januar 2006 er kr 805 pr time).

Overformyndieret har også anledning til å oppnevne en legperson som verge for et lavere vederlag.

Gruppe B omfatter juridisk bistand som oppfyller vilkårene for fri rettshjelp. Er man i tvil om hva som omfattes av rettshjelpsordningen, kan man kontakte fylkesmannen som behandler søknader om fri rettshjelp. Tankegangen er at de med verge skal ha lik rett til fri rettshjelp som enhver annen. Advokaten forutsettes å ta seg av søknaden om fri rettshjelp. Egenandelen for fri rettshjelp må betales til vedkommende advokat. Se mer om fri rettshjelp på Justisdepartementets hjemmeside.

Gruppe C omfatter saker og juridiske spørsmål hvor legfolk har behov for advokathjelp. Overformyndieret bør her ta utgangspunkt i hva de selv som privatperson ville ha betalt for advokattjenesten. Den vergetrengende skal betale verken mer eller mindre enn andre. Brukes en advokat med spesiell ekspertise, må man således være forberedt på å betale salær som ligger betydelig over de offentlige salærsatsene.

I alle tilfelle er det viktig å **AVTALE BETALINGEN PÅ FORHÅND!**

2.7 Overformynderiets og kommunens erstatningsansvar

Kommunen er ansvarlig for tap som overformynderiets valgte medlemmer og den faste formann pliktstridig eller forsømmelig har påført en umyndig. **Pliktstridig** har overformynderne optrådt dersom de ikke har fulgt aktsomhetsreglene for plassering av umyndiges midler i loven kapittel 6.

Forsømmelse vil foreligge i de tilfelle hvor overformynderne på andre måter har unnlatt å ivareta den umyndiges interesser på forsvarlig vis. Både forsettelige og uaktsomme skadetilføyelser omfattes. Det er ikke nødvendig at overformynderen har vært bevisst uredelig eller har hatt en berikelseshensikt. Overskrides grensene for myndighetsområdet eller det foreligger manglende tilsyn, vil kommunen bli ansvarlig selv om disposisjonen i og for seg er gjort i beste mening.

Bestemmelsen i **vergemålsloven § 92** innebærer at den umyndige som har lidt et tap kan gjøre ansvar gjeldende direkte overfor kommunen. Det er ikke nødvendig å først saksøke overformynderne. **Kommunen** har imidlertid i utgangspunktet regressrett overfor den skadevoldende overformynder, og dersom flere er ansvarlig for skaden hefter de solidarisk. Regress kreves ikke i de tilfellene hvor overformynderne bare har vært uaktsomme.

Ansaret etter § 92 omfatter ikke tap som skyldes kontorpersonele eller verger så fremt deres disposisjoner eller mangel på slike ikke kan henføres til pliktstridig eller forsømmelige forhold fra en overformynders side. Heller ikke revisorer omfattes av ansaret. Kommunen er videre fritatt for ansvar for midler som i medhold av vergemålsloven § 89 ikke skal forvaltes av overformynderiet.

For kommunens erstatningsansvar gjelder de vanlige **foreldelsesfrister**. I henhold til **lov om foreldelse av fordringer 18. mai 1979 nr. 18 § 2**, er den alminnelige foreldelsesfristen tre år. Krav på skadeserstatning eller oppreisning foreldes også som utgangspunkt tre år etter den dagen da skadelidte fikk eller burde skaffet seg nødvendig kunnskap om skaden og den ansvarlige, se **loven § 9 nr. 1**. Kravet foreldes likevel senest 20 år etter at den skadegjørende handling eller annet ansvarsgrunnlag opphørte. **Foreldelsesloven § 10** har også en bestemmelse om tilleggsfrist som uansett gir fordringshaveren rett til å fremme sitt krav dersom han tidligere har manglet nødvendig kunnskap om fordringen eller skyldneren. Foreldelse vil da inntre tidligst ett år etter den dag da fordringshaveren fikk eller burde skaffet seg slik kunnskap.

Kommunens ansvar etter vergemålsloven § 92 gjelder kun for overformynderiets pliktstridige eller forsømmelige forhold foretatt overfor umyndige, og kan ikke benyttes i forhold til personer med hjelpeverge. Dette ble fastslått i den såkalte Trondheimsdommen i Rt. 1999 s.1903 hvor det ble konstatert at kommunen ikke kunne være ansvarlig etter vergemålsloven § 92 for overformyndersens erstatningsbetingende forhold overfor en hjelpeverge. Kommunen ble imidlertid ansett som ansvarlig etter skadeserstatningsloven § 2-1 som omhandler arbeidsgiveransvar.

Foruten kommunen, vil også **overformynderne selv være personlige ansvarlige** etter vanlige erstatningsrettslige regler, dvs. på subjektivt grunnlag. Kontorpersonale, revisorer og verger kan også bli erstatningsansvarlige på subjektivt grunnlag. En fast formann kan i tillegg bli erstatningsansvarlig på objektivt grunnlag for tap som en umyndig eller hjelpevergetrengende er påført. Tap som den faste formann har forvoldt kan helt eller delvis dekkes ved den sikkerhet som er stilt i medhold av **vergemålsloven § 28**. Det er tvilsomt om man kan oppstille en objektiv skyldnorm for verger og valgte overformyndere.

De foreldelsesregler som er nevnt ovenfor vil også komme til anvendelse her.

2.8 Fylkesmannens tilsynsansvar

Fylkesmannen skal føre tilsyn med overformynderiene og er klageinstans for vedtak fattet av disse. Dette følger av **vergemålsloven §§ 27 annet ledd og 30a**. Vedrørende klagesaker skal disse følge de vanlige regler i forvaltningsloven, se kapittel 3. Fylkesmannens desisjon av overformynderiets regnskap/vergeregnskap er en del av det tilsynet fylkesmannen utøver. Utover dette er det ikke sagt noe konkret i vergemålsloven om hvordan fylkesmannen skal utøve tilsynsplikten. Eksempler på hvordan dette kan gjøres er:

- Holde seminar og kurs for overformynderne
- Ha møter/tilsynsbesøk hos det enkelte overformynderi
- Sende ut regelmessige brev med informasjon om regelverk, eventuelt med krav om rapportering tilbake fra overformynderi på konkrete forhold

Det er viktig at overformyndertiet er oppmerksom på at fylkesmannen er ansvarlig for tilsyn/veiledning o.l., og at overformyndertiet av den grunn kan søke råd og veiledning hos fylkesmannen ved behov.

3. Saksbehandlingsregler

3.1 Hva tas opp under dette kapitlet?

I det følgende gjennomgås de regler i forvaltningsloven 10. februar 1967 og vergemålsloven samt ulovfestede prinsipper som er av betydning for overformyndertiets daglige arbeid. Under 3.2, 3.3 og 3.4 tas generelle prinsipper og begreper opp. Deretter behandles saksbehandlingen i konkrete saker.

Etter vergemålsloven § 30 a får forvaltningsloven anvendelse på overformyndertiets avgjørelser såfremt annet ikke er bestemt. Det fremgår av lovens forarbeider at forvaltningsloven kommer til anvendelse ikke bare på avgjørelser som overformyndertiet fatter alene, men også der avgjørelsen hører under vergen, men krever samtykke av overformyndertiet, eller det er spørsmål om felles avgjørelse av overformyndertiet og vergen (f.eks. § 59).

De beslutninger som vergen fatter er imidlertid ikke undergitt reglene i forvaltningsloven. Dette følger direkte av ordlyden i vergemålsloven § 40 tredje ledd for verger. Det må antas som sikker rett at det samme gjelder for hjelpevergen, selv om § 90 c ikke direkte viser til bestemmelsen. Den viktigste konsekvensen av dette er at vergen/hjelpevergens avgjørelser ikke kan påklages til overformyndertiet.

Når det gjelder bestemmelsen i vergemålsloven § 61 annet ledd om at vergen/hjelpevergen må rådføre seg med overformyndertiet når det gjelder avgjørelser av særlig stor betydning for den hjelpetrengendes økonomi, kommer forvaltningslovens bestemmelser om enkeltvedtak ikke til anvendelse på overformyndertiets rådgivende svar. Regelen er i første rekke en saksbehandlingsregel, og de avtaler som vergen/hjelpevergen inngår kan ikke settes til side som ugyldige selv om bestemmelsen ikke er fulgt.

3.2 Hvordan ivaretas rettssikkerhet?

3.2.1 Begrepet

Rettssikkerhet kan uttrykkes som et krav om at borgerne ikke må bli utsatt for overgrep eller vilkårlighet fra offentlige myndigheter. Det er viktig at borgerne har **tillit til forvaltningen**. Usaklige avgjørelser kan f.eks. utvikle en dyp mistillit til forvaltningen. Det samme kan skje dersom en part føler at han eller hun ikke får komme til orde før vedtak fattes.

Saksbehandlingsreglene i forvaltningsloven og vergemålsloven skal sikre at overformynderiet utøver en **betryggende og forsvarlig saksbehandling**. Det kan innledningsvis være greit å kjenne de viktigste rettssikkerhetselementene i forvaltningsretten. Sett fra forvaltningsorganets side er disse i korte trekk:

- * Plikten til å veilede publikum
- * Plikten til å treffe avgjørelse uten ugrunnet opphold
- * Plikten til å utrede både for og motargumenter før vedtak fattes
- * Varsle før vedtak fattes, uttalerett, se sakens dokumenter
- * Gjøre en part kjent med andre parters anførsler og opplysninger som antas å ha betydning for avgjørelsens innhold
- * Avgjøre på grunnlag av en uhildet og upartisk saksutredning
- * Behandle borgerne likt. Forskjellsbehandling må være saklig begrunnet
- * Plikten til å begrunne et vedtak
- * Opplyse om klageadgangen og fristen for å klage

3.2.2 Saksbehandlingsregler

Saksbehandlingsregler er regler som sier noe om **hvordan en sak skal behandles**. Reglene kan f.eks. si noe om hvem eller hvilket organ som har avgjørelsesmyndighet, om det kreves enstemmighet, hvem som har klageadgang osv. Regler som sier noe om hvilke vilkår som må foreligge for at f.eks. en søknad skal innvilges, er **materielle regler**. Et eksempel på en materiell rettsregel er vergemålsloven § 7 første ledd som fastsetter hvilke krav som må stilles til en verge (vederheftig og skikket).

Reglene i forvaltningsloven regulerer i utgangspunktet saksbehandlingen i alle offentlige organer. Det spiller ingen rolle om avgjørelsen treffes av folkevalgte eller av ansatte tjenestemenn. Hovedsiktemålene med loven er bl.a. å sikre en rettferdig, hensynsfull og rask saksbehandling. De spesielle saksbehandlingsreglene i vergemålsloven bidrar til at saksbehandlingen skjer på hensiktsmessig måte innenfor dette spesielle saksfeltet.

De formelt vedtatte saksbehandlingsreglene suppleres av uskrevne normer for god forvaltningsskikk. Eksempler på slike uskrevne normer er at saksbehandlingen skal være forsvarlig, at tjenestemannen skal opptre høflig, svare på henvendelser uten ugrunnet opphold (se også forvaltningsloven § 11a), skrive et forståelig språk (uten overdrevet bruk av faguttrykk) osv. Utgangspunktet i norsk forvaltningsrett er at administrasjonsspråket er norsk. Gode grunner taler imidlertid for at forvaltningen plikter å benytte tolk eller oversettelsestjenester i saker hvor hensynet til rettssikkerhet og likebehandling står sentralt.

Som eksempler på bestemmelser som inneholder saksbehandlingsregler i vergemålsloven kan nevnes:

- Vergeoppnevning, § 14
- Dekning av utgifter/godtgjøring, § 17
- Klage over avgjørelser etter 2. kapittel, § 18
- Valg av overformynder, § 20
- Fordeling av oppgavene, § 24
- Begge overformynderne med på beslutning, § 25
- Ugildhet, klage mv., § 26
- Oppnevning av fast formann, §§ 28-30

3.2.3 Kontroll med overformynderiets avgjørelser

Den som er misfornøyd med overformynderiets eller fylkesmannens avgjørelse i en sak, kan bringe saken inn for Stortingets ombudsmann for forvaltningen (**Sivilombudsmannen**). Sivilombudsmannen har en særskilt rettssikkerhetsmessig oppgave og skal bl.a. bidra til å kontrollere at forvaltningen praktiserer lover, forskrifter og annet regelverk i samsvar med Stortingets forutsetninger. Det koster ikke noe å klage til Sivilombudsmannen, og anbefalingene derfra blir normalt fulgt opp av forvaltningen.

Den som er misfornøyd med overformynderiets eller fylkesmannens avgjørelse kan også bringe saken inn for **retten**. Normalt kan retten bare prøve lovanvendelsen og saksbehandlingen. Selve skjønnsutøvelsen ("det frie skjønn"), kan retten normalt ikke overprøve. Imidlertid kan det fremgå av loven at retten i visse saker også kan prøve "det frie skjønn", se f.eks. vergemålsloven § 90 a siste ledd, der retten kan prøve alle sider av et vedtak. Dette innebærer at også skjønnsutøvelsen i forbindelse med oppnevningen av hjelpeverge kan overprøves. Retten kan også alltid prøve om det er foreliggende såkalt "myndighetsmisbruk", dvs. bl.a. om det er lagt vekt på utenforliggende hensyn.

3.3 Generelle rettsprinsipper

3.3.1 Legalitetsprinsippet

Legalitetsprinsippet er et grunnleggende prinsipp i vårt rettssystem, og innebærer at forvaltningsvedtak som medfører inngrep i borgernes "rettssfære" må være forankret i lov eller bestemmelser gitt i medhold av lov.

Overformyndet er eksempelvis avskåret fra å pålegge borgerne plikter eller frata dem rettigheter uten hjemmel i lov. Brudd på legalitetsprinsippet vil som oftest medføre at vedtaket blir ugyldig. Den problemstilling som oftest kan oppstå er om overformyndet har tilstrekkelig hjemmel for sine vedtak.

Legalitetsprinsippet innebærer også krav om hjemmel for å dispensere fra en rettsregel. Forvaltningen kan ikke uten videre fravike en lovbestemmelse etter eget forgodtbefinnende. I utgangspunktet må man også ha hjemmel i lov eller i bestemmelser gitt i medhold av lov for å dispensere fra en rettsregel.

3.3.2 Lex superior prinsippet

Lex superior prinsippet innebærer at regler (og også vedtak) gitt av et høyere organ går foran regler (vedtak) gitt av lavere organ. En lovbestemmelse har høyere rang enn en forskrift. Ved motstrid skal loven gå foran.

En annen side ved prinsippet er at en lovforståelse fra fylkesmannen i en klagesak må følges av overformyndet.

3.3.3 Lex specialis prinsippet

Lex specialis prinsippet innebærer at **en spesiell rettsregel går foran en generell**. Spesialbestemmelser i vergemålsloven går f.eks. foran de generelle reglene i forvaltningsloven hvis det er motstrid.

3.4 Begreper i forvaltningsloven

3.4.1 Partsbegrepet

Et meget sentralt begrep i forvaltningsretten er partsbegrepet. Partsbegrepet i forvaltningsloven er definert i § 2 e). Part er den "som en avgjørelse retter seg mot eller som saken ellers direkte gjelder".

I en sak om oppnevning av verge/hjelpeverge vil klienten, den som har begjært oppnevningen og eventuell hjelpeverge være part. Andre pårørende er ikke parter, men det antas at de som omfattes av umyndiggjøringsloven § 3 kan ha rettslig klageinteresse. Vedkommende vil eventuelt få partsstatus i klageomgangen. Utenom oppnevningssaker er pårørende vanligvis ikke parter, og de har som regel heller ikke rettslig klageinteresse.

En part har langt større rettigheter enn andre til å opptre og bli hørt i en sak. Etter forvaltningsloven § 16 har en part krav på å bli varslet før vedtak fattes, en part har vid innsynsrett i dokumentene, jf. § 18, parten skal underrettes om vedtaket, jf. § 27 og parten har klagerett, jf. § 28. Det kan være flere parter i en sak, og de har alle de samme rettighetene.

Hvem som er part, kan være vanskelig å fastslå i praksis. Det avgjørende er den reelle tilknytning vedkommende har til den aktuelle saken. Generelt er partsbegrepet snevert. Det er viktig å være oppmerksom på at overformyndieret som ledd i saksbehandlingen ofte bør varsle andre enn de som er parter, for å oppfylle utredningsplikten, jf. forvaltningsloven § 17.

Nærmere om partsbegrepet og rettslig klageinteresse under pkt. 3.14.4.

3.4.2 Enkeltvedtak

Anvendelsesområdet for de mest sentrale saksbehandlingsreglene i forvaltningsloven er i stor grad avgrenset til å gjelde "enkeltvedtak", jf. definisjon i § 2 b). For at et vedtak skal sies å være et enkeltvedtak må det være fattet under utøvelse av offentlig myndighet og det må gjelde en eller flere bestemte privatpersoner (eventuelt private rettssubjekter). Vedtaket må videre gjelde rettigheter eller plikter.

Alle avgjørelser som overformyndieriet fatter som berører noens rettigheter eller plikter er enkeltvedtak. Eksempler på enkeltvedtak er oppnevning eller fratakelse av vergemål eller hjelpevergemål, samtykke til en disposisjon, f.eks. samtykke til kjøp av fast eiendom, og avgjørelse om fritak for verge/hjelpeverges regnskapsplikt. Generelle uttalelser om regelverk eller overformyndieriets praksis er ikke enkeltvedtak. Det er heller ikke et enkeltvedtak dersom overformyndieriet bestemmer at behandlingen av en sak skal utsettes til f.eks. neste møte i overformyndieriet.

Enkeltvedtak kan påklages til overordnet forvaltningsorgan, jf. forvaltningsloven § 28 første ledd. For saker avgjort av overformyndieriet, er det fylkesmannen som er klageorgan.

3.5 Taushetsplikt

Forvaltningslovens bestemmelser om taushetsplikt gjelder for overformyndieriet. Disse bestemmelsene er regulert i forvaltningsloven §§ 13 flg.

Etter forvaltningsloven § 13 første ledd nr 1 plikter enhver som utfører tjeneste for et forvaltningsorgan å hindre at andre får adgang eller kjennskap til det han eller hun i forbindelse med tjenesten eller arbeidet får vite om "**noens personlige forhold**".

Med "personlige forhold" menes som et utgangspunkt det som det er vanlig å ønske å holde for seg selv. Alle slags forhold av denne art, også økonomiske, omfattes av uttrykket. Overformyndieriene bør spesielt merke seg at fysiske eller psykiske problemer, sykdommer eller handikap av en eller annen art er omfattet av taushetsplikten. Det samme gjelder opplysninger om at vedkommende mottar sosialhjelp eller en trygdeytelse som ikke alle får. Videre fremgår det i Geir Woxholths Forvaltningsloven med kommentarer (1999) at "opplysninger om personlig status, f.eks om nedstamning, barn i og utenfor ekteskap, adopsjon, vergemål og statsborgerforhold, må regnes som personlige forhold", se s. 205.

Forhold som er allment kjent, eller som vanligvis anses helt kurant å gi opplysninger om, anses derimot i utgangspunktet ikke som personlige. Eksempler på slike opplysninger er gitt i § 13 annet ledd.

Plikten går ikke bare på det å tie om opplysninger, men også å **hindre opplysningene i å tilflyte uvedkommende**. Man må altså passe på at ikke uvedkommende får hånd om dokumenter eller notater som kan gi opplysninger av nevnte art.

Taushetsplikten er selvsagt ikke til hinder for at opplysningene brukes **til det de er innhentet for**. Dette gir en forholdsvis vid adgang til kommunikasjon mellom tjenestemenn og andre som arbeider med saken. Vær oppmerksom på at taushetsplikten i utgangspunktet også gjelder overfor klientens pårørende.

Opplysningene kan gjøres kjent for partene og deres representanter (fullmektiger), jf. § **13 b nr. 1**. Imidlertid får partene og deres representanter selv taushetsplikt, jf. § **13 b annet ledd**. Dessuten kan forvaltningsorganet pålegge andre taushetsplikt dersom vedkommende blir involvert i saken og dermed får kjennskap til taushetsbelagte opplysninger, jf. annet ledd.

Det er ikke adgang til å gi **andre offentlige organer** taushetsbelagte opplysninger i andre tilfeller enn hvor loven selv åpner for det. Etter § **13 b nr. 5** kan forvaltningsorganet gi andre forvaltningsorganer opplysninger om "en persons forbindelse med organet og om avgjørelser som er truffet". Det betyr at f.eks. overformyndieriet kan opplyse andre forvaltningsorganer om at en person har verge eller hjelpeverge og er under overformyndieriets kontroll. Etter § **13 b nr. 6** er det videre adgang til å anmelde lovbrudd til påtalemyndigheten eller vedkommende kontrollmyndighet.

Får man telefoniske henvendelser er det viktig å avklare hvem man snakker med. Man skal være forsiktig med å svare på spørsmål hvis man er i tvil om vedkommende lovlig representerer den det gjelder.

Verger og hjelpeverger har vanligvis ikke lovbestemt taushetsplikt. Ved oppnevnelsen bør de imidlertid undertegne en **taushetserklæring** for å hindre at sensitive opplysninger tilflyter uvedkommende. Taushets- og vederheftighetserklæring er tatt inn under skjemaer til håndboka.

Brudd på taushetsplikten kan straffes etter straffeloven § 121, jf. forvaltningsloven § 13 e tredje ledd.

3.6 Habilitet

Overformynderne må være habile til å behandle og avgjøre en sak de har til behandling.

Utgangspunktet for vurderingen er **vergemålsloven § 26**, som sier at overformynderen er ugild i samme grad som en verge etter § 15. En overformynder er således ugild dersom det foreligger en **slektskapsmessig** nærhet mellom overformynderen og en som har en "interesse som strider mot den umyndiges" eller at overformynderen representerer noen som har en slik interesse.

Vergemålsloven § 26 må ses i sammenheng med habilitetsreglene i **forvaltningsloven § 6**. Gode grunner taler for å anvende forvaltningsloven § 6 **analogisk** på overformynderne. En person som er inhabil etter forvaltningsloven § 6 bør også anses som inhabil til å fatte avgjørelser etter vergemålsloven. Dette betyr f.eks. at bestemmelsen i § 6 første ledd om at en ugild tjenestemannen også er "ugild til å tilrettelegge grunnlaget for en avgjørelse" også bør anvendes i vergemålssaker.

En inhabil overformynder kan ikke delta i selve avgjørelsen eller i forberedelsen av saken.

Er det tvil om det foreligger inhabilitet i en konkret sak, anbefales det at vedkommende erklærer seg inhabil i saken, slik at det unngås tvil om gyldigheten av avgjørelsen i ettertid.

Dersom en valgt overformynder er inhabil, trer varamannen i vedkommendes sted. Dersom en fast formann er inhabil, er det praksis at fylkesmannen oppnevner et setteoverformynderi.

3.7 Veiledningsplikten

Etter **forvaltningsloven § 11** har overformynderiet en alminnelig veiledningsplikt innenfor sitt område. Publikum har derfor krav på at overformynderiet gir råd og

veiledning for å løse eller forebygge et problem eller dekke et behov. I henhold til § 2 i forskrift om forvaltningsorganenes veiledningsplikt 16. desember 1977 nr. 17 skal overformyndet gi veiledning om;

a) gjeldende lover og forskrifter og vanlig praksis på vedkommende saksområde, og

b) regler for saksbehandlingen, særlig om parterets rettigheter og plikter etter forvaltningsloven.

Videre bør overformyndet peke på omstendigheter som i det konkrete tilfelle særlig kan få betydning for resultatet. Overformyndet skal av eget tiltak vurdere partenes behov for veiledning. Formålet med veiledningen skal være å gi parter og andre interesserte adgang til å varetta sitt tarv i bestemte saker på best mulig måte. Etter § 1 i forskriften heter det at veiledningen likevel må tilpasses det enkelte forvaltningsorgans situasjon og kapasitet.

3.8 Bistand fra advokat eller en annen representant

Når det er naturlig bør overformyndet opplyse søker/parter om muligheten for å la seg bistå av advokat eller annen fullmektig i tillegg til vergen eller hjelpevergen, jf. forvaltningsloven § 12. Husk å kreve skriftlig fullmakt fra fullmektiger som ikke er advokater. Det bør også gis opplysning om adgangen til å søke fri rettshjelp gjennom fylkesmannen.

3.9 Innsynsrett og partsoffentlighet

Hovedregelen er at en **part** har rett til **innsyn** i **alle sakens dokumenter**, jf. **forvaltningsloven § 18**. For overformyndetets interne arbeidsdokumenter er innsynet begrenset til de faktiske opplysningene som står i dokumentet.

Forvaltningsloven § 19 gjør unntak fra innsynsretten. Det er først og fremst **§ 19 første ledd c)** som har praktisk betydning i vergemålssaker. Unntaket omhandler opplysninger "som det av hensyn til hans helse eller hans forhold til personer som står han nær, må anses **utilrådelig** at han får kjennskap til". Dersom parten har en fullmektig vil fullmektigen normalt ha innsyn også i slike opplysninger. Denne bestemmelsen bør brukes med varsomhet. Det er ikke tilstrekkelig at opplysningene oppfattes som negative eller belastende.

Etter **forvaltningsloven § 19 annet ledd a)** har en part heller ikke krav på å få gjøre seg kjent med de opplysninger i et dokument som gjelder en **annens personlige forhold** med mindre dette er av vesentlig betydning for parten.

For **andre** enn parter reguleres retten til innsyn av lov om offentlighet i forvaltningen (**offentlighetsloven**) av 19. juni 1970 nr. 69. Lovens hovedregel er at forvaltningens saksdokumenter er offentlige, så lenge det ikke er gjort unntak i lov eller i medhold av lov, jf. offentlighetsloven § 2. For de saker overformynderiet arbeider med vil de aller fleste dokumenter inneholde taushetsbelagte opplysninger og det vil således som hovedregel ikke være adgang til å gi innsyn til andre enn parter.

Den som søker innsyn må **konkretisere** hva det ønskes opplysninger om. For parter omfatter innsynet uansett ikke mer enn "sakens dokumenter", se forvaltningsloven 18.

Avgjørelse om å nekte innsyn helt eller delvis er et enkeltvedtak som kan påklages.

3.10 Forberedelsen av saken

3.10.1 Ulike faser

Forvaltningsloven har i **kapittel IV** en rekke bestemmelser som sier noe om hvordan en sak skal forberedes. De forskjellige elementene under saksforberedelsen kan stikkordsmessig fremstilles slik:

1. Søknaden/saken klargjøres. Er det en sak?
2. Opplysninger innhentes – kartlegging (omtales under 3.11)
3. Opplysningene analyseres og vurderes (omtales under 3.12)

3.10.2 Søknaden/saken klargjøres

Dette er starten på saksbehandlingen. På dette stadiet er det nødvendig å sortere ut hva som er søknader/saker og hva som er mer generelle henvendelser som skal besvares uten at det fattes vedtak. Søknader kan fremsettes skriftlig eller muntlig. Settes en

søknad fram muntlig, bør saksbehandleren bistå med å nedtegne den skriftlig, jf. § 5 i forskrift om forvaltningsorganenes **veiledningsplikt**.

Saksbehandler må ta stilling til om det er en hastesak. Det er viktig med en gang å **klargjøre** om man er rett adressat, eventuelt om det er elementer i saken som må behandles av andre instanser. Gjelder saken f.eks. en verge som ønsker å låne av umyndiges midler, skal saken avgjøres av fylkesmannen, jf. vergemålsloven § 63 siste ledd. Av hensyn til en så rask samlet saksbehandlingstid som mulig, bør slike saker forsøkes prioritert da også fylkesmannen vil trenge tid for å sluttbehandle saken.

Dersom overformyndieriet ikke er rett instans, bør en eventuell skriftlig henvendelse i alminnelighet **oversendes rett myndighet** direkte, samtidig som avsenderen underrettes om oversendelsen, jf. § 6 første ledd i forskrift om forvaltningsorganenes veiledningsplikt. Er det en muntlig henvendelse, gir man selvsagt straks beskjed om hvem som er rett instans.

Det er viktig å avklare på dette stadiet hva slags problemstillinger man står overfor og hva slags omfang saksbehandlingen bør ha i forhold til den aktuelle saken.

Det må avklares hvem som er **part** i saken fordi det har betydning for reglene om forhåndsvarsel, innhenting av opplysninger, innsyn, utformingen av vedtaket og klagereglene. Den som søker vil normalt alltid være part i saken. Gjelder det f.eks. oppnevning av hjelpeverge, vil den som begjærer oppnevning være part såfremt vedkommende har kompetanse til å begjære hjelpeverge oppnevnt, jf. vergemålsloven § 90 a og umyndiggjøringsloven § 3. Den hjelpetrengende vil selvsagt alltid være part.

Det må vurderes om andre nære pårørende enn parter skal varsles og gis anledning til å komme med uttalelse i saken. Det vises her til pkt. 3.11.2 om overformynderiets utredningsansvar.

3.10.3 Foreløpig svar/forvaltningsmelding

Forvaltningsorganet skal forberede og avgjøre saken uten ugrunnet opphold, jf. **forvaltningsloven § 11 a**. Dersom det vil ta uforholdsmessig lang tid før en søknad kan behandles, skal søkeren ha melding om årsaken og hvor lang tid det vil ta før vedtak kan foreligge. Vil behandlingstiden overstige 3 uker, bør det alltid sendes slik melding.

3.10.4 Forhåndsvarsel

Dersom overformyndieriet ønsker å fatte **vedtak på eget initiativ** eller etter henvendelse fra andre enn f.eks. den umyndige eller den hjelpetrengende selv, skal han eller hun varsles om dette i tråd med reglene i **forvaltningsloven § 16**. Bakgrunnen for regelen er at den det angår ikke skal bli overrasket over vedtaket, men få anledning til å komme med sine synspunkter før saken avgjøres. Det skal settes frist for når svar må foreligge. Forhåndsvarselet må **informere** om hva saken gjelder og hva vedtaket innebærer. Det er ofte lett å glemme at det skal forhåndsvarsles i en sak, så her er det viktig å være oppmerksom.

Det er to forhold som krever særlig oppmerksomhet når det gjelder krav til varsling;

1) Gjelder vedtaket en umyndig eller en som har fått oppnevnt hjelpeverge for seg, skal varslet sendes vergen eller hjelpevergen. Gjelder vedtaket en hjelpetrengende som kan forstå sakens betydning, sendes varslet også til vedkommende. Hvorvidt vedkommende kan forstå saken vil fremgå av legeerklæringen som lå til grunn for oppnevning av hjelpeverge. Gjelder vedtaket en umyndig over 14 år, skal varselet også sendes den umyndige, som har rett til å uttale seg, jf. vergemålsloven § 40 første ledd. Gjelder det personlige spørsmål, skal barnet varsles fra fylte 7 år, jf. barneloven § 31.

2) Omgjøring/endring av et tidligere vedtak krever også forhåndsvarsel, jf. 3.15.

3.10.5 Forhåndsuttalelser/forhåndstilsagn

Et praktisk problem overformyndieriet ofte står overfor er i hvilken grad det kan gi forhåndsuttalelse eller bindende forhåndstilsagn i en konkret sak. Med dette mener vi i hvilken grad overformyndieren eller den faste formannen kan binde seg med hensyn til hvilket resultat en konkret sak skal få under gitte omstendigheter, og før den formelle saksbehandling er satt i gang eller er slutført.

Mange overformyndieri får muntlige henvendelser hvor søkerne ønsker å vite utfallet av en eventuell søknad om forskudd på arv. Overformyndieriet bør som hovedregel ikke gi annet enn **veiledende og uforpliktende forhåndsuttalelser** så lenge den formelle saksbehandlingen ikke er slutført.

Bakgrunnen for dette er at overformyndieriet av prinsipielle og rettssikkerhetsmessige grunner bør være forsiktig med å binde seg opp til et standpunkt i en sak på et tidspunkt hvor det ikke har full oversikt over alle forhold og momenter som skal tillegges vekt. Generelt bør man derfor ikke gi forhåndstilsagn som er bindende. Det man bør opplyse er f.eks. at endelig avgjørelse vil bli fattet når skriftlig søknad foreligger. Dersom man likevel antyder en mulig løsning allerede over telefon, bør man uttrykkelig **ta forbehold** om at dette kanskje ikke blir den endelige løsningen. En avgjørelse over telefon kan lett stride mot forvaltningsloven § 17 om at en sak skal være tilstrekkelig utredet før avgjørelse fattes. Det er ikke sikkert at vedkommende som ønsker snarlig reaksjon har gitt en objektiv fremstilling av saken.

3.11 Opplysninger innhentes - kartlegging

3.11.1 Hva må gjøres før vedtak fattes?

Når det er klart at saken skal behandles av overformyndieriet, vil det neste spørsmålet være:

Er det tilstrekkelige faktiske opplysninger i søknaden/saken til å treffe en avgjørelse?

Hvis ikke, må det avklares hvilke opplysninger det er behov for.

Hva trengs av faktiske opplysninger?

Hvilke lovbestemmelser regulerer den aktuelle saken?

Er det andre generelle forhold som er relevante for saken?

AKTUELLE FAKTISKE OPPLYSNINGER:

- * Personalialia
- * Hjelpeverge/fullmektig/pårørende
- * Boligforhold
- * Helseforhold
- * Mentalt funksjonsnivå
- * Fysisk funksjonsnivå
- * Sosiale forhold
- * Økonomiske forhold

Når det f.eks. skal avgjøres hvem som skal oppnevnes som hjelpeverge, er det viktig å ha klart for seg hvilket behov hjelpevergen skal dekke og hvilke personlige kvalifikasjoner hjelpevergen derfor bør ha. Når overformynderiet kan velge mellom en pårørende som hjelpeverge og en "nøytral" hjelpeverge, er det viktig å fremskaffe relevante opplysninger som kan danne grunnlaget for en riktig avgjørelse. Er det klart at den hjelpetrengende på grunn av en urolig livssituasjon, f.eks. flytting o.l., bør ha en hjelpeverge han eller hun har særlig tillit til, bør kanskje den pårørende velges framfor den nøytrale. For å vite behovet må opplysninger om den hjelpetrengendes mentale helse og faktiske situasjon innhentes og vurderes. Slike opplysninger fremskaffes hos pårørende, helsepersonell og hos dem som eventuelt har ansvaret for den daglige omsorgen.

3.11.2 Utredningsansvaret

Overformynderiet har et utredningsansvar etter **forvaltningsloven § 17 første ledd**. Denne bestemmelsen pålegger overformynderiet å sørge for at saken er så godt opplyst som mulig før vedtak fattes. Dette betyr at overformynderiet skal sørge for **tilstrekkelig informasjon** om søkerens eller klientens situasjon. Tilsvarende har søkeren plikt til å skaffe til veie nødvendig informasjon og dokumentasjon dersom han eller hun kan forventes å klare det.

De fleste opplysninger kan fremskaffes ved samtaler og annen direkte kontakt med søkeren, f.eks. den som begjærer hjelpeverge oppnevnt. Dersom overformynderiet har behov for å innhente ytterligere opplysninger, kan dette skje ved skriftlige eller muntlige henvendelser til den som sitter med informasjonen.

Overformynderiet kan få problemer med å innhente opplysninger fra andre offentlige instanser. Det finnes ingen egen bestemmelse i vergemålsloven som fritar noen fra sin taushetsplikt overfor overformynderiet.

Den som har krav på taushet kan imidlertid samtykke til at taushetsbelagte opplysninger likevel gis ut, jf. forvaltningsloven § 13 a nr. 1. Den det søkes opplysninger om, kan frita vedkommende forvaltningsorgan for taushetsplikt gjennom egen skriftlig erklæring om dette.

Videre kan et forvaltningsorgan gi andre forvaltningsorganer opplysninger om "en persons forbindelse med organet og om avgjørelser som er truffet", jf. forvaltningsloven § 13 b nr. 5.

Legers taushetsplikt er regulert i helsepersonelloven kapittel 5. Etter helsepersonelloven § 23 nr. 5 er ikke taushetsplikten til hinder for at opplysningene gis videre etter regler fastsatt i lov eller i medhold av lov når det uttrykkelig er fastsatt eller klart forutsatt at taushetsplikt ikke skal gjelde. Det antas at denne bestemmelsen gir adgang til at overformyndieriet kan innhente en legeerklæring i tråd med vergemålsloven § 90 a annet ledd nr. 2.

3.11.3 Nye opplysninger skal forelegges søkeren/parten til uttalelse

Dersom det innkommer nye dokumenter i saken som følge av de undersøkelser overformyndieriet gjør, og det er grunn til å tro at søkeren, andre parter (eller vergen) har interesse av å kjenne innholdet, plikter overformyndieriet som hovedregel å sende kopi til disse, jf. **forvaltningsloven § 17 annet ledd**. Dette kan unnlates dersom opplysningene bekreftes av framstilling som parten selv har gitt eller rask avgjørelse er viktig av hensyn til andre parter, jf. **forvaltningsloven § 17 annet ledd a) og b)**.

Hensikten er å sørge for at søkeren får mulighet til å imøtegå eller utdype de opplysninger som innhentes og som ellers ville kunne føre til at overformyndieriet f.eks. fant grunn til å avslå søknaden. Etter forskrift om forvaltningsorganers veiledningsplikt av 16 desember 1977 nr. 17 § 2 annet ledd skal forvaltningsorganet "om mulig ... peke på omstendigheter som i det konkrete tilfelle særlig kan få betydning for utfallet". Overformyndieriet må derfor f.eks. informere om hvilke vilkår som må være oppfylt før en søknad kan imøtekommes.

3.12 Opplysningene analyseres og vurderes

Opplysningene som er innhentet må vurderes opp mot de lov- og forskriftsbestemmelsene som kan være aktuelle. Det vil si at overformyndieriet må vurdere om de faktiske forhold i saken gir grunnlag for å fatte vedtak etter vergemålslovens bestemmelser. For at det vedtaket som blir fattet skal være gyldig er det både et krav til at saksbehandlingen er forsvarlig og at vergemålslovens materielle krav er oppfylt.

3.13 Vedtak

3.13.1 Forvaltningslovens krav til enkeltvedtaket

Når overformyndieret fatter en avgjørelse som regulerer en persons rettigheter eller plikter, f.eks. oppnevning av hjelpeverge, er dette et **enkeltvedtak**. Enkeltvedtaket må fattes av den eller de som er gitt **kompetanse** til å fatte avgjørelsen. Overformynderne eller deres vararepresentanter, eventuelt den faste formannen, kan fatte vedtak på vegne av overformyndieret.

Ved oppnevning av verge etter vergemålsloven § 14 skal skifteforvalter og overformynderne i fellesskap foreta oppnevningen. Det kreves ikke at alle er til stede samtidig. Det er tilstrekkelig at skiftedommeren undertegner på vergebeskikkelsen som er utferdiget eller anbefalt av overformynderne.

3.13.2 Hovedreglene for utforming av enkeltvedtak

Reglene om utforming av enkeltvedtak finnes i forvaltningsloven **kapittel V**:

- * Enkeltvedtak skal være skriftlige, jf. § 23
- * Enkeltvedtak skal begrunnes samtidig med at vedtaket treffes, jf. § 24 første ledd
- * Unntak: Begrunnelse kan utelates dersom søknaden innvilges og det ikke er grunn til å tro at noen vil være misfornøyde med vedtaket, jf. § 24 annet ledd. Også forvaltningsloven § 19 kan være til hinder for å gi en utførlig begrunnelse, jf. § 24 tredje ledd.

Hensikten med begrunnelsen er at søkeren skal se hva overformyndieret har lagt vekt på når søknaden er vurdert. Begrunnelsen gjør det bl.a. lettere for parten å vurdere om han eller hun skal klage.

Begrunnelsen skal inneholde:

- * De regler vedtaket bygger på
- * De faktiske forhold som vedtaket bygger på
- * De hovedhensyn som var avgjørende ved utøving av skjønnet.

Noen råd:

Det skal først og fremst fremgå av vedtaket hva søker har fått innvilget helt eller delvis, eventuelt avslått. Er det søkt om utbetaling av midler, må det konkretiseres hva pengene kan brukes til. Det bør også fremgå hvordan søker eventuelt skal forholde seg dersom han eller hun kan søke om det samme på et senere tidspunkt.

Dersom søker eller klager bruker et upassende språk eller skriver på en sjikanerende måte, bør man som regel overse dette uten å kommentere det nærmere i vedtaket.

Vedtaket bør for øvrig være lettlest. Det er lurt å gjøre fremstillingen oversiktlig ved bruk av overskrifter, avsnitt, nummerering m.v. Videre bør det brukes et enkelt språk uten for mange fremmedord.

3.13.3 Vedtaket skal inneholde informasjon om rettigheter

a) Informasjon om klageadgang:

- opplyse hvem som er klageorgan (fylkesmannen)
- opplyse fristen for å klage (3 uker)
- opplyse at klagen skal sendes til overformyndieriet

b) Informasjon om innsynsrett og eventuelt mulighet for utsatt iverksetting

Det finnes egne standard klageskjema som kan bestilles hos Statens Trykksakekspedisjon ("Melding om rett til å klage over forvaltningsvedtak" X00-73). Dette kan legges ved vedtaket. Anvendes et slikt skjema sparer man seg for en del skriving i vedtaket, jf. skjemaer til håndboka.

3.13.4 Overformynderiets adgang til å fastsette vilkår i forbindelse med at vedtak fattes

Overformyndieriet kan ofte sette vilkår når det gir tillatelser. Generelt kan sies at overformynderiets adgang til å sette vilkår i tilknytning til en tillatelse er relativt vid, så lenge vilkårene omfattes av lovens formål, og overformyndieriet står fritt til å velge mellom å innvilge eller å avslå søknaden. Bakgrunnen for dette er at når forvaltningsorganet først er gitt myndighet til å avslå en søknad, må det kunne gjøre det mindre, nemlig sette vilkår for en tillatelse. Det kan f.eks. som vilkår for å frigi midler til

en sydentur, fastsettes at reisen ikke skal gå til et sted hvor det er fare for krigshandlinger eller epidemier. Det er imidlertid et krav om at vilkårene er saklig begrunnet.

3.14 Klagebehandlingen

3.14.1 Utgangspunkt

Det er de samme krav til saksbehandlingen i klageomgangen som når saken skulle avgjøres for første gang i overformynderiet, jf. **forvaltningsloven § 33 første ledd**.

Dette innebærer bl.a. at overformynderiet må utrede saken på ny i den grad klagen tilsier det. Innholdet i klagen kan f.eks. tilsa at overformynderiet må innhente opplysninger fra annen offentlig instans, tjenesteyter (hjemmehjelp, pleier, institusjonsledelse), lege, pårørende eller verge/hjelpeverge.

Fremkommer det nye opplysninger i klagen eller i overformynderiets klageutredning, må opplysningene forelegges for partene til uttalelse før overformynderiet tar stilling til klagen, jf. **§ 17 annet ledd**.

3.14.2 Overformynderiets kompetanse i klagesaken

Dersom vilkårene for å behandle klagen ikke er til stede skal klagen **avvises**, jf. **forvaltningsloven § 34 første ledd**. Dette er særlig aktuelt hvor klagefristen er oversittet, den som klager ikke er part eller mangler rettslig klageinteresse eller det ikke finnes noe å klage over. Et avvisningsvedtak er gjenstand for egen klagebehandling, jf. forvaltningsloven § 2 tredje ledd.

Dersom overformynderiet ikke finner grunn til å ta klagen til følge, **sendes saken til fylkesmannen** for klagebehandling.

Det kan være nødvendig for overformynderiet å gi det opprinnelige vedtaket **utsatt iverksetting** etter **forvaltningsloven § 42**. Det betyr at vedtaket ikke pliktes etterlevd så lenge utsettelsen varer.

Utsatt iverksetting er mest praktisk der det gis pålegg eller tillatelser. Dersom en søknad avslås, er utsatt iverksetting ikke noen aktuell problemstilling.

Partene skal alltid gjøres oppmerksom på adgangen til å be om at vedtaket gis utsatt iverksetting.

Dersom overformyndertiet finner grunn til å **ta klagen helt eller delvis til følge**, fattes det nytt vedtak i samsvar med dette. Vedtaket må da begrunnes og kan påklages på vanlig måte, se 3.13.2 og 3.14.

Er det andre parter i saken vil disse kunne påklage det nye vedtaket. Man får derved klagerunde nr. 2 som i prinsippet skal behandles på samme måte som den første klagesaken (ny utredning osv).

Overformyndertiet kan som hovedregel ikke endre vedtaket til ugunst for klager. Det betyr at overformyndertiet ikke kan fatte et nytt vedtak som fratrar klager en rettighet eller gjøre inngrepet mer omfattende enn opprinnelig.

3.14.3 Hva kan påklages?

Bare **enkeltvedtak** kan påklages, jf. **forvaltningsloven § 28 første ledd**. Eksempler på enkeltvedtak er:

- * Innvilgelse, helt eller delvis, eller avslag på søknad om uttak av midler
- * Avslag på samtykke til en disposisjon som verge/hjelpeverge ikke kan foreta uten overformyndertiets godkjenning
- * Vedtak om oppnevning av verge og hjelpeverge, eventuelt bytte av verge eller hjelpeverge, og fastsetting av hjelpevergens mandat
- * Vedtak om overføring av midler til forvaltning i overformyndertiet
- * Vedtak om å frita verge/hjelpeverge fra regnskapsplikten

3.14.4 Hvem kan påklage?

I **vergemålsloven § 18** heter det: "den som en avgjørelse etter dette kapittel er gått imot, kan påklage det til fylkesmannen". Videre følger det av **vergemålsloven § 30 a** at forvaltningsloven gjelder for overformynderiets avgjørelser etter vergemålsloven.

Ifølge forvaltningsloven § 2 e er en **part** "den som en avgjørelse retter seg imot eller direkte gjelder". En part kan påklage enkeltvedtak etter forvaltningsloven § 28. Når det gjelder partsbegrepet vises det forøvrig til pkt 3.4.1.

En person med **rettslig klageinteresse** kan også påklage enkeltvedtak, jf. forvaltningsloven § 28.

Hvem som skal anses å ha rettslig klageinteresse vil variere fra sak til sak. Som en veiledning kan man si at det er den reelle tilknytning til saken som er avgjørende. Klageren må ha en viss interesse i å få medhold i sin påstand.

Dersom noen av de personene som har begjæringskompetanse etter umyndiggjørelsesloven § 3 første ledd, jf. vergemålsloven § 90 a, protesterer på oppnevningen av hjelpeverge, innvilges disse normalt rettslig klageinteresse.

Dersom klagen tas til behandling, vil klager få partsstatus i klagesaken.

3.14.5 Klagefristen

Klagefristen er normalt 3 uker, se **forvaltningsloven §§ 29 og 30**.

Etter **§ 33 annet ledd annet punktum** skal klagen **avvises** dersom klagefristen er oversittet, se imidlertid unntaksbestemmelsen i § 31.

3.14.6 Oversendelse av klagesaken til fylkesmannen

Dette må være med når en klagesak oversendes fylkesmannen for endelig avgjørelse:

- * Søknaden/henvendelsen
- * Innhentede uttalelser i anledning saken eller andre tilgjengelige dokumenter som kan kaste lys over saken.
- * Vedtaket
- * Klagen
- * Eventuelle uttalelser til klagen fra andre parter

Alle dokumenter bør nummereres og legges i nummerorden.

I oversendelsesbrevet til fylkesmannen eller i eget dokument vedlagt klagesaken, skal overformynderiets syn på klagen fremgå. Det må fremgå om klagen delvis er tatt til følge. Dersom klagen er delvis tatt til følge, tar fylkesmannen bare stilling til resten av klagen.

3.14.7 Litt om saksbehandlingen hos fylkesmannen

Før fylkesmannen fatter endelig avgjørelse skal han sørge for at saken er tilstrekkelig opplyst. Overformynderiets kan bli pålagt å skaffe ytterligere opplysninger dersom fylkesmannen mener det er behov for det, jf. **forvaltningsloven § 33 første ledd**.

Etter **forvaltningsloven § 34 annet ledd** kan fylkesmannen prøve alle sider av saken og dessuten ta hensyn til nye omstendigheter. Fylkesmannen kan enten **stadfeste eller omgjøre** overformynderiets vedtak.

Dersom fylkesmannen er enig i overformynderiets avgjørelse, blir vedtaket stadfestet.

Dersom fylkesmannen ikke er enig i overformynderiets avgjørelse, kan han enten fatte nytt vedtak i saken eller oppheve vedtaket og sende saken tilbake til ny behandling i overformynderiets.

Vedtaket kan omgjøres dersom;

*Det foreligger saksbehandlingsfeil som kan ha hatt innflytelse på vedtakets innhold, jf. forvaltningsloven § 41.

*Det foreligger brudd på bestemmelser i vergemålsloven.

*Fylkesmannen er uenig i overformynderiets skjønnsutøvelse.

Dersom saken sendes tilbake for ny behandling i overformynderiet, må overformynderiet fatte et nytt enkeltvedtak som igjen kan påklages.

Fylkesmannens vedtak er endelig. Det betyr at det ikke kan påklages videre, jf. **forvaltningsloven § 28 tredje ledd.**

3.15 Omgjøring av eget vedtak uten klage

Etter **forvaltningsloven § 35** kan overformynderiet omgjøre egne vedtak uten at det foreligger klage.

Mest praktisk er det nok at overformynderiet selv gjør om et vedtak det tidligere har fattet fordi **forholdene har endret** seg eller det av andre grunner synes rimelig. Så lenge omgjøringen ikke er til ugunst for noen, er adgangen til omgjøring meget vid. Dersom overformynderiet f.eks. først har bestemt å ikke samtykke til kjøp av en eiendom, er det ikke noe til hinder for at man senere gjør om vedtaket og likevel gir samtykke. Det er ikke noe krav om at det er kommet nye omstendigheter inn i saken. Vedtaket kan omgjøres enten av eget initiativ eller på anmodning fra en av partene.

Dersom et vedtak er ugyldig, kan overformynderiet endre det selv om omgjøringen vil være til skade for noen det gjelder eller direkte tilgodeser.

Dersom et vedtak gjøres om, er det nye vedtaket et nytt enkeltvedtak som kan påklages på vanlig måte. Saksbehandlingsreglene i forvaltningsloven og vergemålsloven må følges.

3.16 Litt om ugyldighet

Et vedtak kan være ugyldig dersom det foreligger;

3.16.1 Personelle kompetansemangler

Når et vedtak er truffet av et organ eller av personer som **ikke har kompetanse** til å fatte avgjørelse i saken foreligger det personelle kompetansemangler. F.eks. vil administrasjonssjefen (rådmannen) i en kommune ikke ha kompetanse til å fatte vedtak om oppnevning av verge sammen med skifteforvalteren selv om han er overformyndernes administrative sjef.

Tilsvarende gjelder i saker hvor vergen ønsker å låne penger av umyndig barn. Etter vergemålsloven § 64 er det fylkesmannen som har kompetanse til å fatte vedtak i slike saker, og ikke overformynderiet.

3.16.2 Materielle kompetansemangler

Når et **vedtak mangler hjemmel** i lov eller forskrift foreligger det materielle kompetansemangler, jf. pkt. 1.3.1. om legalitetsprinsippet. Dersom overformynderiet plasserer umyndiges midler i annet enn det som fremgår av forskriften om plassering av umyndiges midler er vedtaket ugyldig. Overformynderiet kan tilsvarende heller ikke råde over umyndige eller hjelpevergetrengendes midler på annen måte enn vergemålsloven gir adgang til.

3.16.3 Feil ved skjønnsutøvelsen

Vergemålsloven overlater ofte til overformynderne å fatte avgjørelse i en sak med grunnlag i eget skjønn.

Etter vergemålsloven § 49 må vergen f.eks. ha enstemmig samtykke fra overformynderiet hvis fast eiendom skal selges. Hvorvidt overformynderiet skal gi et slikt samtykke er det opptil overformynderiet å avgjøre, jf. dog § 49 annet ledd. Overformynderiet må utøve et skjønn i sin vurdering av om samtykke skal gis dersom den umyndige selv ikke vil ha bruk for eiendommen. Et annet eksempel på skjønnsutøvelse finnes i vergemålsloven § 90 d annet ledd hvor det står at overformynderiet "kan" bestemme at midlene til en person med hjelpeverge skal forvaltes av overformynderiet.

Skjønnsutøvelsen må være **saklig begrunnet** og overformyndieriet kan **ikke ta utenforliggende hensyn**. Overformyndieriet må fatte sine avgjørelser ut i fra hva som anses å være til beste for den umyndige eller den hjelpevergetrengende.

3.16.4 Brudd på saksbehandlingsreglene i forvaltningsloven og vergemålsloven

Brudd på saksbehandlingsreglene i forvaltningsloven og vergemålsloven kan føre til ugyldighet. De mest alvorlige saksbehandlingsfeilene er:

- * Inhabilitet
- * Saken er ikke tilstrekkelig opplyst - alle relevante forhold om faktum er ikke kommet fram
- * Manglende forhåndsvarsel
- * Manglende underretning om andre parters innspill og anførsler
- * Mangelfull begrunnelse om hva overformyndieriet har lagt vekt på i sin behandling av saken

Ikke alle saksbehandlingsfeil behøver å føre til ugyldighet. **Forvaltningsloven § 41** sier at visse vedtak er gyldige til tross for feil i saksbehandlingen. Det avgjørende er om feilen kan ha virket inn på resultatet av vedtaket. Har feilen neppe virket inn, er det rimelig at vedtaket likevel blir gyldig. Er f.eks. hjelpeverge oppnevnt uten at det foreligger legeerklæring, jf. vergemålsloven § 90 a, fører ikke dette til at oppnevningsvedtaket blir ugyldig såfremt slik legeerklæring fremskaffes straks man blir oppmerksom på mangelen.

3.17 Ansvar for sakskostnader ved omgjøring av vedtak

Av **forvaltningsloven § 36 første ledd** fremgår det at når;

"et vedtak blir endret til gunst for en part, skal han tilkjennes dekning for vesentlige kostnader som har vært nødvendige for å få endret vedtaket, med mindre endringen skyldes partens eget forhold eller forhold utenfor partens eller forvaltningens kontroll, eller andre særlige forhold taler mot det".

Dersom kostnadene har grunnlag i mangel ved vedtaket eller saksforberedelsen, kan det organ som treffer avgjørelsen om sakskostnader bestemme at ansvaret for kostnadene skal ligge hos det avgjørsorgan som er ansvarlig for mangelen, jf. **forvaltningsloven § 36 tredje ledd**. Dette betyr at klageorganet kan pålegge overformyndieriet å dekke en parts sakskostnader dersom parten får medhold i klagen fordi det avdekkes mangler ved vedtaket som skyldes feil i saksbehandlingen i overformyndieriet. Dette kan bli aktuelt hvis overformyndieriet ikke følger de saksbehandlingsreglene som fremgår av vergemålsloven og forvaltningsloven.

Det er kun kostnader som har vært "nødvendige" for å få vedtaket endret som kan kreves dekket. Typiske "nødvendige" sakskostnader kan være utgifter til advokatbistand i klageomgangen.

4. Om hjelpevergemål, vergemål (umyndiggjøring) og setteverger

4.1 Innledning

Som hovedregel er foreldrene verger for mindreårige, jf. **vergemålsloven § 3 første ledd**. De betegnes ofte som fødte verge(r). Dersom den mindreårige ikke har verge, skal dette oppnevnes, jf. **vergemålsloven § 3 annet ledd**, jf. §§ 6 og 7. Selv om den mindreårige har verge(r) kan det etter forholdene likevel være nødvendig å oppnevne en hjelpeverge for den mindreårige. Se pkt. 4.2.1 når dette kan være aktuelt. Når det gjelder mindreårige asylsøkere, vises det til pkt. 2.5.4. Endelig skal det oppnevnes verge for personer som er umyndiggjorte.

Hjelpevergemål er et tiltak som er mindre inngripende overfor en voksen person enn om vedkommende umyndiggjøres. En person med hjelpeverge har sin rettslige handleevne i behold. Dagens hjelpevergeordningen ble innført i 1990, og har bl.a. til formål å hindre umyndiggjøring hvor vedkommendes interesser kan ivaretas med mindre inngripende tiltak. Ordningen er også mer fleksibel idet innholdet i større grad kan tilpasses den enkeltes behov.

Settevergemål oppstår hvor vergen eller hjelpevergen er inhabil til å treffe beslutninger i en sak. Mer om dette i pkt. 4.6.

4.2 Hjelpevergemål

4.2.1 Hjelpeverge for mindreårige

Etter **vergemålsloven § 16** skal det oppnevnes en hjelpeverge dersom det antas at vergen ikke kan ivareta den umyndiges tarv for en viss tid eller for visse saker, eller vergen ikke kan gjøre dette uten større vanskelighet eller større bekostning. Hjelpevergen skal oppnevnes i den kommune hvor hjelpen trengs.

Ved oppnevning av en hjelpeverge etter denne bestemmelsen, trer altså hjelpevergen i den ordinære vergens sted. Bestemmelsen er typisk aktuell for enslige mindreårige asylsøkere som antas å ha foreldre i et annet land. Hjelpevergen skal da ivareta den mindreåriges interesser i foreldrenes sted. Det kan også være aktuelt å oppnevne en hjelpeverge der barnevernet har overtatt omsorgen for den mindreårige etter barnevernloven §§ 4-8 eller 4-12, men ikke fratatt foreldrene det formelle foreldreansvaret etter barnevernloven § 4-20. I slike saker er foreldrene fortsatt verger, jf. vergemålsloven § 3 første ledd. Hvis foreldrene faktisk ikke kan ivareta vergeoppgavene (eksempelvis pga. psykiske lidelser, ukjent bopel mv.) kan det være behov for oppnevning av en hjelpeverge som kan ivareta den mindreåriges interesser i foreldrenes sted.

Hjelpevergeoppnevningen kan også begrenses til en konkret sak. Eksempelvis i forbindelse med et skifteoppgjør på en annen kant av landet eller hvis den mindreårige tas inn til avhør av politiet i en straffesak og vergen ikke kan eller vil møte, jf. straffeprosessloven § 232 tredje ledd. Etter straffeprosessloven § 83 skal det oppnevnes hjelpeverge etter vergemålsloven § 16 dersom vergen ikke kan eller vil ivareta siktedes tarv i saken.

4.2.2 Hjelpeverge for voksne

I **vergemålsloven § 90 a første ledd** heter det:

"En myndig person som på grunn av sinnslidelse, andre psykiske forstyrrelser, senil demens, psykisk utviklingshemming eller legemlig funksjonshemming ikke kan ivareta sine anliggender, kan ved behov få oppnevnt hjelpeverge."

Ordningen omfatter med andre ord ikke bare sinnssyke, men også personer som på grunn av andre psykiske forstyrrelser **ikke kan ivareta sine interesser**. Senil demente omfattes også av "psykiske forstyrrelser", men er inntatt i loven fordi det ofte er et

praktisk oppnevningssgrunnlag. Etter omstendighetene kan også tilstander som har oppstått som følge av alvorlig rusmisbruk omfattes. Ved vurderingen av om den medisinske tilstanden er så alvorlig at den faller inn under bestemmelsen, må det tas utgangspunkt i at det er et vilkår at vedkommende pga. tilstanden ikke kan ivareta sine anliggender. Kriteriene må tolkes på bakgrunn av det rådende medisinske syn som til enhver tid gjelder.

Selv om de medisinske kriteriene er oppfylt, er det ingen automatikk i at det oppnevnes hjelpeverge. Loven oppstiller flere tilleggsvilkår. Det må foreligge **behov** for å oppnevne hjelpevergen. Dette må vurderes konkret i det enkelte tilfellet ut fra eksempelvis formuens størrelse eller om det foreligger en situasjon hvor det trengs hjelp til å skrive avtaler, søknader, klager e.l.

Det må videre foreligge **en begjæring** fra en person eller et organ som har rett til å fremsette denne. Hvem som kan begjære fremgår av **umyndiggjøringsloven § 3**:

"Begjæring om umyndiggjørelse kan fremsettes så vel av vedkommende selv, om han er myndig, som av hans ektefelle, slektninger i opp- eller nedstigende linje, søsken eller likeså nær besvogrede, samt, om han er umyndig, av hans verge. Forholdet mellom adoptivforeldre og adoptivbarn og deres slektninger i nedstigende linje regnes like med slektskap. Begjæring om umyndiggjørelse kan også fremsettes av fylkesmannen og av overformyndieret.

Når noen er innlagt på institusjon eller boform med heldøgns omsorg eller pleie, skal institusjonene m.m. melde fra til fylkesmannen eller overformyndieret dersom det anses å være behov for umyndiggjøring eller oppnevning av hjelpeverge..."

Umyndiggjøringsloven § 3 gjelder tilsvarende for begjæring om hjelpeverge, jf. **vergemålsloven § 90 a annet ledd nr. 1**. I tillegg kan ansvarshavende lege eller tilsynslege ved helseinstitusjon der vedkommende er innlagt begjære om oppnevning av hjelpeverge.

For de som er innlagt på institusjon eller bor i boform med heldøgns omsorg eller pleie skal institusjonen melde fra dersom det er **behov** for hjelpeverge. Det skal med andre ord ikke være slik at alle beboerne automatisk får oppnevnt hjelpeverge.

Legeerklæring som oppfyller lovens vilkår må være vedlagt. Legers taushetsplikt er ikke til hinder for at overformynderiet kan innhente legeerklæring, jf. helsepersonelloven § 23 nr. 5 som er nærmere beskrevet i pkt. 3.11.2.

I tillegg må det foreligge **samtykke** fra den som skal ha oppnevnt hjelpeverge, hvis det ikke fremgår av legeerklæringen at innhenting av samtykke er umulig eller av særlige grunner utilrådelig. Det er grunn til å påpeke at innhenting av samtykke eller forsøk på innhenting av samtykke er viktig. Ofte vil vedkommende være i stand til å forstå spørsmålet dersom det forklares på en enkel måte.

Overformynderiet har et selvstendig ansvar for å sørge for at saken er tilstrekkelig opplyst før avgjørelse treffes. Det betyr at overformynderiet i noen saker må innhente mer informasjon, f.eks. legererklæring dersom dette ikke er vedlagt, eller innhente en ny legeerklæring dersom den opprinnelige ikke tar stilling til om personen er samtykkekompetent.

Departementet har utarbeidet skjema som kan brukes ved søknad om hjelpeverge, se skjemaer til Håndboka. Skjemaet medfører forhåpentligvis at alle nødvendige opplysninger gis med en gang. De nærmere vilkårene for oppnevning er drøftet i rundskriv G 178/90 side 9 – 14.

4.3 Fastsettelse av hjelpevergens mandat

Når det gjelder hjelpeverge for mindreårige, bør det fremgå av mandatet hvilke oppgaver hjelpevergen skal ivareta. Hvis mandatet ikke er nærmere definert, forutsettes det at hjelpevergen trer inn i alle de avgjørelser som ellers ville tilfalt den ordinære vergen. Hvis vergen(e) er forhindret til å ivareta den mindreåriges interesser i en nærmere avgrenset periode, bør hjelpevergens mandat tilsvarende begrenses til samme tidsrom. Vergen kan bringe hjelpevergens oppdrag til opphør ved selv å overta representasjonen for den mindreårige.

De sentrale bestemmelser som fastsetter hjelpevergens myndighetsområde for voksne personer er vergemålsloven § 90 b om hjelpevergens oppdrag og § 90 c om hvilke regler i vergemålsloven som gjelder for hjelpevergefunksjonen. Vergemålsloven er skrevet for ordinært vergemål, og det kan derfor i enkelte tilfelle være vanskelig å se hvorvidt § 90 c er uttømmende mht. hvilke bestemmelser som gjelder.

Justisdepartementet avga en uttalelse 03.11.03 (saksnr. 200306994) om anvendelsen av vergemålsloven § 55 og § 59 ved kjøp av fast eiendom for hjelpevergemål. Her ble det bl.a. uttalt følgende;

"Av vergemålsloven § 90 c fremgår hvilke regler i vergemålsloven man i utgangspunktet har ment skal gjelde for hjelpevergens virksomhet. Noen bestemmelser skal gjelde tilsvarende, mens andre er gitt anvendelse i hjelpevergeforhold så langt de passer. Utover dette hersker en viss uklarhet mht forståelsen av loven § 90 c.

Da loven ble endret, og bestemmelsen om hjelpeverge ble tatt inn i 1934, ble det i forarbeidene ikke sagt noe om hvilke kriterier som var lagt til grunn for utvelgelse av de bestemmelser som skulle benyttes også ved hjelpeverge. Ved lovendringen i 1972 vurderte man imidlertid konkret hvorvidt ytterligere bestemmelser skulle omfattes av oppregningen i § 90 c. Dette gjaldt spesielt §§ 50, og 51 hvor det om disse sies "Foruten at det i slike tilfelle kan gjelde betydelige økonomiske interesser, kan disposisjonene, ikke minst salg av løsøre, virke skadelig og medføre tilbakefall når den syke får kunnskap om det som har skjedd. Paragrafene 50 og 51 bør derfor etter komiteens mening tas med blant dem som skal gjelde tilsvarende for hjelpeverger."

Det er altså ikke tatt stilling til om andre av vergemålslovens bestemmelser skal gjelde for hjelpevergen selv om de ikke er regnet opp i lovens ordlyd. Spørsmålet er heller ikke avklart i rettspraksis. Justisdepartementet antar imidlertid at vergemålsloven § 90 c ikke kan tolkes antitetisk.

I håndboka er sagt at overformynderiets samtykke til kjøp av fast eiendom ikke kreves i saker med hjelpeverge idet § 90 c ikke henviser til § 59. Overformynderiet kan imidlertid ved oppnevningen uttrykkelig sette som vilkår at samtykke til kjøp av fast eiendom skal innhentes. Den sikkerhet § 59 gir umyndige vil komme til anvendelse også for de hjelpevergetrengende når dette fremkommer/utledes av hjelpevergens mandat, jf. loven § 90 b.

Fremgår ikke hjemmelen av mandatet, vil vergemålsloven § 61, se § 90 c uansett komme til anvendelse. En hjelpeverge vil stå under tilsyn av overformynderiet og skal så vidt mulig rådføre seg med overformynderiet når han er i tvil eller når det gjelder avgjørelser av særlig stor betydning for den hjelpevergetrengendes økonomi. Kjøp av bolig vil være forhold av særlig stor betydning, og hjelpevergen bør uansett konferere med overformynderiet før slike disposisjoner foretas.

Ved vurderingen av om bolig bør erverves, må det for øvrig ses hen til om kjøpet fremstår som fordelaktig for den hjelpevergetrengende ut fra vedkommendes konkrete behov.

I medhold av vergemålsloven § 55 kan ikke vergen uten samtykke fra overformynderiet stifte gjeld for den umyndige eller pantsette hans eiendeler. Dette gjelder ikke disposisjoner som er nødvendig for den vergetrengendes underhold og oppfostring, disposisjoner som er vanlig ledd i ervervsvirksomhet som vergen med samtykke av overformynderiet eller fylkesmannen har fullmakt til å drive, eller utdanningslån. Bestemmelsen får tilsvarende anvendelse for hjelpeverger oppnevnt etter vergemålsloven § 90 a så langt den passer, jf. § 90 c.

Ut fra en tolking av ordlyden i vergemålsloven § 55 og § 59 er det riktig at det er oppstilt et noe strengere krav i sistnevnte bestemmelse. Loven § 55 gjelder generelt ved låneopptak, herunder også lån ved kjøp av bolig, mens § 59 omhandler selve samtykke til innkjøp av fast eiendom uansett om det må tas opp lån eller ikke. Ved vurderingen etter § 59 vil imidlertid finansieringsmåten være et forhold overformynderiet og vergen må vurdere før det besluttes å gå til innkjøp av en fast eiendom. De to bestemmelsene må altså ses i sammenheng, og begge kommer til anvendelse når det er behov for låneopptak ved innkjøp av den faste eiendom. Man kan imidlertid tenke seg tilfeller hvor det etter § 55 formelt sett gis samtykke til lån, men hvor man likevel ikke går inn for kjøp av fast eiendom fordi vilkårene i § 59 ikke er oppfylt.

Selv om det ikke er oppstilt tvungen forvaltning av en hjelpevergetrengendes midler på samme måte som for umyndige, anser Justisdepartementet det som naturlig at overformynderiet i medhold av vergemålsloven § 90 d annet ledd vurderer å inndra verdiene til forvaltning dersom en hjelpevergetrengende har så store beløp til disposisjon at han kan kjøpe seg bolig.

Overformynderiene bør mao. sørge for at en hjelpeverge i praksis ikke får en friere stilling og større myndighet til å kjøpe fast eiendom enn en verge."

Innholdet i hjelpevergeordningen kan variere sterkt fra sak til sak. Ved oppnevningen skal det derfor fastsettes et **myndighetsområde** eller et **mandat**. For enkelte hjelpetrengende må hjelpevergen i stor grad fatte de nødvendige beslutninger av eget tiltak, mens andre hjelpetrengende kan presentere ønsker og behov, samt være mottagelige for råd.

Myndighetsområdet vil avhenge så vel av den hjelpetrengendes tilstand, som av ytre omstendigheter, som f.eks. hvor stor formue det er snakk om, hva slags formue, livssituasjon (egen bolig, vernet bolig, institusjon, bor sammen med ektefelle) etc. Enkelte trenger derfor hjelp til mye, mens hjelpevergens oppgave andre ganger kan begrenses til helt konkrete forhold. Ved fastsettelse av hjelpevergens oppgaver (mandat) skal man også ta hensyn til den hjelpetrengendes evne til selv å utføre oppgaver, slik at vedkommendes evne til å ivareta egne interesser ikke blir tilsidesatt.

I tillegg kan det være snakk om bistand i mer personlige forhold som f.eks. valg av og innredning av bolig, opplegg for aktivitetsnivå mm. Det er viktig å vurdere mandatet nøye, og **begrense** det til det **nødvendige**. Overformynderiet skal føre tilsyn med hjelpevergene og jo mer omfattende og generelt mandatet er, dess mer omfattende blir tilsynsoppgaven og overformynderiets ansvar, se mer om overformynderiets ansvar i kapittel 2..

Det er også grunn til å understreke betydningen av at det fastsatte mandat er gjenstand for regelmessig og løpende vurdering. Dersom mandatet er fastsatt for snevert i startfasen - hvilket kan skje fordi man tar sikte på å ikke gjøre det mer omfattende enn nødvendig - så kan en utvidelse bli foretatt senere. På samme måte bør mandatet senere begrenses når det viser seg at f.eks. en person med psykisk utviklingshemming ved trening og arbeid blir mer selvhjulpen.

De primære oppgaver for hjelpevergen vil som regel være knyttet til **økonomisk forvaltning** og det å være **rettslig** stedfortreder. Hjelpevergen kan få i oppdrag å forvalte trygdemidler, leieinntekter eller renter. I tillegg kan det være formue som i større eller mindre grad må forvaltes - eksempelvis fast eiendom eller aksjer. Dette kan medføre oppgaver som å påse at det foreligger tilfredsstillende forsikring, at nødvendig vedlikehold foretas, at lån ikke misligholdes samt at formuen utnyttes på en slik måte at den gir en forsvarlig avkastning.

Overformynderiet kan i henhold til vergemålsloven § 90 d annet ledd beslutte at hele eller deler av midlene skal forvaltes av overformynderiet. Dette kan gjøres ved oppnevningen eller senere. Overformynderiet bør av sikkerhetsmessige grunner trekke midlene inn til forvaltning hvor det foreligger en større formue. Dette vil forenkle overformynderiets tilsynsansvar mht hjelpevergens disposisjoner. Hjelpevergens mulighet til å misbruke klientens midler begrenses ved å inndra midlene til overformynderiet. I Trondheim-dommen (Rt. 1999 s. 1903), ble kommunen dømt til å betale ca kr 2,2 mill til en hjelpetregendes dødsbo fordi overformynderiet ikke hadde ført tilstrekkelig tilsyn og kontroll med hjelpevergen, se pkt. 2.7. En slik situasjon kan unngås ved at overformynderiet overtar forvaltningen av midlene.

Dersom midlene inndras kan det likevel være naturlig at hjelpevergen har disposisjonsrett over en mindre brukskonto som skal brukes til å dekke den hjelpetregendes nødvendige utlegg etter vergemålsloven § 44, jf. § 53. Kontoen skal selvsagt stå i den hjelpetregendes navn.

En person som får oppnevnt hjelpeverge er ikke umyndiggjort. Det betyr at personen selv kan kreve å disponere over egne midler. Hvis overformynderiet har overtatt forvaltningen av midlene etter § 90 d medfører det bare en faktisk begrensning i den hjelpetregendes disposisjonsevne, og ingen rettslig begrensning. Det betyr at hvis en hjelpetregende krever å få pengene utbetalt til seg har overformynderiet ingen hjemmel til å nekte dette, med mindre overformynderiet kan reise sak om umyndiggjøring etter umyndiggjøringsloven.

Behovet for hjelpeverge kan ellers være til stede i forbindelse med inngåelse av ulike avtaler som kjøp/salg/leie av bolig, utarbeidelse av søknader eller klager, opptre i skiftesaker, rettssaker eller andre forhold.

Fastsettelsen av hjelpevergens mandat skjer av de valgte overformyndere og skifteforvalter (eventuelt den faste formann) i fellesskap. Dersom det er avvik mellom de folkevalgte overformynderes fastsettelse av mandat og skifteforvalterens oppfatning, vil vanlige bestemmelser om flertall i kollegiale organ gjelde. Dersom dissens oppstår bør de valgte overformyndere og skifteforvalteren forsøke å løse denne i møte.

Eksempler på mandat (i praksis vil ofte flere av eksemplene være aktuelle i samme sak, altså i forhold til den samme hjelpetregende):

- forvalte pensjon, dekke regninger og sørge for at den hjelpetregende har midler til sine daglige utgifter
- bistand ved eventuell avvikling av bolig
- bestyre den faste eiendom xxx
- representere NN ved skifte etter nn
- representere NN ved sak vedrørende husleieforhold reist ved x herredsrett
- representere NN ved salg av (hans andel i) fritidsboligen "Fredly" i x kommune
- representere NN overfor x kommune i klagesak vedrørende x
- være NNs rettslige representant i forbindelse med hans opphold i x bofellesskap
- disponere konto nr. xxx i X-bank
- vurdere unormale bevegelser på den hjelpetregendes kapitalkonto

Oppnevningensbrevet bør være relativt kort, mens et følgeskriv kan være mer utfyllende. Følgeskrivet vil ofte inneholde personlige forhold som det ikke er riktig at enhver blir kjent med. Oppnevningensbrevet og følgeskrivet vil gi hjelpevergen veiledning til å utføre oppdraget sitt.

Hjelpevergen står under **tilsyn av overformynderiet** og skal rådføre seg med det når han eller hun er i tvil, eller avgjørelsen er av særlig stor betydning for den hjelpetrequendes økonomi. Det er videre fastsatt nærmere bestemmelser på enkelte områder, spesielt med hensyn til forvaltning av fast eiendom, se om dette i pkt. 7.

Det er derimot ikke meningen at hjelpevergen skal erstatte det alminnelige sosiale støtteapparat som har til oppgave å bistå i de mer daglige og enkle private gjøremål. Det er med andre ord ikke meningen at hjelpevergen skal fungere som en "**sosialarbeider**" eller **støttekontakt**. Det vil fortsatt være familie, personale ved institusjon, hjemmehjelp, støttekontakt eller andre ansatte i helse- og sosialomsorgen som primært må bistå her. Innkjøp av dagligvarer, transport til ulike arrangement o.l. faller av denne grunn utenfor. Det er selvsagt ikke i strid med oppnevningen at dette gjøres, men slik hjelp fra hjelpevergens side kan ikke forventes. Derimot må hjelpevergen kunne påpeke mangler ved slike tjenester, og det kan være aktuelt at han kontakter andre offentlige myndigheter og eventuelt utfyller de skjemaer som måtte være nødvendig for at den hjelpetrequende får den hjelp han har krav på.

Ved oppnevningen vil det ofte være behov for å gi hjelpevergen **veiledning** med hensyn til hva oppdraget går ut på. Dette gjøres ofte muntlig (f.eks. ved en samtale), skriftlig, eller begge deler. Det er utarbeidet en orientering som kan benyttes i denne sammenheng, se rundskriv G-0199 B "En orientering til hjelpeverger".

Justisdepartementets rundskriv G-178/90 gir informasjon om saksbehandlingen ved opprettelse av hjelpevergeordning og om behandlingen av spørsmålet vedrørende fastsettelse av mandat.

4.4 Opprettelse av vergemål - umyndiggjøring

Etter **umyndiggjørelsesloven § 3** kan begjæring om umyndiggjøring fremsettes så vel av vedkommende person selv, om han er myndig, som av hans ektefelle, slektninger i opp eller nedstigende linje, søsken eller like så nær besvogrede, samt om han er umyndig, av hans verge. Begjæring om umyndiggjøring kan også fremsettes av fylkesmannen eller overformynderiet.

Begjæringen fremsettes for tingretten.

Umyndiggjørelsesloven § 1 angir de grunner som kan føre til umyndiggjøring:

"De som har fylt 18 år, kan settes under vergemål (umyndiggjøres):

1. naar de på Grund av Aandssvakhet eller Sindssygdome eller, fordi de er forfaldne til drukkenskap eller ødelæggende Brug af Morfin eller andre Beruselses- eller Bedøvelsesmidler, mangler Evnen til at drage Omsorg for sig eller sit Gods, eller

2. naar de paa grund av Blindhed, manglende Taleevne eller anden legemlig Mangel eller Skrøbelighed mangler Evnen til at drage Omsorg for sig eller sit Gods, og de derhos selv samtykker i Vergemaalet, eller dette maa ansees nødvendigt for at beskytte dem mot paaviselig Fare for egennyttige Efterstræbelser fra andres Side, eller

3. naar de ved Drik, Spil eller Udsvævelser eller iøvrigt ved aabenbart uvittig Adferd forøder eller spilder sit Gods, saa at Trang opstaar for dem eller deres Familie eller maa forudsees at ville inntræde, om de ei settes under Vergemaal. eller

4.....

Også den som har fylt 16 år, kan gjøres umyndig, når de overfor omhandlede vilkår foreligger, og det etter omstendighetene finnes nødvendig at vergemålet uavbrutt vedblir"

Følgende skal være med i begjæringen:

- 1.** Navn og personlia på den som begjæres umyndiggjort
- 2.** Hvem som reiser begjæringen
- 3.** Hvilken lovhjemmel man påberoper for begjæringen
- 4.** Opplysninger om hvilke bevis man vil påberope (se nedenstående punkter 5 og 6)
- 5.** Når man fremmer sak i hht § 1 nr 1 eller 2, må man kreve at det skal foreligge en legeuttalelse. Denne må i tillegg til å fastsette en av de nevnte tilstander, også bekrefte at nevntes sykdom eller tilstand gjør at vedkommende mangler evnen til å dra omsorg for seg eller sitt gods. Like fullt som ved legeuttalelse i forbindelse med

hjelpevergeordningen, er det viktig at legens uttalelse også går på virkningene av sykdommen eller tilstanden.

6. Når det gjelder § 1 nr. 3 så vil dette være spørsmål om en bevisføring, for å påvise så vel at vedkommende av grunner som nevnt i paragrafen forøder sitt gods, samt at man må regne med at økonomiske problemer vil oppstå om vedkommende ikke settes under vergemål.

Det stilles ganske strenge krav til begjæringen når den fremmes av offentlig myndighet (overformynderiet eller fylkesmannen). Dersom saken fremmes av pårørende som legfolk, vil retten antagelig i stor grad være behjelpelig med å sørge for at bevis og formalia er i orden.

Den som begjæres umyndiggjort har rett til å la seg bistå av en advokat. Etter lov om fri rettshjelp av 13. juni 1980 nr. 35 (rettshjelpsloven) § 20 første ledd skal tingretten:

" dersom den finner det nødvendig, av eget tiltak gi fri sakførsel til den som er begjært umyndiggjort eller som begjærer et vergemål opphevet. Fri sakførsel kan gis selv om den som er eller er begjært umyndiggjort, ikke tilfredsstiller de økonomiske vilkår for fri rettshjelp som er fastsatt i § 8."

Dersom en avgjørelse om umyndiggjøring eller oppheving av umyndiggjøring påankes etter umyndiggjørelsesloven §§ 15 og 34, skal retten av eget tiltak og uten behovsprøving gi partene fri sakførsel, jf. rettshjelpsloven § 20 annet ledd.

Saken avgjøres etter hovedforhandling, men - i de tilfelle hvor det er akutt krise - kan man anmode om at tingretten etter **umyndiggjøringsloven § 13** fatter en midlertidig beslutning:

"Kan der ikke uden øiensynlig Skade eller Fare for Vedkommendes Velfærd udsættes med at fatte Beslutning om Umyndiggjørelse, indtil Undersøgelsen er tilendebragt, kan Retten eller, om ei heller dennes Beslutning kan oppebies, Formanden foreløbig beslutte Anordning af Værgemaal."

Bestemmelsen krever at man ikke uten "øiensynlig" skade eller fare for personens velferd kan utsette vergemålet. Den som fremmer sak om vergemål og som ber om at § 13 brukes, må sannsynliggjøre denne "Fare eller Skade".

Dersom retten finner at umyndiggjøring skal finne sted, skal melding om dette sendes til folkeregisteret og til overformynderiet. Overformynderiet må da oppnevne verge og sende melding om dette til tingretten, oppsette status (begjære registreringsforretning) og sørge for at man gjennomgår boet med vergen med sikte på at alt skal etableres på forsvarlig måte. Ved arbeidet med oppsetting av status kan man komme fram til at vedkommende har aktivaposter som registreres i offentlige registre (f.eks. fast eiendom, bil, båt osv). Da bør man sørge for at opplysning om vergemålet blir registrert, f.eks. ved at man gir opplysning om dette til tingretten så man er sikker på at registreringen finner sted snarest mulig, jf. **umyndiggjøringsloven § 14**.

For ordens skyld minnes om **umyndiggjøringsloven § 28**, hvor det heter at formuen ikke skal inndras under overformynderiets bestyrelse og tilsyn, dersom den umyndiggjorte er gift og vergemålet overdras ektefellen (jf. vergemålsloven § 7).

4.4.1 Eksempel på en begjæring om umyndiggjøring

Lilleby tingrett

1234 Lilleby

Begjæring om vergemål

Saksøker: Ole Olsen

Saksøkt: Nils Olsen

Undertegnede Ole Olsen begjærer herved min bror Olsen, fnr xxx xx satt under vergemål i medhold av lov om umyndiggjøring av 28.11.1898 § 1 nr 1, jf § 1 nr 2.

Nils Olsen fikk for 3 år siden sykdommen xxx og dette har åpenbart ført til at han har mistet evnen til å vareta sine interesser på en forsvarlig måte. Han har en større forretningseiendom, og han har foretatt utleie på meningsløst dårlige vilkår; jf. vedlagte kopier av kontrakter med hhv Hans Hansen og Paul Paulsen.

Bevis:

1. Medisinsk uttalelse fra dr XX ved Lilleby sykehus
2. Kopi av kontrakt datert 11.11.95 mellom Nils Olsen og Hans Hansen
3. Kopi av kontrakt datert 13.12.95 mellom Nils Olsen og Paul Paulsen

Det er mht Hans Hansen hevet over tvil at han bevisst har utnyttet Nils' manglende evne. Dette vil bli bevist ved vitneprov av Hans Hansens nabo, Karl Karlsen, som i samtale med Hans Hansen før inngåelsen av nevnte kontrakt, fikk opplyst at Karlsen ønsket å utnytte hva han kalte "en gunstig situasjon".

Bevis: Vitneutsagn av Karl Karlsen

Jeg anser det på det rene at Nils Olsen som følge av anførte sykdom mangler evnen til å dra omsorg for seg og sitt gods, og at han er utsatt for egennyttige etterstrebelser fra andre mennesker, som utnytter hans sykdom for å skaffe seg uberettiget vinning på hans regning. Jeg nedlegger derfor slik påstand:

Nils Olsen, f 31.12.31, settes under vergemål i medhold av lov om umyndiggjørelse av 28.11.1898 § 1 nr 1, jf § 1 nr 2.

Lilleby, 28.02.1996

Ole Olsen

4.5 Valg mellom hjelpevergemål og umyndiggjøring

Den prinsipielle forskjell mellom hjelpevergeordningen og vergemål (umyndiggjøring) er at ved ordinært vergemål blir man fratatt den rettslige handleevne; altså evnen til å binde seg ved rettshandel. Man har for eksempel ikke lenger mulighet til å slutte en avtale. Et ordinært vergemål representerer derfor en beskyttelse, så vel for konsekvensene av egne ufornuftige disposisjoner som resultatet av egennyttige etterstrebelser fra andre menneskers side.

Ved vurderingen av om man skal sette en person under vergemål (umyndiggjøre) eller om hjelpevergemål kan anses tilstrekkelig, er det vurderingen av den enkeltes behov som er avgjørende. Det skal ikke iverksettes mer inngripende tiltak enn nødvendig i det

enkelte tilfellet. Dersom personen er passiv og ikke foretar verken fornuftige eller ufornuftige disposisjoner, - slik at han eller hun kun trenger en person til å sørge for at regninger blir betalt, at forsikringer, mat osv blir bestilt, - er hjelpevergemålet en utmerket løsning. For de som er mer aktive kan det derimot være nødvendig å ha den beskyttelse som ligger i et ordinært vergemål. Dette kan gjelde f.eks. for personer med psykisk utviklingshemming, personer med alvorlige psykiske lidelser og personer som er avhengig av rusmidler. Det kan også være behov for et ordinært vergemål for å beskytte en person mot å bli utnyttet av andre.

En litt spesiell situasjon kan man ha hvor den personen det gjelder egentlig ikke trenger beskyttelse mot egne ufornuftige disposisjoner, men er passiv og unnlater å foreta de disposisjoner som er nødvendige for ham eller henne selv og som ikke samtykker i å få oppnevnt hjelpeverge. Da må man faktisk gå veien om ordinært vergemål.

Det er overformynderiet som fatter avgjørelse om hvorvidt det er tilstrekkelig å ha hjelpeverge eller om ordinært vergemål må opprettes. Dette følger av Høyesteretts avgjørelse i Rt. 1982 s. 1776. I denne saken avsto vergemålsretten en begjæring om umyndiggjøring, bl.a. med den begrunnelse at det ville være tilstrekkelig med en hjelpevergeordning. Saken gikk videre til lagmannsretten og Høyesterett, hvor begge de overordnede rettsinstanser besluttet vergemål. Førstvoterende i Høyesterett - som de andre dommerne slutter seg til - sier bl.a. i sitt votum:

"Av det jeg tidligere har sagt, vil det gå frem at det i dette tilfellet ikke er en tilfredsstillende løsning at man etablerer det som har vært kalt en ordning i minnelighet. Når vilkårene for å etablere vergemål foreligger, er det en oppgave for overformynderiet å avgjøre om man i det konkrete tilfelle kan nøye seg med å oppnevne en hjelpeverge."

I de tilfelle hvor betingelsene for så vel vergemål som hjelpevergemål foreligger, skal man velge hjelpevergemål dersom dette anses tilstrekkelig av overformynderiet. Dersom man har begrunnet frykt for at vedkommende kan gjøre disposisjoner til egen skade eller at han eller hun blir "utnyttet" av andre, kan imidlertid vergemål være nødvendig.

Avslutningsvis er det riktig å minne om at den som har fått hjelpeverge ikke er umyndiggjort, men har fortsatt sin rettslige handelsevne i behold. Det betyr at vedkommende i utgangspunktet fortsatt fullt ut kan råde over sine midler dersom han eller hun faktisk er i stand til det. Imidlertid kan situasjonen være slik at en person med hjelpeverge på grunn av sin mentale tilstand ikke gyldig kan inngå en bindende avtale

etter avtalerettslige regler. Det er i så tilfelle ikke hjelpevergeoppnevningen som avgjør om avtalen er bindende. En person med hjelpeverge kan i utgangspunktet også på et hvert tidspunkt trekke samtykket til hjelpevergeoppnevningen tilbake, se mer om dette i pkt. 4.9. Det har nok i praksis forekommet tilfeller der personer med hjelpeverge er blitt behandlet som om de var umyndiggjorte. Det presiseres og understrekes at dette er det ikke adgang til.

4.6 Settevergemål

Dersom vergen eller hjelpevergen er inhabil (se **vergemålsloven § 15**) til å treffe beslutning i en sak, skal det oppnevnes setteverge. I disse tilfellene blir settevergen stedfortreder i den aktuelle saken, mens vergen eller hjelpevergen fortsatt fungerer i andre henseende. Settevergen vil således ha en begrenset funksjonstid.

Dersom det skal oppnevnes setteverge i forbindelse med at verge skal sitte i uskifte, er det tingretten som skal foreta oppnevningen sammen med overformynderne. I disse tilfellene er det ofte tingretten som skriver oppnevningen. Der det er fast formann kan det eksempelvis gjøres på følgende måte:

4.6.1 Eksempel på oppnevning av setteverge ved uskiftet bo

X KOMMUNE

OVERFORMYNDERIET

X

Deres ref.: Vår ref.: Dato:

AD AVDØDE OG GJENLEVENDE EKTEFELLE FELLESBO

Med dette underretter vi om at X overformynderi har oppnevnt Dem til setteverge for

Vergeoppnevningen er foretatt med hjemmel i Lov om arv mm av 3. mars 1972 § 15 i anledning av at gjenlevende ektefelle har meldt ønske om å sitte i uskiftet bo.

Som setteverge påligger det Dem å påse at samtlige av boets eiendeler blir tatt med i meldingen gjenlevende gir/har gitt retten.

Den gjenlevende har eierrådighet over stort sett hele boet i levende live. Men gjenlevende kan ikke uten samtykke fra arvingene gi bort fast eiendom eller gi gaver som står i misforhold til boets formue og kan bare gi fullt eller delvis arveoppgjør til noen av arvingene, hvis alle får like stort arvelodd. For umyndige arvinger må slikt samtykke gis av setteverge og overformynderi.

Dersom De har grunn til å tro at det er foretatt disposisjoner som forringer boet til skade for umyndige arvinger bes dette opplyst. Det bes dessuten opplyst om gjenlevende krever boet skiftet, har inngått nytt ekteskap eller har avgått ved døden. De vil i denne forbindelse få tilsendt et brev ca hvert 3. år angående om det er inntrådt endringer i forholdene.

Deres oppdrag som setteverge omfatter bare uskifteboet. I andre forhold er den gjenlevende av foreldrene selv sine barns verge. Deres verv som setteverge bortfaller når barn blir myndig dvs ved fylte 18 år.

Kopi av dette brev er i dag sendt gjenlevende ektefelle og X tingrett ref..... til orientering.

Med vennlig hilsen

xx

4.7 Oppnevning av hjelpeverge, verge eller setteverge

Vergemålsloven § 7 angir minstekravene til vergens kvalifikasjoner. Vedkommende må være **vederheftig** og **skikket** for vervet. I tillegg fastslår § 7 siste ledd at vergen ikke kan være umyndig, eller ha fått oppnevnt hjelpeverge etter § 90 a. Det framgår dessuten av bestemmelsen at en vergetrengende som er gift normalt skal få oppnevnt ektefellen som verge, med mindre ektefellen ikke ønsker å bli oppnevnt eller hensynet til den vergetrengendes tarv tilsier at en annen blir oppnevnt. Denne bestemmelsen gjelder tilsvarende for hjelpeverge (jf. § 90 b) og setteverge. Nedenfor brukes derfor verge som

en fellesbetegnelse på verge, hjelpeverge og setteverge med mindre annet fremgår klart i teksten.

Utover det som framgår av § 7, gir loven ikke anvisning på hvilke personlige eller fagkyndige egenskaper vergen skal ha eller hvem som i det enkelte tilfelle skal velges. Det er med andre ord overlatt til overformynderiets eget skjønn å ta stilling til hvilke krav som må stilles til vergens personlige kvalifikasjoner i det enkelte tilfelle. Bestemmelsen må oppfattes slik at overformyndernet har en plikt til å vurdere om vedkommende er vederheftig og skikket. En unnlattelse her vil være en tjenesteforsømmelse.

At vergen skal være **vederheftig**, innebærer at vergen må makte å holde orden på sin egen økonomi og overholde sine økonomiske forpliktelser. Misligholdte lån, betalingsanmerkninger, tvangsutlegg i vedkommendes faste eiendom o.a. vil som oftest medføre at kravet til vederheftighet ikke er oppfylt.

Når det gjelder lovens krav om at vergen skal være **skikket**, er det de personlige kvalifikasjonene man har i tankene. Som et minimum må det kreves at vedkommende innehar nødvendige etiske og moralske holdninger, er motivert for vervet slik at man ikke kan være i tvil om oppgaven blir tatt alvorlig, og dessuten innehar alminnelige samfunns- og menneskekunnskaper.

Som utgangspunkt vil man kreve at vergen ikke tidligere er straffedømt for alvorlige kriminelle forhold eller forseelser i økonomiske forhold. Her vil det imidlertid være rom for nærmere vurderinger fra overformynderiets side. Dersom vergen skal ta hånd om penger eller andre verdier, vil personer som er dømt for vinningsforbrytelser normalt ikke kunne anses skikket for oppdraget uansett hvor liten forgåelse det er tale om. Når det gjelder andre typer straffbare forhold, vil det avgjørende være om overformyndernet har tilstrekkelig tillit til vedkommende. Overformyndernet har imidlertid ikke hjemmel til å innhente vandelsattest, og må kunne legge til grunn at vedkommende ikke er tidligere straffet med mindre det er holdepunkter for noe annet.

Vergen bør kunne **kommunisere** greit med andre mennesker og ha **evne til å vurdere behov**.

Ved valg av verge er det et viktig utgangspunkt å velge noen som har **lyst** til og er **interessert** i å påta seg vervet. Det vil ha lite for seg å engasjere noen som har de beste faglige kvalifikasjoner, dersom vedkommende ikke er motivert for oppgaven.

Engasjement hos vergen vil bidra til at den vergetrengendes interesser blir ivaretatt på en god måte.

Når det gjelder oppnevning av hjelpeverge, er det dessuten nødvendig at vedkommende har en helt klar oppfatning av forskjellen på hjelpeverge og umyndiggjøring. **Innsikt og rolleforståelse** på dette punkt er av avgjørende betydning, slik at hjelpevergen ikke "overkjører" den hjelpevergetrengende i spørsmål som denne på utmerket måte selv kan ta ansvar for.

Tid er også et viktig stikkord. En verge som ikke kan sette av nok tid til arbeidet vil aldri kunne gjøre en god jobb. Der er derfor viktig at overformynderiet så tidlig som mulig danner seg et bilde av hvor stor arbeidsinnsats oppdraget som verge vil kreve. Her kommer også **avstand** inn i bildet. Det vil som oftest være fornuftig å oppnevne en verge som bor i det samme området som den vergetrengende. Ellers vil mye av vergens tid kunne gå bort til reising. Det vil f.eks. ofte ha lite for seg å oppnevne en sønn som bor i en annen landsdel enn den vergetrengende. Behovet for en nærboende verge må vurderes konkret i hvert enkelt tilfelle.

Det er forøvrig viktig å oppnevne en person som har **evne til å orientere seg i den offentlige forvaltning**. Det kan derfor være en fordel å benytte personer som er ansatt i det offentlige. Imidlertid må man være klar over at det kan oppstå habilitetsproblemer dersom en kommunalt ansatt verge skal fremme krav overfor kommunen og påklage vedtak om økonomisk og/eller annen støtte. Av denne grunn bør man i hvert fall som en hovedregel unngå å oppnevne ansatte i helse- og sosialsektoren som verger. I større kommuner hvor ikke "alle kjenner alle", vil betenkelighetene med å oppnevne kommunalt ansatte verger ikke være så store. Man bør imidlertid søke å unngå å oppnevne personer som hører til samme bydelsadministrasjon som den vergetrengende tilhører.

Enkelte oppdrag krever at vergen har en **særlig kyndighet** innenfor et saksområde, f.eks. jus eller økonomi. I slike tilfeller kan overformynderiet velge om man vil oppnevne en verge uten spesiell fagkyndighet som igjen må engasjere en fagkyndig, eller om man vil oppnevne en fagkyndig som verge. Hvilken fremgangsmåte som skal velges må bero på en totalvurdering hvor det særlig må legges vekt på om oppdraget som verge også vil omfatte arbeid som det ikke er naturlig eller nødvendig å benytte en fagkyndig person til. Det er viktig å merke seg at når vergen vurderer å engasjere fagekspertise, må det på forhånd vurderes om utgiftene til den fagkyndige kan dekkes av den hjelpetrengendes midler eller om disse ikke strekker til. Dersom det må antas at midlene ikke er tilstrekkelige, må overformynderiets samtykke innhentes før den fagkyndige engasjeres.

Årsaken til dette er at kommunen kan bli pådratt utgifter i medhold av vergemålsloven § 17 annet ledd annet punktum dersom egne midler ikke strekker til. Dersom den fagkyndige bistanden skal finansieres gjennom opptak av lån, må vergen ha samtykke fra overformynderiet i henhold til vergemålsloven § 55. Selv om den vergetrengende kan dekke utgiftene av egne midler, kan det likevel tenkes at vergen må kontakte overformynderiet før fagkyndig hjelp engasjeres. Bakgrunnen for dette er vergemålsloven § 61 første ledd som fastsetter at når vergen er i tvil eller det gjelder avgjørelser av særlig stor betydning for den vergetrengendes økonomi, skal vergen på forhånd rådføre seg med overformynderiet. Advokatutgifter kan f.eks. raskt komme opp i betydelige beløp.

Når det gjelder spørsmålet om man skal oppnevne en **pårørende** som verge eller i stedet en **nøytral utenforstående**, er det mange hensyn å ta.

For personer med psykisk utviklingshemming kan det i enkelte situasjoner være gunstig at man velger en nøytral verge framfor en av foreldrene. Årsaken til dette kan være at selvstendighetsprosessen går lettere når man ikke har en far eller mor som tar seg av økonomi og rettslige anliggender. Når mor eller far er verge, er det alltid en viss fare for at man vil kunne blande sammen foreldre- og vergerollen. Dette vil f.eks. kunne gi seg utslag i at man i mindre grad enn ellers vil lytte til fagpersoners råd.

På den annen side vil nære pårørende ofte ha en særlig interesse i den vergetrengendes ve og vel, og dermed ha et langt sterkere engasjement i vervet. De vil dessuten kjenne den vergetrengende godt og dermed f.eks. kunne formidle kunnskap om personen på en spesielt god måte. En pårørende verge kan ofte gi den vergetrengende en større grad av trygghet enn det en utenforstående - i hvert fall i første omgang - kan gi. Det er vanskelig å si noe generelt om dette spørsmålet. Det må foretas en konkret vurdering i hvert enkelt tilfelle. Det kan være en fordel at utenforstående trekkes inn, ut fra den betraktning at familien vil være der som støtte uansett. Under enhver omstendighet bør de pårørende rådspørres om personoppnevningen.

Overformynderiet bør så langt det er mulig sørge for å ha et møte med den aktuelle vergekandidaten før oppnevning finner sted. Gjennom en vanlig samtale vil overformynderne ofte kunne luke ut personer som man forstår ikke har de nødvendige kvalifikasjoner.

Det er ofte tingretten som skriver oppnevningensbrevet, alternativt gjøres dette av den faste formannen. Nedenfor følger eksempel på oppnevningensbrev til verge. Når det gjelder

oppnevning av hjelpeverge, er det utarbeidet egne skjemaer som kan anvendes, se skjemaer til Håndboka.

4.7.1 Eksempel på oppnevning av vergе

VERGEOPPNEVNELSE

I medhold av lov av 22. april 1927 om vergemål for umyndige mm. § 6

Navn: Fnr.:

Adresse:

Oppnevnt til vergе for:

Navn: Fnr.

Adresse:

som ble umyndiggjort ved vergemålsrettens kjennelse av

Vervet omfatter å ivareta den umyndiggjortes interesser i tråd med vergemålsloven og øvrig regelverk.

Vergen pålegges snarest å anmode tingretten om å registrere den umyndiggjortes bo og sende kopi av registreringen til overformyndieriet.

Umyndiggjortes midler forvaltes av overformyndieriet jf vergemålslovens §§ 62 jf 63. Vergen pålegges å sørge for at alle kontanter, bankkonti, VPS-konti og verdipapirer forøvrig overføres til overformyndieriet.

Inntil annet blir bestemt har vergen ikke fullmakt til å forvalte midlene utover oppgjør av konti. Spørsmål om brukskonto for umyndiggjorte og/eller verge, må vergen søke overformynderiet om tillatelse til å beholde/opprette. Vergen må innhente overformynderiets forhåndssamtykke i alle avgjørelser av større betydning som f.eks. utleie, kjøp/salg av fast eiendom/leilighet/innbo/løsøre, gjeldsstiftelse, gaver.

Vergen har regnskapsplikt for midler denne forvalter. Regnskap for alle disposisjoner over umyndiggjortes midler skal sendes overformynderiet årlig innen 1. februar.

Det gjøres oppmerksom på at vergen har taushetsplikt når det gjelder vedkommendes økonomiske eller personlige forhold denne får kjennskap til som verge.

X overformynderi, den

4.7.2 Eksempel på oppnevning av hjelpeverge

X OVERFORMYNDERI

X Skifterett

Deres ref:

Vår ref:

Dato:

OPPNEVNING AV HJELPEVERGE MED HJEMMEL I
VERGEMÅLSLOVEN § 90 A.

Det vises til begjæring av xx om oppnevning av hjelpeverge.

Det begjæres oppnevnt hjelpeverge for NN, født xx

1. Begjæring

Overformynderiet har mottatt begjæring om oppnevning av hjelpeverge for NN fra xx Begjæringen vedlegges.

2. Legeerklæring

Legeerklæring fra Dr. xx vedlegges.

3. Samtykke

NNs samtykke til at det oppnevnes hjelpeverge framgår av xx/

4. Vurdering og behov

Overformynderiet finner at NN har behov for bistand til

Hjelpevergens oppdrag

NN har behov for hjelpeverge i sin alminnelighet / Som hjelpeverge foreslås oppnevnt: Y, født xx

*

Y er forespurt, og har sagt seg villig til å være hjelpeverge.

VEDTAK:

NN settes under hjelpevergemål, jf. vergemålsloven § 90 a.

Y oppnevnes som hjelpeverge for NN.

Hjelpevergen skal ivareta NNs interesser i alminnelighet.

X OVERFORMYNDERI den xx

4.8 Når kan utskifting av verge eller hjelpeverge være aktuelt?

Etter **vergemålsloven § 10 første ledd** kan overformynderiet skifte ut en verge dersom denne "grovt eller gjentatte ganger forsømmer eller tilsidesetter sine plikter". Denne bestemmelsen kan anvendes ved **underslag og liknende grove tjenesteforsømmelser**.

Mer praktisk som hjemmel for å skifte ut en verge er bestemmelsen i **§ 10 annet ledd**. Her er det tilstrekkelig for utskifting at **den umyndige eller den hjelpevergetrengendes "tarv krever det"**. Det er således ikke nødvendig at vergen har gjort noe galt eller kritikkverdig for at utskifting kan skje. Det må foretas en konkret vurdering, hvor alle forhold som vedrører vergefunksjonen tas i betraktning. Før det fattes vedtak om utskifting, skal vergen normalt varsles, jf vergemålsloven § 14. Det er som nevnt skifteforvalteren, eventuelt den faste formannen, og overformynderne som i fellesskap fatter vedtak om å frata vergen vervet. Vergen kan påklage vedtaket til fylkesmannen, jf § 18.

Vergemålsloven § 10 gjelder tilsvarende for hjelpeverger, jf. § 90 c, og derfor omfatter betegnelsen verge også hjelpeverge med mindre annet fremgår i teksten.

Før man fatter vedtak om å frata en verge vervet, bør man forsøke å få til en "frivillig" ordning hvor vergen selv trekker seg fra vervet. Dette kan best gjøres ved at vergen innkalles til en samtale hvor han eller hun konfronteres med saken.

Dersom man må fatte vedtak, bør det i vedtaket uttrykkelig framgå at man har vurdert alternative løsninger i stedet for utskifting. De løsninger som er vurdert bør nevnes spesielt.

Dersom det er samarbeidsproblemer mellom vergen og den hjelpetrengende, kan dette lett føre til at vergen må skiftes ut. Særlig gjelder dette der det er oppnevnt hjelpeverge etter § 90 a, da klienten ikke umyndiggjort og følgelig kan kreve hjelpevergen fjernet. Overformynderiet må selvsagt undersøke hva samarbeidsproblemene skyldes og etter beste evne forsøke å få partene til å bli enige om hvordan tingene skal gjøres i framtiden før man eventuelt går til det skritt å frata vergen vervet.

Dersom vergens forhold til den hjelpetrengende er uproblematisk, men det er samarbeidsproblemer mellom vergen og de pårørende, skal det en del til før man skifter ut vergen. Bare i de tilfeller hvor vergen er helt avhengig av å kunne samarbeide godt

med de pårørende for å løse sin oppgave i forhold til den hjelpetrengende, vil det være nødvendig med en utskiftning.

Utskiftning av vergen kan selvsagt også skje dersom vergen samarbeider dårlig med tjenesteapparatet rundt den hjelpetrengende. Overformynderiet må foreta en grundig totalvurdering av situasjonen før avgjørelse om eventuell utskiftning.

4.9 Når opphører verge-, hjelpeverge- eller settevergemålet?

Vergemålet eller hjelpevergemålet opphører selvsagt ved **klientens død**, se nærmere pkt. 8.2.

Vergemålet eller hjelpevergemålet skal som hovedregel føres i den kommunen hvor den umyndige eller den hjelpetrengende bor, jf. vergemålsloven § 11. Ved **flytting** kan vergemålet eller hjelpevergemålet unntaksvis beholdes i fraflyttingskommunen, jf. vergemålsloven § 12.

Dersom hjelpevergemålet er begrenset til en konkret sak, opphører hjelpevergemålet når **oppdraget er utrettet**. Etter hvert kan det være behov for å oppnevne en hjelpeverge som skal bistå i forbindelse med salg av fast eiendom. Når eiendommen da er solgt, opphører hjelpevergemålet.

Tilsvarende opphører et tidsbegrenset hjelpevergemål når **tidsperioden er utløpt**. Dette kan etter hvert være tilfelle der det oppnevnes en hjelpeverge for en mindreårig fordi den ordinære vergen i et begrenset tidsrom er avskåret fra å ivareta den mindreåriges interesser, etter hvert pga. et behandlingsopphold på et sykehus eller en institusjon.

Etter **vergemålsloven § 90 f** skal hjelpevergemålet oppheves så snart **grunnen** til oppnevningen er **bortfalt**. Hvis den hjelpetrengende har samtykkekompetanse og trekker samtykket til hjelpevergemålet, jf. § 90 a nr 3, skal hjelpevergemålet oppheves. Er overformynderiet i tvil om personen fortsatt har samtykkekompetansen i behold, kan det innhentes ny legeerklæring som vurderer dette. Videre skal hjelpevergemålet også oppheves hvis personen ikke lenger har behov for hjelpevergemål, etter hvert på grunn av bedret helsesituasjon.

Når en umyndig person blir **myndig** opphører vergemålet. For mindreårige skjer dette når han eller hun fyller 18 år. For voksne skjer dette hvis tingretten opphever umyndiggjørelsen etter umyndiggjørelsesloven § 31.

Settevergemålet opphører når den saken hvor vergen eller hjelpevergen er erklært inhabil i er avsluttet.

4.10 Hvordan finne egnede verger, hjelpeverger eller setteverger?

Etter lovendringen i 1990 hvor hjelpevergeordningen ble utvidet, viser det seg ofte vanskelig å få tak i nok verger/hjelpeverger.

Det kan være forsvarlig å vente med å oppnevne hjelpeverge så lenge det er på det rene at det ikke kan oppstå rettstap, velferdstap etter hvert for den hjelpetrequende. På den annen side er det i prinsippet slik at det ikke skal kunne oppstå mangel på hjelpeverger fordi det er en borgerplikt å være hjelpeverge. Overformynderiet har kompetanse til å oppnevne en person til vervet selv om han eller hun i utgangspunktet ikke er villig. En slik "beordring" er imidlertid ikke vanlig i dag. Etter hvert som behovet for hjelpeverger øker, kan dette alternativet bli aktuelt. Det er derfor viktig at man er klar over adgangen til å foreta slik tvangsoppnevning. Dette følger direkte av vergemålsloven § 9. Dersom det blir aktuelt å oppnevne noen mot sin vilje, står overformynderiet fritt til å velge personer så lenge de ikke kan påberope seg de fritaksgrunner som fremgår av § 9 første ledd.

For å sikre seg at den personen som oppnevnes på denne måten har de nødvendige personlige kvalifikasjonene, kan det være et alternativ å **oppnevne personer som står i lagrette- eller meddommerutvalgene** og som velges ut som meddommere i straffesaker. Oppgave over disse får man ved å henvende seg til den lokale domstolen. Utvalgene er valgt av kommunestyrene i henhold til bestemmelsene i domstolloven § 75. De som velges er i henhold til samme lov § 76 personer som "på grunn av sin rettsindighet, dyktighet og selvstændighet ansees for særlig skikket til hværvet, og som ikke paa grund av utilstrækkelig kjendskap til det norske sprog eller av andre aarsaker vil ha vanskelig for å opfylde de pligter, som hværvet fører med sig." Alle som står i utvalgene er blitt kontrollert i forhold til strafferegisteret.

Ofte vil klienten ha **pårørende** som er aktuelle som hjelpeverger. Eventuelt kan det tenkes at klienten selv eller de pårørende kjenner til andre personer som står vedkommende eller familien nær.

En del overformynderier henvender seg til forskjellige **organisasjoner**. Dette kan være interesseorganisasjoner på området, humanitære organisasjoner, politiske organisasjoner eller annet. Etter en slik henvendelse hender det at overformynderiet bes om å holde foredrag om hva vervet innebærer. En mulig oppfølging kan være å innkalle til et felles orienteringsmøte.

En del kommuner har en **Frivillighetssentral**. Avhengig av oppdragets art kan hjelpeverger også skaffes ved å kontakte denne.

Kommuneansatte som slutter i stillingen på grunn av aldersgrensen eller for å begynne i statlig/privat sektor, kan også tenkes å være egnet som verger/hjelpeverger. Eksempler her er lærere og helsepersonell. Andre **pensjonister** kan også være aktuelle.

Henvendelse kan også skje til personer som allerede har verv, med forespørsel om disse er villige til å ta flere. Dette er særlig aktuelt hvis det dreier seg om hjelpevergeoppnevninger med begrenset oppdrag. Det er også mulig å verve nye verger/hjelpeverger gjennom de vergene/hjelpevergene man allerede har, ved å spørre om disse kjenner til egnede personer som kan være villige til å ta oppdrag.

En annen fremgangsmåte er å **avertere** i en lokalavis eller nærmiljøaviser av forskjellig slag. I sammenheng med dette kan det være hensiktsmessig å anmode avisen om å lage en reportasje/artikkel, hvor problemene med å få tak i verger tas opp, samtidig som det gis informasjon om ordningen med hjelpeverge og hva vervet innebærer. Et alternativ er å gjøre tilsvarende bruk av en lokal- eller nærradio/TV.

Annonsen kan selvfølgelig gjøres mer eller mindre omfattende. Det er bare å bruke fantasien. Flere overformynderier kan selvsagt gå sammen om en "vervekampanje".

Det kan også "lokkes" med godtgjøring til hjelpevergen, se pkt. 2.6.2.

4.10.1 Eksempel på annonse for å verve hjelpeverger

VIL DU BLI HJELPEVERGE?

Det er mange innbyggere i X kommune som trenger hjelpeverge.

Det kan gjelde

*voksne mennesker som på grunn av sykdom eller funksjonshemming for lengre eller kortere tid er forhindret fra å ivareta sine interesser

* barn under 18 år hvor foreldrene for en viss tid eller for visse saker ikke kan ivareta sine vergefunksjoner

Hjelpevergens oppdrag er varierte.

Som eksempel på arbeidsoppgaver kan nevnes

- bistand i økonomiske saker
- ha kontakt med institusjon hvor vedkommende eventuelt bor
- påse at vedkommende ikke lider overlast
- melde fra til Overformynderiet når man mener at noe ikke er som det skal være

Arbeide som hjelpeverge er normalt ikke byrdefullt, og må ikke forveksles med det alminnelige hjelpeapparat, så som støttekontakt, pasientvenn o.l

Allerede oppnevnte hjelpeverger gir uttrykk for at arbeidet er givende og interessant, og påtar seg gjerne nye oppdrag ved avsluttet arbeid.

For å bli hjelpeverge kreves ingen formell kompetanse, bare tid og interesse for medmennesker. Hjelpevergen får dekket sine nødvendige utlegg i forbindelse med oppdraget. For øvrig er hjelpevergemålet som hovedregel ulønnet.

Overformynderiet gir råd og veiledning til hjelpevergene. Overformynderiet holder til i X i Y, telefon xxxxxxxx mellom kl 10.00 og 14.00. Jeg tar gjerne imot besøk og gir nærmere opplysninger.

Med vennlig hilsen NN

overformynder

5. Vergens oppgaver, ansvar og plikter

Reglene om vergers rådigheter og plikter fremkommer i hovedsak i **vergemålsloven kapittel 5**. Bestemmelsene her må ses i sammenheng både med loven kapittel 4 som omhandler den umyndiges handleevne, og loven kapittel 6 om overformynderiets forvaltning av umyndiges midler. Mye av det som reguleres i kapittel 5 gjelder også overformynderiets kontroll- og godkjenningsoppgaver.

Når det gjelder de tilfeller hvor hjelpeverge er oppnevnt, fremkommer det av § 90 c hvilke av bestemmelsene i kapittel 5 som får tilsvarende anvendelse. Vergemålsloven §§ 38, 39, 43-48, 53, 57, 59 og 60 er ikke nevnt i § 90 c, men kan bli tatt med i mandatet i henhold til § 90 b.

5.1 Saksbehandlingsbestemmelser

Av **vergemålsloven § 54** fremgår at **vergen ikke må gjøre seg noen fordel** av at han styrer den umyndiges eller hjelpevergetrengendes midler. Utover utlegg for nødvendige utgifter, et eventuelt vederlag for tapt arbeidsfortjeneste og et mulig vergehonorar etter § 17, har ikke vergen krav på noen godtgjørelse for bestyrelsen av de umyndiges midler. Har vergen beregnet urettmessig godtgjøring, vil det påligge overformynderiet å kreve tilbakebetaling.

Er den umyndige over 14 år, skal vergen **høre hva den umyndige har å si** før det fattes beslutninger om økonomiske forhold, jf. **vergemålsloven § 40**. Vergen bør etter en konkret vurdering også høre mindreårige under 14 år dersom det synes tilrådelig, og den mindreårige har evnen til å danne seg en fornuftig mening om det saken gjelder. Vergen skal også så langt det er mulig rådføre seg med de som har foreldreansvaret eller den daglige omsorgen for den umyndige. Tilsvarende skal vergen rådføre seg med ektefellen dersom den umyndige er gift.

Det skal bare kort nevnes at **vergemålsloven § 41 og § 42** har bestemmelser om **etterfølgende godkjenning** og en eventuell oppgjørsordning dersom godkjenning ikke gis.

En person som får oppnevnt hjelpeverge har fortsatt sin rettslige handleevne i behold, se også pkt 4.5 siste avsnitt. Dette innebærer at vedkommende som enhver annen myndig person, kan inngå avtaler med bindende virkning for seg selv uten at det er nødvendig med samtykke fra hjelpevergen, overformynderiet eller andre myndigheter. Dette gjelder også innenfor det som ved oppnevningen er fastsatt som hjelpevergens

myndighetsområde. Dersom det er oppnevnt en hjelpeverge for å forestå hussalg, kan med andre ord vedkommende selv fortsatt selge huset uten å rådføre seg med hjelpevergen.

Unntaksvis kan avtalen være ugyldig fordi den er motivert av sinnssykdom eller høygradig åndssvakhet. Det må imidlertid dreie seg om alvorlig svekkelse før denne ugyldighetsregelen kommer til anvendelse. Videre er det fastsatt enkelte bestemmelser i særlover eks. med hensyn til ekteskapsinngåelse og opprettelse av testament. Utover dette kan de alminnelige reglene om ugyldig viljeserklæringer i avtaleloven av 31.05.1918 nr 4 kapittel 3 komme til anvendelse.

Avslutningsvis under punktet om saksbehandlingsbestemmelser skal nevnes **vergemålsloven § 61**. Dette er en sentral bestemmelse. Vergen plikter så vidt mulig å rådføre seg med overformyndet når han eller hun er i tvil eller når det gjelder avgjørelser av særlig stor betydning for den umyndiges økonomi. Reservasjonen ”så vidt mulig” tar særlig sikte på å unngå forsinkelser i tilfeller hvor det er nødvendig å handle raskt. § 61 innebærer ikke at vergen kan overlate avgjørelser til overformyndet, og heller ikke at en avtale blir ugyldig om vergen på forhånd ikke har rådført seg med overformyndet. Vergemålsloven § 61 gjelder også for hjelpevergen.

Overformyndet har ikke instruksjonsmyndighet overfor vergen. Overformyndets alminnelige tilsynsmyndighet med vergen etter § 61 medfører ikke at det også har kompetanse til å endre vergens avgjørelser. Vergen må i mange tilfeller innhente overformyndets samtykke på forhånd før rettslig disposisjon foretas. Dette begrenser vergens kompetanse, men gir likevel ikke overformyndet noen instruksjonsmyndighet. Vergen kan etter hvert unnlate å ta opp lån selv om overformyndets samtykke etter § 55 er gitt. Vergen er ikke bundet av samtykket.

Dersom overformyndet vil hindre vergen i å foreta en bestemt handling eller rettslige disposisjoner, kan det følgelig ikke gi vergen noe pålegg om hvordan han eller hun skal opptre. Vil overformyndet hindre vergen i å inngå en bestemt avtale og det ikke greier å overtale vedkommende til dette, må det gå veien om å fjerne vergen etter vergemålsloven § 10. Etter § 14 første ledd tredje punktum kan overformyndet – når det er tidsnød – bestemme at vergen skal fratres straks.

5.2 Hovedregelen i vergemålsloven § 38

Det er vergen som **handler på den umyndiges vegne** i hans eller hennes **økonomiske forhold**, når ikke annet er bestemt, og som styrer den umyndiges midler i den grad dette ikke hører til overformynderiet eller den umyndige selv, se **vergemålsloven § 38**.

Vergens myndighet henger sammen med at den umyndige som utgangspunkt ikke selv kan råde over egne midler eller binde seg ved rettshandler, jf. vergemålsloven § 2. Den rett den umyndige mangler, plikter vergen å utøve etter beste evne.

- vergen opptrer først og fremst i formuessaker – for bistand i personlige forhold, jf. vergemålsloven § 39, se pkt. 5.3, og eventuelt støttekontakt og sosialt hjelpeapparat
- styring av midler kan ligge til overformynderiet, jf. visse bestemmelser i kapittel 5 og i kapittel 6, samt bestemmelsen kapittel 4 om den umyndiges handleevne (§§ 32-35 og 45-46)
- annet kan være bestemt, etter hvert i medhold av § 89 som sier at arvelater eller giver har adgang til bl.a. å overlate forvaltningen til andre enn overformynderi og verge.

5.3 Personlige forhold

Selv om vergemålsloven er vagt formulert når det gjelder oppgaver vergen har utover den økonomiske forvaltning, kan vergens ansvar for mer **personlige forhold** utledes av **vergemålsloven § 39**. Det følger av denne bestemmelsen at når ingen har foreldreansvar for den mindreårige, er det vergen som tar avgjørelser om hans eller hennes underhold, oppfostring og opplæring. Bestemmelsen pålegger ikke vergen å gi omsorg til den mindreårige, men vergen vil ha et visst ansvar for å følge opp saker av mer personlig karakter når den mindreårige ikke har en omsorgsperson som tar seg av dette. Vergen må påse at den mindreårige får den hjelp og støtte som trengs, og han eller hun må bl.a. bistå med å ta kontakt med andre offentlige etater, og eventuelt fylle ut skjemaer som måtte være nødvendig i den forbindelse.

Tilsvarende skal vergen dra omsorg for en umyndiggjort dersom vedkommende ikke kan ordne sine personlige forhold på en forsvarlig måte, se § 39, annet ledd.

Det har likevel ikke vært meningen at vergen/hjelpevergen skal erstatte det sosiale støtteapparatet.

Bestemmelsen i vergemålsloven § 39 er ikke gitt tilsvarende anvendelse for hjelpeverger etter § 90 a. Her vil mandatet være avgjørende.

Spørsmålet om hvorvidt hjelpevergen har kompetanse til å samtykke til tiltak som innebærer elementer av **tvang** har fra tid til annen meldt seg. Vi minner om at klienten ikke er fratatt sin rettslige handleevne og at hjelpevergen ikke kan disponere i strid med klientens uttrykkelige ønske. Hjelpevergen har derfor ikke myndighet til å samtykke i tvangstiltak. For ordens skyld påpeker vi at uttalelsene om dette i NOU 1991:20, Rettssikkerhet for mennesker med psykisk utviklingshemming, ikke er gjeldende rett. Se for øvrig pkt. 5.11.3 om sosialtjenesteloven kap. 4A.

Hjelpevergen kan imidlertid påklage en beslutning om å anvende tvangstiltak. I visse tilfelle kan det besluttes at iverksettingen av et vedtak skal utsettes inntil en eventuell klage er behandlet. Det er gitt generelle regler om dette i forvaltningsloven § 42, se for øvrig kapittel 3 om saksbehandlingsreglene.

5.4 Forvaltningen av kontanter, bankinnskudd m.v

Vergemålsloven § 62 jf. § 63 nevner de midler som skal forvaltes av overformynderiet. Bli vergen kjent med at de umyndige har eller vil få slike midler, må vergen sørge for **underretning om eller oversending av midlene**. Dette gjelder bare når det ikke tilligger offentlig myndighet å sørge for at midlene kommer inn til overformynderiet, jf. **§ 43**. Offentlige instanser som kan ha et slikt ansvar kan være:

- skattefogden ved arv eller gave
- tingretten ved skifte med umyndige arvinger

Inntekter som den umyndiges midler kaster av seg kan **disponeres av vergen** til dekning av den umyndiges nødvendige utgifter. Et eventuelt overskudd skal betales inn til overformynderiet, jf. **vergemålsloven § 44 første ledd**.

Avkastningen kan komme fra midler som vergen selv oppbeholder på vegne av den umyndige (etter hvert pensjon, avkastning av fast eiendom) eller fra midler som forvaltes i overformynderiet. Dersom den mindreårige har to verger, disponerer

disse midlene i fellesskap, med mindre den ene er gitt fullmakt til å disponere alene, jf. vergemålsloven § 4 først ledd.

Nødvendige utgifter vil være det som trengs til den umyndiges underhold, oppdragelse og utdanning. I tillegg vil også utgifter til ferie, rekreasjon, drift og vedlikehold av fast eiendom, vedlikehold og oppbevaring av innbo og løsøre, skatter og avgifter og forsikringspremier i medhold av vergemålsloven § 52 være omfattet.

Er det snakk om store inntekter kan overformynderiet, for å hindre misbruk etter hvert hvor foreldre beregner underholdet rommeligere enn nødvendig, fastsette et beløp som vergen ikke må overskride, se loven **§ 44 annet ledd**. Skulle inntektene ikke strekke til er det hjemmel for å bruke av den umyndiges kapital, jf. **§ 44 tredje ledd**.

Overskytende midler som vergen disponerer og som det ikke er nødvendig å ha i kasse til utbetalinger, skal settes inn i bank på den umyndiges navn. Dette følger av **vergemålsloven § 53**.

I den utstrekning vergen finner det forsvarlig, kan den umyndige **få midler til egen rådighet** for å sørge for sine behov, jf. **loven § 45**. Midlene må tilhøre den umyndige, og være under vergens rådighet i utgangspunktet. Å frigi midlene slik vil innebære en lettelse for vergene som da slipper å beskjefte seg med småbeløp.

En rekke disposisjoner som vergen ønsker å foreta er ansett for å være av så stor betydning at overformynderiets samtykke og medvirkning er nødvendig. I de tilfeller som omhandles i **vergemålsloven §§ 46-50, og §§ 55-60** trenger vergen **overformynderiets samtykke** for å foreta formuesdisposisjoner på vegne av den umyndige.

Dersom den hjelpetrequende bor i bolig med heldøgnsomsorg, kan det være naturlig at primærkontakten etter hvert har fullmakt til å disponere den hjelpetrequendes brukskonto til dekning av den hjelpetrequendes daglige utgifter. Primærkontakten er den av personalet som har et spesielt oppfølgings- og koordineringsansvar for brukeren (den hjelpetrequende). Hjelpevergen må i så tilfelle **delegere** deler av sin **økonomiforvaltning** til **primærkontakten** ved fullmakt.

Det må avtales hvilke krav som skal legges til grunn for primærkontaktens økonomiforvaltning og rapportering til hjelpevergen. Hjelpevergen er ansvarlig for tilsyn for midler som forvaltes av primærkontakten, og ansvarlig for videre rapportering til overformynderiet. Ved delegasjon av økonomiforvaltning må det derfor etableres rutiner som sikrer tilstrekkelig kontroll med denne forvaltning.

For midler som primærkontakten forvalter, er det også vedkommende som fører regnskap for disse midlene. Opplysningene legges ved/innarbeides i vergens regnskap, jf. pkt. 5.10 om vergens regnskapsplikt.

5.5. Reglene om forretningsvirksomhet

For det første er overformynderiets samtykke nødvendig for at en **umyndiggjort skal kunne drive en viss ervervsvirksomhet på egen hånd**, se § 46.

Vedkommendes evne til å klare dette og risikoen ved virksomheten er momenter som må vurderes. Tillatelsen som gis av overformynderiet kan trekkes tilbake, og det blir da opp til vergen og overformynderiet i felleskap å avgjøre om driften skal fortsette for den umyndiges regning, jf. § 46 siste ledd.

Dersom en person som blir umyndiggjort er innehaver av eller deltager i en ervervsvirksomhet og ikke er skikket til å drive denne på egen hånd, er det vergen og overformynderiet som i henhold til § 46 siste ledd avgjør en eventuell videre drift, se loven § 47.

Videre har vi bestemmelsen i **vergemålsloven § 48** som sier at en **umyndig ved arvefall kan få mulighet til å overta ervervsvirksomhet helt eller delvis**. Får vergen enstemmig samtykke av overformynderiet kan han eller hun drive eller delta i virksomheten for den umyndige. Vergen kan også overta aksjer i et selskap som dannes for å fortsette virksomheten. Når det skal vurderes om samtykke skal gis, bør det legges vekt på om det er snakk om videreføring av en familiebedrift, virksomhetens lønnsomhet, og om den umyndige vil være i stand til og interessert i å delta i virksomheten når vedkommende blir myndig.

5.6 Fast eiendom og løsøre

Etter **vergemålsloven § 49** er det nødvendig med overformynderiets enstemmige samtykke dersom vergen vil **selge en fast eiendom** som tilhører en umyndig. Tilsvarende gjelder ved salg av rettigheter som ligger til eiendommen, som etter

hvert jakt, hugst og fiskerettigheter. Salg bør ikke skje dersom den umyndige selv vil ha bruk for eiendommen enten som grunnlag for næringsvirksomhet eller ut fra rent personlige forhold. Mer om hvilke krav som oppstilles i forbindelse med salg av fast eiendom, se kapittel 7. Her skal bare kort nevnes at samtykke kun må gis under forutsetning av at det skjer på det åpne marked, til best mulig pris og på en mest mulig betryggende måte, etter hvert gjennom autorisert eiendomsmeidler.

Fast eiendom, som **ikke selges**, plikter vergen å **gjøre inntektsbringende**, se **loven § 50**. Vanligvis bør dette skje ved bortleie eller bortforpaktning dersom ikke noe mer lønnsomt kan frembringes. I bestemmelsens annet ledd er oppregnet en del disposisjoner over den faste eiendom som krever overformynderiets samtykke. Dette er rådighetsutøvelser som vergen naturlig skulle ha rett til å foreta i arbeidet med å gjøre eiendommen inntektsbringende, men som anses for å være av større betydning.

I medhold av **vergemålsloven § 59** kan **fast eiendom erverves** når vergen og overformynderiet enstemmig finner at det foreligger særlige grunner og kjøpet i tillegg er økonomisk gunstig. Særlig grunn kan foreligge når kjøpet skjer for å skaffe bolig til den umyndige og hans eller hennes familie, eller hvor den umyndige vil ha behov for eiendommen ved myndighetsalder. Det er også mulig å kjøpe en eiendom fordi det anses for å være en gunstig pengeanbringelse. Mer om kjøp av fast eiendom finnes i kapittel 7.

Overformynderiets samtykke kreves ikke i forhold hvor det er oppnevnt hjelpeverge, jf. § 90 c som ikke inneholder noen henvisning til § 59. Det kan imidlertid være fastsatt i mandatet at samtykke må innhentes. Hvis ikke vil § 61 jf. § 90 b komme til anvendelse da kjøp av fast eiendom må anses å gjelde en sak av særlig stor økonomisk betydning.

Dersom den umyndige har **odels- eller løsningsrett** til fast eiendom må overformynderiet samtykke for at vergen skal kunne gjøre retten gjeldende eller frafalle den, jf. **loven § 58**. Mer om odelsrett fremgår av kapittel 7.

For **løsøre** kommer **§ 51** til anvendelse. Det er overformynderiet som avgjør om løsøre skal selges eller ikke, og om det kan være hensiktsmessig med bortleie. Bestemmelsen gjelder også i hjelpevergeforhold.

5.7 Stifting av gjeld

I henhold til **vergemålsloven § 55** har vergen som hovedregel heller ikke anledning til å stifte gjeld på vegne av den umyndige eller pantsette hans eller hennes eiendeler uten at overformynderiet samtykker. De umyndige blir personlig ansvarlige for gjeld som vergene med overformynderiets samtykke stifter på deres vegne, og har ikke adgang til å fragå gjelden ved oppnådd myndighetsalder. Før overformynderiet samtykker må de derfor la de umyndige og deres foreldre få anledning til å uttale seg i medhold av § 40. Ved pantsetting bør det om mulig ordnes slik at de umyndige blir fritatt for personlig ansvar.

Etter **annet ledd** er overformynderiets samtykke ikke påkrevet dersom det er snakk om nødvendige disposisjoner av hensyn til den umyndiges underhold eller oppfostring.

Samtykke er heller ikke nødvendig hvor det dreier seg om handlinger som er vanlige i forbindelse med fast eiendom som drives av vergen for den umyndiges regning etter §§ 47 og 48. Er det snakk om låneopptak til ekstraordinære tiltak som utvidelse av virksomheten, nybygg etter hvert må imidlertid samtykke innhentes.

Utdanningslån i Statens lånekasse er også unntatt fra samtykkekravet.

Etter **fjerde ledd** er det for øvrig et totalforbud mot å pådra den umyndige kausjonsansvar samt å stille hans eller hennes eiendeler som sikkerhet for andres gjeld. Forbudet er absolutt uten hensyn til om de umyndige muligens kunne ha en fordel av disposisjonen, og gjelder en hver form for sikkerhetsstillelse for tredjemann. Hele transaksjonen blir ugyldig, hvis den er foretatt, og banken blir stående uten sikkerhet.

5.8 Gaver

Vergen kan ikke gi **gaver eller stønader** av den umyndiges midler i større omfang enn "**god skikk og bruk krever**". Gjelder det større beløp må overformynderiet samtykke, se **vergemålsloven § 56**.

Er den umyndige over 15 år kreves hans eller hennes samtykke før gaven gis. Regelen kommer også til anvendelse i hjelpevergetilfellene, se § 90 c.

Bestemmelsen omhandler både ordinære gaver, uskiftebotilfellene og arveforskudd. I tillegg regnes det for gave at en arving gir avkall på falt arv etter arveloven § 74. Se nærmere om adgangen til å gi gaver i pkt. 6.6.

Ordinære gaver – det sentrale blir her hva som ligger i begrepet ”skikk og bruk”. Dette er avgjørende både for når gaver kan gis og for hvor kostbare de kan være. Bestemmelsen tar i første rekke sikte på gaver ved spesielle anledninger, for eksempel fødselsdager, konfirmasjon og bryllup. Det er vanskelig å si noe generelt om hvor stort beløp som skal benyttes til gaver. Dette vil bl.a avhenge av den umyndige eller hjelpevergetrengendes økonomi og egne behov, hvilken tilknytning vedkommende har til mottaker og ved hvilken anledning gaven gis.

Uskiftebotilfellene - § 56 benyttes dersom man oppgir retten til å sitte i uskifte – boet blir skiftet til fordel for arvingene. Dette er å anse som en gave til arvingene.

Arveforskudd – spørsmålet om arveforskudd er behandlet i pkt. 6.6.4. Når et forskudd på arv skal vurderes må det skje en konkret og skjønnsmessig vurdering basert bl.a. på den umyndiges eller hjelpevergetrengendes nåværende og fremtidige behov. Disse behov må dekkes, og det bør oppstilles gode marginer. I visse særlige tilfeller kan arveforskudd gis, og da særlig dersom det foreligger tungtveiende behov hos en livsarving, eller man har særlig sikre holdepunkter for å anta at arvelater ville ha gitt en ytelse til den aktuelle arving.

Avslag og avkall på arv - Det er vanskelig å tenke seg tilfeller der god skikk og bruk krever at det gis avkall eller avslag på arv. Se mer om dette i pkt. 8.5.

Vergemålsloven § 57 regulerer forhold hvor det er snakk om å **motta eller avslå gaver** på vegne av den umyndige. Det er overformynderiet som avgjør om gave i form av fast eiendom, skip, skipspart eller aksje som ikke er fullt innbetalt, skal mottas av den umyndige. Bakgrunnen for overformynderiets medvirkning skyldes at noen gaver i kraft av sin art vil kunne medføre forpliktelser selv om gaven i utgangspunktet ikke krever motytelse fra den umyndige. Fast eiendom vil for eksempel medføre betaling av skatter og avgifter, og kreve midler til vedlikehold.

Overformynderiet kan både avslå gaven eller beslutte å motta den uten at vergen og den umyndige er enige. Den umyndige selv og personer nevnt i § 40 må likevel få anledning til å uttale seg.

Andre typer gaver kan vergen motta uten overformynderiets medvirkning.

Ønsker vergen derimot å **avslå gaven** må spørsmålet forelegges overformynderiet.

5.9 Livrente, livsforsikring eller føderåd

Overformynderiets samtykke kreves når det skal erverves livsforsikring, livrente eller føderåd som vil være til gagn for den umyndige, jf. **vergemålsloven § 60**, og **plasseringsforskriften § 8 a**. Mer om livrente finnes i kapittel 6.

5.10 Vergens regnskapsplikt – revisjon

Reglene om **verge- og hjelpevergeregnskap** finnes i **vergemålsloven kapittel 7 og i forskrift 27. juni 1975 om føring av overformynder- og vergeregnskaper, revisjon m.v (regnskapsforskriften)**. For mer utfyllende informasjon se kapittel 10 som omhandler vergeregnskap og regnskapsforskriften.

Her skal bare nevnes at vergen/hjelpevergen er pliktig til å sende inn årlig regnskap til overformynderiet for de midler de har hatt til forvaltning for den umyndige, jf. **vergemålsloven §§ 77 og 78**. I tillegg skal sluttregnskap sendes inn når vergemålet/hjelpevergemålet opphører og når vergen fratrer av andre grunner, se **loven § 79**.

5.11 Vergens oppgaver etter særlovgivningen

5.11.1 Innledning

Rundt om i lovgivningen er det gitt særlige regler om medvirkning av vergen eller hjelpevergen. Det er også i en del lover bestemt at det i visse situasjoner skal oppnevnes en hjelpeverge for en person som ikke er i stand til å ivareta sine interesser.

Når det gjelder hjelpeverge for voksne, fremgår det av hjelpevergens mandat om han eller hun har kompetanse til å fatte avgjørelse etter de forskjellige lovene. Hvis det er uklart om mandatet omfatter den aktuelle avgjørelsen, kan overformynderiet presisere mandatet slik at en unngår tvil om dette.

Her følger noe eksempler på hvor vergens/hjelpevergens oppgaver er særskilt regulert:

5.11.2 Lov om pasientrettigheter 2 juli 1999 nr. 63

Verge og hjelpeverge er oppført sist på lista over hvem som kan opptre som "pårørende" for en pasient, jf. **pasientrettighetsloven § 1-3 b).**

Foreldre eller andre med foreldreansvaret har rett til å samtykke til helsehjelp for pasienter under 16 år, jf. **§ 4-4.**

Helsehjelp til myndige personer som er uten samtykkekompetanse er regulert i **§ 4-6.** Helsepersonellet fatter avgjørelsen dersom tiltaket er av lite inngripende karakter med hensyn til omfang og varighet. Dette gjelder bare dersom det kan antas at pasienten ville gitt sitt samtykke om vedkommende hadde vært samtykkekompetent, såkalt antatt eller presumert samtykke. Etter **§ 4-6** annet ledd første punktum kan pasientens nærmeste pårørende samtykke til helsehjelp som ikke er omfattet av første ledd. Helsehjelp kan likevel ikke gis dersom pasienten motsetter seg dette, med mindre annet følger av særlige lovbestemmelser, jf. **§ 4-6** tredje ledd.

Etter **§ 4-7** skal umyndiggjorte i så stor utstrekning som mulig selv samtykke til helsehjelp. Dersom "dette ikke er mulig", kan vergen samtykke på vegne av den umyndiggjorte. Utgangspunktet er at umyndiggjorte selv har rett til å ta avgjørelser om helsehjelp i så stor utstrekning det er mulig og tilrådelig. Der pasienten selv ikke er i stand til å ta avgjørelse, treffer vergen avgjørelse på vegne av pasienten.

5.11.3 Lov om sosiale tjenester 13 des. 1991 nr. 81

Sosialtjenesteloven **kapittel 4A** regulerer bruk av tvang og makt som ledd i pleie- og omsorgstjenester til personer med psykisk utviklingshemming.

Etter sosialtjenesteloven § 4A-3 skal tjenestemottaker, pårørende og verge eller hjelpeverge høres før det treffes vedtak om bruk av tvang eller makt. De skal gis informasjon om adgangen til å uttale seg i saker som skal overprøves, klageadgang og adgangen til å bringe vedtaket inn for tilsynsmyndighet og tingretten. Dersom verge eller hjelpeverge ikke allerede er oppnevnt der kommunen anser det aktuelt å fatte vedtak om bruk av tvang og makt, skal hjelpeverge oppnevnes. Kommunen skal i så tilfelle begjære hjelpeverge oppnevnt dersom ikke oppnevning er begjært av andre som kan framsette en slik begjæring, jf. vergemålsloven § 90 a, § 4A-3 annet ledd første og annet punktum.

Vedtak om bruk av tvang og makt kan påklages av tjenestemottakeren, verge eller hjelpeverge og pårørende til henholdsvis fylkesmannen eller fylkesnemnda for sosiale saker, se nærmere § 4A-11.

5.11.4 Lov om adopsjon 28 feb. 1986 nr. 8

Etter **adopsjonsloven § 8** kan umyndiggjorte ikke adopteres uten samtykke fra vergen, og etter **loven § 4** kan umyndiggjorte bare adoptere med samtykke av vergen. Om adopsjon av en som er under 18 år, kreves samtykke av den som har foreldreansvaret, eller verge. Loven har ingen regler om adopsjon for en som har hjelpeverge. Det medfører at hvor vedkommende har evne til å treffe rettslige beslutninger, kan adopsjon finne sted uten hjelpevergens medvirkning.

5.11.5 Lov om ekteskap 4. juli 1991 nr. 47

Vergen skal samtykke hvis en umyndig ønsker å inngå ekteskap eller å få ekteskapet oppløst eller kjent ugyldig. I tillegg må vergen medvirke ved avtaler om formuesforholdet mellom ektefeller og ved delingen av formuen i forbindelse med separasjon og skilsmisse, se **ekteskapsloven §§ 1 første ledd, 2, 8 fjerde ledd, 16 i.f., 28, 47, 54 og 57.**

En person som har fått oppnevnt hjelpeverge, må ha samtykke fra denne til å inngå ekteskap, dersom det faller innenfor mandatet å gi slikt samtykke. Hvis det ikke rimelig grunn til nektelsen, kan fylkesmannen gi samtykke, § 2.

Regler om oppløsning av ekteskap og separasjon er gitt i § 28. Slik sak kan reises av eller mot en ektefelle, selv om denne er umyndig. Når sak er reist, kan vergen opptre til støtte for den umyndige. Hvis ektefellen mangler rettslig handleevne, kan vergen fremme sak på vegne av ektefellen, dersom det er påtrengende nødvendig av hensyn til denne ektefellen.

Når det gjelder avtaler om endringer i formuesordningen mellom ektefeller, er det gitt regler om vergens og hjelpevergens medvirkning i § 47. En som er umyndig, må ha vergens samtykke til å inngå slike avtaler. Hvor en myndig ektefelle har fått oppnevnt hjelpeverge, må denne samtykke dersom det ligger innenfor mandatet å gi slikt samtykke. Samtykket må gis i ektepakts form, § 54 annet ledd.

En ektefelle kan etter § 57 c kreve deling av felleseiet fordi den andre ektefellen har vanskjøttet sine økonomiske forhold "slik at det har ført til alvorlig fare for at familien vil miste det felles hjemmet". Er ektefellen umyndig, må vergen samtykke.

5.11.6 Lov om svangerskapsavbrudd 13 juni 1975 nr. 50

Krav om svangerskapsavbrudd skal fremsettes av kvinnen selv, jf. **loven § 4**. Er hun under 16 år, skal "den som har foreldreansvaret eller vergen gis anledning til å uttale seg". Hvis hun er alvorlig sinnslidende eller psykisk utviklingshemmet i betydelig grad, kan begjæringen settes frem av vergen. Hvis kvinnen antas å forstå betydningen av inngrepet, skal samtykke innhentes etter § 4 annet ledd. Har ikke kvinnen verge, skal tingretten etter begjæring fra hennes lege eller den nemnd som er omhandlet i § 7 oppnevne en hjelpeverge til å utføre vergens oppgaver etter § 4.

5.11.7 Lov om sterilisering 3. juni 1977 nr. 57

Etter **loven § 2** kan en person som har fylt 25 år steriliseres "når han selv begjærer det". Dette gjelder imidlertid ikke for personer "som har en alvorlig sinnslidelse eller er psykisk utviklingshemmet eller psykisk svekket". Disse kan begjære sterilisering med vergens samtykke, jf. **§ 4**. Hvis vedkommende ikke har evne til selv å ta standpunkt til inngrepet og helbredelse eller vesentlig bedring ikke kan påregnes, kan begjæring fremsettes av vergen alene. Hvis vedkommende ikke har verge, skal tingretten på begjæring fra vedkommende lege, steriliseringsnemnda eller steriliseringsrådet, oppnevne hjelpeverge til å utføre vergens oppgaver.

5.11.8 Lov om forsvunne personer mv. 23 mars 1961 nr. 1

Etter **loven § 2** skal det gis melding til retten om en forsvunnet person. Hvis retten ikke kan legge til grunn at vedkommende er død, skal den sørge for at det blir oppnevnt en verge, hvis det er nødvendig for å ivareta den forsvunnes interesser. Hvis den forsvunne "har ektefelle eller har tilsatt fullmektig til å ta seg av sine interesser, kan retten i stedet bestemme at ektefellen eller fullmektigen eller i tilfelle begge sammen skal vareta den forsvunnes interesser."

Vergen skal etter **loven § 3** sørge for at formuen til den forsvunne blir "registrert og vurdert". Midlene skal forvaltes som umyndiges midler. Vergen skal i "viktige tilfelle, særlig når det gjelder salg av fast eiendom og større utbetalinger", om mulig rådføre seg med den forsvunnes arvinger. Hvis det er fullmektigen eller ektefellen som trer i vergens sted, gjelder disse reglene tilsvarende.

5.11.9 Tvistemålsloven 13 aug. 1915 nr. 6

Hovedregelen er at umyndige personer mangler prosessdyktighet, jf. **tvistemålsloven § 37**. Vergen er den lovlige stedfortreder for den umyndige. Søksmål i en sivil sak reises av eller mot vergen. Dersom den umyndige er over 15 år, skal vedkommende varsles til rettsmøtene, og meddeles prosesskrift samtidig med vergen.

Den umyndige er imidlertid gitt adgang til å reise sak på egen hånd hvor dette fremgår av særlig lovbestemmelse, jf. **§ 38**. Et eksempel er sak om oppløsning av ekteskap eller separasjon, der utgangspunktet etter ekteskapsloven § 28, (jf. tvistemålsloven § 419) er at sak reises av eller mot ektefellen personlig også når han eller hun er umyndig. Jf. også tvistemålsloven § 476.

Opprettelse av hjelpevergemål medfører ikke at prosessdyktigheten faller bort. Men vedkommende kan miste sin prosessdyktighet som følge av sinnssykdom m.v. Hvor vedkommende ikke har rettslig handleevne, vil vedkommende normalt ikke være prosessdyktig, og har vedkommende da hjelpeverge, vil denne være lovlig stedfortreder. Det er retten som vurderer om en person er prosessdyktig.

5.11.10 Straffeprosessloven 22 mai 1981 nr. 25

Straffeprosessloven har regler om vergens rolle hvor en umyndig er siktet eller mistenkt for en straffbar handling. Er siktede under 18 år, har også vergen partsrettigheter, jf. **§ 83**. Dersom vergen ikke kan eller vil ivareta den umyndiges tarv, skal det oppnevnes hjelpeverge, se **§ 83 annet ledd**.

Vergen har også partsrettigheter dersom siktede er alvorlig sinnslidende eller psykisk utviklingshemmet i betydelig grad, sml. straffeloven § 44. Har ikke vedkommende verge, skal det oppnevnes hjelpeverge etter vergemålsloven § 90 a, jf. **§ 84**.

Det er vergen som velger forsvarer, se **§ 94**. I forbindelse med avhør av mistenkte under 18 år, bør vergen få anledning til å være tilstede og eventuelt uttale seg, se **straffeprosessloven § 232**.

Hvor en mindreårig eller en umyndiggjort er fornærmet i en straffesak, gjelder reglene i straffeprosessloven **kap. 10** om vitner. Aktuelle regler er **§ 110 annet ledd**, der det fremgår at dersom vitnet er under 14 år, skal stevning forkynnes for foresatte, som også er ansvarlig for at den mindreårige møter. Videre bestemmer **§ 114 tredje ledd** at i tilfelle det innkalles vitne under 18 år, skal foresatte i alminnelighet underrettes ved gjenpart. Straffeprosessloven viser til barneloven kapittel 5 om hvem som er å anse som foresatt.

5.11.11 Forvaltningsloven 10 feb. 1967

Etter **forvaltningsloven § 2 første ledd bokstav e)** er part definert som en "person som en avgjørelse retter seg mot eller som saken ellers direkte gjelder." Den umyndige eller hjelpevergetrengende er således part i saker som retter seg mot eller ellers gjelder ham eller henne direkte.

For umyndige kan vergen utøve partsrettighetene. En hjelpeverge kan på tilsvarende måte utøve partsrettigheter, så lenge dette faller inn under hjelpevergens mandat.

5.11.12 Straffeloven 22. mai 1902

Straffeloven § 39 A og forskrift 21. desember 2001 nr. 1523 om gjennomføring av særreaksjonen tvungen omsorg har regler om obligatorisk oppnevning av hjelpeverge.

Forskrift om gjennomføring av særreaksjonen tvungen omsorg trådte i kraft 01.01.02. Forskriften § 3 første punktum sier at "hvis den domfelte ikke har verge eller hjelpeverge, skal fagenheten straks begjære oppnevning av hjelpeverge." Merknadene til § 3 sier videre at det skal oppnevnes hjelpeverge selv om ikke vilkårene etter vergemålsloven § 90 a er oppfylt. Det vises for øvrig til forarbeidene, Ot.prp.nr. 60 (1995-96) s. 34-35 og s. 45. En oppnevning av hjelpeverge i medhold av forskriften § 3 tilsvarer ordningen i sosialtjenesteloven kapittel 4A med en obligatorisk oppnevning av hjelpeverge ved bruk av tvang og makt overfor enkelte personer med psykisk utviklingshemming § 4A-3 tredje ledd.

I forarbeidene er det lagt opp til en automatisk oppnevning av hjelpeverge for den særreaksjonsdømte hvis vedkommende ikke allerede har verge eller hjelpeverge.

Ofte vil den domfelte ha verge eller hjelpeverge når dommen blir rettskraftig. Vedkommende kan være umyndig, eller ha fått oppnevnt hjelpeverge etter § 90 a. I forbindelse med rettsaken vil det i visse tilfeller ha vært oppnevnt hjelpeverge i medhold av straffeprosessloven § 84 annet ledd siste punktum. Dersom den domfelte ikke har verge eller hjelpeverge når dommen blir rettskraftig, har kommunen plikt til å begjære oppnevning av hjelpeverge etter reglene i vergemålsloven.

Har den domfelte hjelpeverge når dommen blir rettskraftig, men dennes mandat ikke omfatter ivaretagelse av domfeltes interesser i forbindelse med særreaksjonsdommen, har kommunen plikt til å begjære utvidelse av hjelpevergens mandat, eller eventuelt oppnevning av ny hjelpeverge.

Det følger av vergemålsloven § 90 b at hjelpevergen kan gis myndighet til å ivareta klientens interesser i sin alminnelighet eller i enkelte særlige anliggender. Det skal tas uttrykkelig stilling til myndighetsområdet ved oppnevningen, og myndighetsområdet bør ikke gjøres mer omfattende enn nødvendig. Formålet med den obligatoriske oppnevningen av hjelpeverge for særreaksjonsdømte psykisk utviklingshemmede lovbrøtere, innebærer at hjelpevergen ved oppnevningen må

gis myndighet til å ivareta den særreaksjonsdømtes interesser i forbindelse med gjennomføringen av særreaksjonen, og i forbindelse med prøvinger av om den skal opphøre. Dersom det er behov for å gi hjelpevergen et videre myndighetsområde, må imidlertid vilkårene i vergemålsloven § 90 a være oppfylt.

6. Plassering og bruk av klienters midler

6.1 Plassering av umyndiges midler

Hovedregelen er at overformyndieriet skal forvalte den umyndiges midler, men det foreligger ingen plikt til å gjøre dette for beløp under kr **75.000**, jf. **vergemålsloven § 63** og **forskrift 8 feb. 2000 nr. 118**.

I visse tilfeller kan forvaltningen også omfatte **myndiges midler**. Dette kan følge av lov eller være fastsatt som betingelse i forbindelse med at vedkommende mottar arv eller gave, se arveloven av 3 mars 1972 nr 5 § 32. For personer som har **oppnevnt hjelpeverge**, kan overformyndieriet beslutte midlene skal forvaltes som umyndiges midler, se vergemålsloven § 90 d.

Når overformyndieriet får melding om midler det skal forvalte, må det vurdere hvilke plasseringsalternativer som skal benyttes. Dersom formuen allerede består av aktiva som fast eiendom, bil, båt eller annet, må det vurderes om det skal beholdes eller selges. Uavhengig av hva midlene plasseres i, må det foretas en løpende kontroll av om det gir en god og forsvarlig avkastning eller om endringer i markedet tilsier en omplassering.

Utgangspunktet for plassering av umyndiges midler er bestemmelsen i **vergemålsloven § 64** som sier at;

"Midler som forvaltes av overformyndieriet skal forvaltes med tilstrekkelig sikkerhet og slik at de gir tilfredsstillende avkastning".

Siden loven gir anvisning på en offentlig statlig formuesforvaltning er det lagt opp til at kravet til sikkerhet må veie tungt. Spørsmålet om avkastning må vurderes sekundært. Forskrift 8. februar 2000 nr. 119 (plasseringsforskriften) regulerer nærmere hvordan midlene skal forvaltes.

De mest sentrale bestemmelser finnes i forskriften kapittel II og III. **Kapittel II** inneholder en uttømmende oversikt over lovlige valg av plasseringsalternativer, mens **kapittel III** har utfyllende regler til de ulike plasseringsalternativene og regler om risikospredning

Etter **forskriften § 7 a)** kan umyndiges midler plasseres som innskudd i bank.

Innskuddet må omfattes av den alminnelige innskuddsgarantien for norske banker. En slik plassering er trygg, men avkastningen vil variere betydelig med markedskreftene. De fleste overformynderier har fremdeles størsteparten av porteføljen plassert i bank.

Bankinnskudd med børsavkastning (BMB)/Aksjeindekserte bankinnskudd

BMB er i likhet med vanlig bankinnskudd garantert i henhold til bankenes innskuddsgarantiordning, og en slik plassering må etter Justisdepartementets vurdering kunne likestilles med vanlig bankinnskudd.

Pengene blir her satt inn på konto med en viss minste bindingstid. I perioden får man ingen renter, men ved utløpet av avtaleperioden, får man tilbake hovedstolen og en eventuell avkastning av verdiutviklingen i de aktuelle aksjeindekser. Har det ikke vært noen verdiutvikling, får man heller ingen avkastning.

Etter forskriften **§ 7 a) annet alternativ** kan midlene plasseres i obligasjoner eller sertifikater i norske kroner utstedt eller garantert av kredittinstitusjoner med tillatelse til å drive virksomhet i Norge

Ved plassering i obligasjoner etter bokstav a) er det viktig å sjekke at utsteder og garantist er samme instans som har "tillatelse til å drive virksomhet i Norge".

Justisdepartementet behandlet i desember 2004 en sak hvor et dansk A/S stod som utsteder av en bestemt type obligasjoner utstedt i norske kroner. Det var imidlertid et annet A/S og fondsmeglerselskap som hadde tillatelse til å drive virksomhet i Norge. Departementet anså derfor at vilkårene i plasseringsforskriften ikke var oppfylt.

Etter forskriften **§ 7 b)** kan midlene plasseres i obligasjoner pålydende norske kroner eller sertifikater utstedt eller garantert av den norske stat eller Norges Bank eller norsk kommune eller fylkeskommune

Etter forskriften **§ 7 c)** kan midlene plasseres i obligasjoner eller sertifikater i norske kroner utstedt eller garantert av Verdensbanken

Departementet mottok en henvendelse i 2004 angående forståelsen av **§ 7 bokstav b)**. Overformynderiet hadde plassert midler i obligasjoner utstedt av Kristiansand Energiverk, som tidligere var en integrert del av Kristiansand kommune. E-verket var nå fusjonert inn i et AS hvor kommunen kun stod som eier med litt over 50%. Det ble bl.a. reist spørsmål ved om obligasjonene fremdeles kunne regnes som utstedt av kommunen, og hva som ville bli resultatet dersom kommunen solgte ut sine eierandeler til private.

Saken ble besvart på generelt grunnlag. Tanken bak alternativene i forskriften § 7 bokstav a) – c) var at man ønsket den sikkerhet og trygghet som lå i at stat eller kommune m.v. stod bak utstedelsen av obligasjonene/sertifikatene, eller at disse instanser i hvert fall stod som garantist selv om andre instanser/enheter hadde utstedt obligasjonene/sertifikatene. Ansvarret ville da kunne føres tilbake til stat eller kommune dersom investeringene eventuelt medførte tap.

At obligasjonene i utgangspunktet er utstedt av etter hvert kommunen vil imidlertid ikke ha noen betydning dersom eierforholdene endres, og kommunen ikke lenger faktisk står ansvarlig som utsteder/eier. Kan ikke kommunen holdes ansvarlig, bør de aktuelle midler omplasseres fordi man da befinner seg utenfor plasseringsforskriftens intensjon.

Garanteres obligasjonene fremdeles av kommunen selv om eierforholdet endres, vil man være innenfor plasseringsforskriftens ordlyd. For at sikkerheten skal anses ivaretatt, er det imidlertid viktig at kommunen kan gi 100% garanti.

Etter forskriften **§ 7 d)** kan midlene plasseres som utlån med tinglyst tilfredsstillende pantesikkerhet i fast eiendom eller mot sikkerhet i adkomstdokumenter til aksje- eller borettslagsleiligheter, jf. betingelsene i forskriften § 12.

For plassering av midler som utlån med tinglyst tilfredsstillende pantesikkerhet i fast eiendom er det oppstilt særlige vilkår i **forskriften § 12**

- det må være om pantesikkerhet i bebygd fast eiendom eller med sikkerhet i adkomstdokumenter til aksje- eller borettslagsleilighet. Lån kan imidlertid også gis med pantsikkerhet i ubebygd fast eiendom hvis lånet er garantert av banken. I sistnevnte tilfelle er det snakk om et såkalt byggelån hvor det foreligger en tomt det skal bygges hus på
- pantsikkerheten må ligge innenfor 2/3 av eiendommens verdi etter fastsetting ved lånetakst. Denne grensen kan fravikes når vergen etter samtykke fra Fylkesmannen gis lån til bolig som den umyndige skal bo i
- videre skal taksten være foretatt av et medlem av en landsomfattende forening for takserere, og gi uttrykk for eiendommens antatte omsetningsverdi og dens lånetakst med utgangspunkt i omsetningsverdien. Lånetaksten bør ikke være eldre enn 6 måneder
- utlånsrenten skal vanligvis ikke være lavere enn markedsrenten, og ved ny plassering av midler skal det om mulig fastsettes vilkår som gir adgang til fortløpende regulering av utlånsrenten

Etter forskriften **§ 7 e)** kan midlene plasseres som andeler i verdipapirfond med tillatelse til å drive virksomhet i Norge når verdipapirfondet etter sine vedtekter bare kan plassere sine midler i verdipapirer som omfattes av alternativene i § 7 a-c.

Ved vurderingen av en eventuell plassering i verdipapirer, må det ses hen til løpetiden (lang løpetid kan medføre betydelig markedsrisiko.) Plasseringen må bl.a. ikke løpe lenger enn til den mindreåriges myndighetsalder. Det må også legges vekt på hvor lette verdipapirene er å omsette og hva som er markedets holdning til det man vurderer å plassere i.

Forskriften § 9 har bestemmelser om at plasseringer som nevnt i forskriften § 7, for hvert enkelt alternativ ikke kan utgjøre mer enn 50 % av midlene til en enkelt umyndig eller 50 % av midlene ved fellesforvaltning.

Unntak:

- er gjort for innskudd i bank,
- og ved utlån mot pant i fast eiendom når det er **vergen** som gis lån til bolig som den umyndige skal bo i.

Ordlyden i forskriften § 9 må forstås slik at "hvert enkelt plasseringsalternativ" refererer seg til hver av de kategorier som oppstilles i forskriften § 7 bokstav a) til e). Siden kravet til sikkerhet veier tungt, ble begrensningen oppstilt ut fra et ønske om risikospredning.

I medhold av **forskriften § 10**, er det også mulig å plassere midler i **aksjeindekserte obligasjoner**, dvs. obligasjoner hvor avkastningen er knyttet til utviklingen på ulike aksjeindekser, og hvor det opprinnelige innbetalte beløp holdes tilbake i sin helhet i en bestemt periode. Indeksen vil følge verdistigningen på finansmarkedene. Maks. 10 % av midlene kan plasseres i slike obligasjoner. Ved innløsningstidspunktet får man tilbake det investerte beløp minus tegningskostnader med tillegg av eventuell avkastning i perioden. Det normale er at det ikke beregnes renter (kuponrenter) underveis.

Etter **forskriften § 8 bokstav b)** kan umyndiges midler også investeres i fast eiendom i medhold av **vergemålsloven § 59**. Vergen og overformynderiet må enstemmig finne at særlige grunner taler for kjøpet, og i tillegg må kjøpet fremstå som økonomisk heldig. Mer utfyllende om hvilke krav som oppstilles og hvordan overformynderiet skal gå frem ved erverv av fast eiendom er behandlet kapittel 7.

Midler kan etter **forskriften § 8 bokstav a)** også plasseres i livsforsikring, livrente eller føderåd i henhold til vilkårene i **§ 60**. Livrente er nærmere behandlet under pkt. 6.7.

6.2 Hvilke personer og midler omfattes

Overformynderiet skal forvalte visse midler som tilhører umyndige. Det er ingen automatikk i at overformynderiet forvalter midlene når det oppnevnes hjelpeverge. Overformynderiet kan imidlertid enten samtidig med oppnevningen eller senere bestemme at midler som omfattes av hjelpevergens oppdrag, skal forvaltes av overformynderiet etter samme regler som for umyndiges midler, jf. **vergemålsloven § 90 d annet ledd**.

Overformynderiet har ingen generell adgang til å forvalte midler til personer som ikke antas å kunne forvalte disse selv. Dersom det er ønskelig med en slik kontroll, må det således enten oppnevnes hjelpeverge eller begjæres umyndiggjøring. Det er da selvfølgelig en forutsetning at lovens vilkår for henholdsvis oppnevning av hjelpeverge/umyndiggjøring er til stede.

Det er bare **kapitalmidler** som penger, bankinnskudd og verdipapir som kan legges under overformynderiets forvaltning, se **vergemålsloven § 62**. Når det gjelder vanlig løsøre og fast eiendom er det fortsatt vergen (eller hjelpevergen, jf. § 90 b) som forvalter disse, men da under medvirkning og tilsyn fra overformynderiet. Det kreves således samtykke fra overformynderiet ved salg og visse andre former for utnyttelse av eiendommen, se vergemålsloven § 49 – 52.

Plasseringsalternativene er de samme for særforvaltning og fellesmasse, jf. plasseringsforskriften.

6.3 Opplysninger om at umyndige har midler og hvordan overformynderiet får kontroll over midlene

Umyndiges midler skal altså som hovedregel forvaltes av overformynderiet der beløpet er kr 75.000 eller mer, jf. vergemålsloven § 62 og § 63.

Overformynderiet vil i stor grad være avhengig av å få **opplysninger fra andre for å kunne stå for forvaltningen av midlene**.

Vergene skal sørge for at midler som skal styres av overformynderiet, blir sendt dette, jf. vergemålsloven § 43, med mindre andre instanser er pålagt denne plikten. I en del tilfeller blir imidlertid ikke overformynderiet gjort oppmerksom på at den umyndiges formue overstiger kr 75.000 før det har gått lang tid, etter hvert ved melding fra skattefogden. Spørsmålet som reiser seg er hvordan overformynderiet bør gå fram i disse tilfellene.

Det er mange verger som ikke kjenner til hvilke plikter de har etter vergemålsloven. Man bør derfor ha som utgangspunkt at manglende innsendelse skyldes uvitenhet eller

misforståelse. Overformynderiet bør **ta kontakt med vergen** og underrette om deres plikter etter vergemålsloven.

Dersom pengene er **forbrukt**, bør overformynderiet forhøre seg om hvor stort beløp det er snakk om og hva pengene er blitt brukt til. I de tilfellene der den umyndiges midler er lånt bort, etter hvert til vergen, bør overformynderiet sørge for at lånet blir formalisert og lovlig i samsvar med plasseringsforskriften, jf. pkt. 6.1. Dersom vilkårene for å yte lånet ikke er til stede, bør det undersøkes om det er mulig å komme til en frivillig ordning angående tilbakebetaling. Det avgjørende er hva som er til beste for den umyndige. Det kan være at man i slike tilfeller bør akseptere en avtale som ellers ikke ville blitt godkjent, fordi den ut fra den situasjonen som foreligger, er det beste man kan oppnå. I spesielle tilfeller kan det være aktuelt for overformynderiet å begjære **arrest** (hurtig tvangstiltak for å sørge for at midler ikke går tapt) etter reglene i tvangsfullbyrdsloven 26 juni 1992 nr 86 kapittel 14. Dette er en mulighet for å få sikkerhet i midler tilhørende låntaker på en hurtig måte.

Der midlene hevdes å ha gått med til å dekke **nøvendige utgifter** den umyndige har hatt, må forholdet vurderes i relasjon til vergemålsloven § 44. Der den umyndige også er mindreårig, må forholdet i tillegg vurderes i henhold til barneloven 8 april 1981 nr 7 § 66. Se om dette under 6.4.

Dersom vergen ikke besvarer henvendelsene eller på annen måte ikke samarbeider, kan overformynderiet opplyse om at det kan bli aktuelt å avkreve vergen **erstatning** på den umyndiges vegne og at vergen eventuelt risikerer å måtte betale saksomkostningene. Man kan også opplyse om overformynderiets kompetanse etter vergemålsloven § 10, jf. § 14 til å frata en person vergemålet og/eller at forholdet vil bli vurdert anmeldt til politiet.

Dersom man etter dette fremdeles ikke mottar noen tilbakemelding eller får til et samarbeid, bør man vurdere aktive tiltak. Man bør imidlertid normalt vise **forsiktighet** ved valg av reaksjonsmåter, spesielt der vergen også er den som har foreldreansvaret, jf. vergemålsloven § 3.

Når midlene mottas, bør det sendes ut en bekreftelse på mottakelsen. Den kan etter hvert utformes på denne måten:

6.3.1 Eksempel på bekreftelse på mottakelse av midler tilhørende umyndige

NN KOMMUNE
OVERFORMYNDERIET

28. september 1994

AD. MYNDLINGEN

Det bekreftes at overformynderiet har mottatt til forvaltning for ovennevnte.

Beløpet er plassert på myndlingens innskuddskonto i NN overformynderiets fellesmasse.

Vedlagt følger kontoutskrift.

Ifølge vergemålslovens regler skal umyndiges midler forvaltes av overformynderiet inntil barnet har fylt 18 år og dermed er myndig. Det anmodes derfor om at det sendes inn kopi av "utvidet" fødselsattest for barnet. Den inneholder barnets navn, f.nr. og foreldrenes navn. Dersom bare en av foreldrene har foreldreansvaret bes dette dokumentert. Det bes samtidig opplyst hvem barnet bor hos.

Det fremgår av sakens dokumenter at myndlingen i tillegg til kontanter har mottatt eiendom/leilighet/løsøre. Det gjøres spesielt oppmerksom på at vergen har ansvar for å holde eiendom og løsøre som tilhører myndlingen vedlike og brannforsikret, om nødvendig også forsikret på annen måte. Etter dette bes det om at det nå og årlig innen 1. februar sendes inn bekreftelse på at forsikring er tegnet og samtidig bekrefter at eiendom/løsøre holdes forsvarlig vedlike.

Når det gjelder løsøre/verdipapirer pålegges vergen årlig innen 1. februar å sende melding hit om disse ønskes beholdt eller solgt.

Til orientering vedlegges en brosjyre om vergers rettigheter og plikter og en orientering om forvaltning av umyndiges midler.

Med vennlig hilsen

Overformynderiet kan begjære offentlig skifte der den umyndige mottar midler som testamentsarving, loddeier eller legatar. Slik begjæring kan også fremsettes etter at privat skifte er avsluttet, dersom overformynderiet ikke finner størrelsen på den umyndiges arvelott tilfredsstillende, jf. skifteloven 21 februar 1930 § 84, se mer om dette i pkt. 8.1.

I forbindelse med beregning av arveavgift mottar **skattefogdene** et skjema hvor det fremgår hvem som er arving/gavemottaker samt det mottatte beløp. Dette gjelder ved så vel privat som offentlig skifte. Dersom mottaker er umyndig, sender skattefogden melding til overformynderiet. Fødselsdato fremgår av det aktuelle skjemaet slik at dette ikke medfører problem i forhold til mindreårige. Derimot kan det være tilfeldig om skattefogden er klar over en eventuell umyndiggjørelse. Slik melding må ofte følges opp av overformynderiet eksemplvis på følgende måte:

6.3.2 Eksempel på brev til verge om melding fra skattefogden

OSLO KOMMUNE

OVERFORMYNDERIET

Deres ref.: Vår ref.: Dato:

AD. MYNDLINGEN , F.

Overformynderiet har mottatt melding fra skattefogden i X om at NN har fått en gave på X.

Etter vergemålsloven § 62, jf. 63 og forskrift 8. februar 2000 nr. 118, skal overformynderiet forvalte umyndiges midler når disse utgjør kr 75 000,- eller mer. Dette gjelder ikke dersom det er bestemt noe annet i medhold av vergemålsloven § 89. Se vedlagte brosjyre hvor De bakerst finner vergemålsloven med forskrifter.

Forvaltningen i overformynderiet vil vare inntil barnet er fylt 18 år og myndig. Midler som mottas i overformynderiet vil få den rente som til enhver tid gjelder i X overformynderi. Midlene kan også plasseres på annen måte hvis De som verge og overformynderiet er enige. Plasseringen må da skje innen rammene av forskriften om plassering av umyndiges midler.

Etter dette anmodes De om å overføre barnets midler X til overformynderiet eller sende kopi av gavebrev/testament/lovhenvisning som gir grunnlag for annen forvaltning.

Kopi av barnets fødselsattest, såkalt "utvidet attest" med barnets fødselsdato, personnummer og foreldrenes navn bes innsendt. Dersom bare en av foreldrene har foreldreansvaret bes dette dokumentert. Det bes samtidig opplyst hva som er foreldre og barns bostedsadresse.

Med vennlig hilsen

Vedlegg

Tingretten skal sende kopi av skifteattest til overformynderiet hvor det er umyndige arvinger eller arvinger som har hjelpeverge. I de boer hvor det tar lang tid før arvingene melder seg for retten, vil meldinger også kunne komme fra andre personer eller instanser som viser at det foreligger et dødsbo. Overformynderiet må ta eget initiativ for å følge opp. Det kan være melding fra forsikringsselskap, pensjonsordning, kreditorer,

slektninger, institusjoner eller etater. Overformynderiet må derfor selv innhente opplysninger og gjøre retten og verger kjent med saken og ansvaret. Det bør også vurderes å ta i bruk overformynderiets selvstendige rett til å begjære offentlig skifte, jf. skifteloven § 84 annet ledd. Krav om offentlig skifte kan bare fremmes på vegne av umyndige. Bestemmelsen omfatter ikke arving som har hjelpeverge. Det gjøres oppmerksom på at overformynderiet ved begjæring om offentlig skifte er fritatt for å stille sikkerhet for boomkostningene, jf. skifteloven § 86 annet ledd. Etter rettshjelploven § 27 tredje ledd kan retten gi fritak for gebyret dersom søkeren fyller vilkårene i loven § 8 (den som har formue og inntekt under bestemte grenser fastsatt av departementet). Begjæring om offentlig skifte anses fremsatt av den umyndige v/verge, ikke av overformynderiet. Se nærmere om offentlig skifte i pkt. 8.1.3.

Overformynderiets oppfølging av melding fra tingretten om bo med umyndige arvinger kan gjøres på følgende måte:

6.3.3 Overformynderiets oppfølging av melding fra tingretten om bo med umyndige arvinger

X KOMMUNE

OVERFORMYNDERI

Deres ref:

Vår ref:

Dato

AD.: Xs BO MED UMYNDIG ARVING

Overformynderiet har mottatt melding fra tingretten om at De har ansvar for skifte av ovennevnte bo med umyndig arving.

Det kan opplyses at overformynderiet plikter å forvalte umyndiges midler hvis disse utgjør verdier til kr. 75 000,- eller mer. Hvis den umyndiges arv alene, eller sammen med midler denne har fra før vil utgjøre kr. 75 000,- eller mer, må midlene i sin helhet oversendes overformynderiet til forvaltning. Unntak gjelder bare dersom avdøde i sitt testamente eller særskilt lovbestemmelse bestemmer noe annet.

Ved henvendelse til tingretten kan De få Justisdepartementets brosjyre orientering til "Umyndige arvinger".

Overformynderiet anmoder Dem om snarest mulig å sende hit en oversikt over boets aktiva og passiva og kopi av den umyndige arvingens fødselsattest.

Dersom boet inneholder fast eiendom, leilighet, næringsvirksomhet eller verdipapirer, som vergene ønsker at umyndig arving skal overta, helt eller delvis, må overformynderiets forhåndssamtykke innhentes.

I forbindelse med innsendelse av søknad om samtykke til noe av dette bes følgende oversendt:

- vergenes skriftlige samtykke
- skriftlig uttalelse fra den umyndige selv, dersom denne har fylt 14 år
- opplysning om hva slags eiendom det er og verditakst eller verdiansettelse, heftelser.
- opplysning om eiendommen er utleid eller ønsket utleid. I tilfelle innsendes kopi av eksisterende leiekontrakt eller forslag til kontrakt, regnskap for eiendommen og årsberetning
- opplysninger om hvilket behov den umyndige har for eiendommen nå eller i fremtiden
- dersom det gjelder forretningsdrift må det opplyses nærmere om forretningsdriftens art og omfang, og hvilke forpliktelser den kan medføre. Årsberetning og regnskap bes innsendt
- dersom det er aktuelt at arv utlegges som lån fra den umyndige til verge gjelder det særskilte regler, som kan fås tilsendt på anmodning.

Når boet skal gjøres opp bes det om at kopi av sluttregnskap og fordeling av arven oversendes hit, sammen med den umyndiges arvelodd. Dersom det er gitt samtykke til erverv av fast eiendom eller leilighet, må skjøte eller andre adkomstdokumenter sendes hit i utfylt og signert stand for å få påført overformynderiets samtykke. Når tinglysning/registrering i boligselskap etter hvert har funnet sted, sendes kopi av det tinglyste/registrerte dokument til overformynderiet. Ved overføring av kontantarv bes det vennligst henvist til vår ref. og arven bes overført X overformynderis konto nr. XXXXXXXXXXXXXXX

Det gjøres oppmerksom på at overformynderiet har en selvstendig rett til å begjære boet skiftet offentlig.

Med vennlig hilsen

Etter **finansavtaleloven** 25. juni 1999 nr. 46, **§ 25 annet ledd** har også banker og andre finansinstitusjoner en meldeplikt til overformyndieriet når en umyndig kontoinnehaver har midler innestående på konti med saldo på kr. 75 000 eller mer. Unntak gjelder der banken har fått beskjed om at en testator eller giver i medhold av vergemålsloven § 89 har bestemt at midlene ikke skal være undergitt overformynderiets tilsyn, eller om at den umyndige har rett til å disponere midlene på egen hånd. For konti med en saldo under kr. 75 000, vil bankene bare ha plikt til å meddele kontoopplysninger til overformyndieriet når de har fått beskjed om det. Bankene har for øvrig også plikt til å sende kontoutskrift til overformyndieriet ved årets utgang i medhold av **finansavtaleloven § 30 annet ledd**.

6.4 Den umyndiges bidrag til eget livsopphold

Til dekningen av de **nødvendige utgifter**, jf. **vergemålsloven § 44** kan vergene bruke den umyndiges inntekter, som pensjon, livrente, avkastning av fast eiendom bestyrt av vergen, årets renteinntekter etter hvert Hva som er nødvendige utgifter vil naturlig nok avhenge av klientens alder da eksempelvis barn har andre behov enn voksne.

Nødvendige utgifter for mindreårige er i første rekke det som trenges til oppfostringen, dvs. underhold, oppdragelse og utdanning, herunder skolemateriell. For voksne er bl.a. utgifter til drift og vedlikehold av fast eiendom, forsikringspremier, skatter og andre avgifter vanlig.

Overformyndieriet må imidlertid anvende et skjønn i hvert enkelt tilfelle. De vesentlige momenter ved skønnsanvendelsen er hvor store midler den umyndige har, samt i hvilken grad anskaffelsen er av betydning for hans eller hennes naturlige og gunstige livsutfoldelse og/eller utdanning.

Når det gjelder mindreårige, plikter foreldrene i henhold til barneloven av 8 april 1981 nr 7 § 66 å forsørge barnet, dersom barnet ikke selv har midler til det. Har barnet egne midler kan foreldrene kreve at inntekten blir brukt i den utstrekning det er nødvendig. Videre kan kapitalen brukes i samsvar med det som er nevnt under.

Når inntektene er større enn nødvendige til å dekke den umyndiges utgifter, er det en risiko for at vergene beregner et større underhold enn nødvendig. For å hindre misbruk kan overformyndieriet etter § 44 annet ledd fastsette et beløp som vergene ikke må

overskride. Det kan også bestemmes at inntekten av midler i overformyndieriet for en del ikke skal utbetales vergen. I praksis kan dette ordnes ved at vergene bes om å gi forslag til budsjett for myndlingene, og at overformyndieriet gjør vedtak på grunnlag av dette.

Dersom inntektene ikke strekker til kan også kapitalen helt eller delvis brukes, jf. § 44 tredje ledd. Det er her et vilkår at vergen og overformyndierne er enige, også om hvilket beløp som skal tillates brukt. Som kapital regnes etter hvert bankinnskudd inkludert fjorårets renteinntekter.

For øvrig vil spørsmålet om hva som skal tillates brukt av kapitalen i henhold til vergemålsloven § 44 best belyses ved følgende eksempler:

Det må som utgangspunkt være greit at den umyndiges midler tillates brukt til førerkort. Anskaffelse av moped bør vanligvis ikke tillates. Unntak kan imidlertid tenkes når det etter hvert er vanlig i kameratkretsen å ha moped, og vergen(e) mener det er forsvarlig.

Dersom den umyndiges midler vurderes brukt til kjøp av hest, vil også et slikt kjøp kunne tillates, etter hvert dersom den umyndige er svært velstående eller bor på en gård. Husk å ta utgiftene til hestehold med i beregningen.

Betaling av sydenreiser bør normalt ikke godtas, mens betaling av språkreiser vanligvis tillates. Det må imidlertid skilles mellom unge og eldre. For en ung person er nødvendigheten og nytten av det midlene anvendes til, viktigere enn for en som er godt voksen og hvor hensynet til utdanning etter hvert er av mindre betydning. Det er ikke meningen at kapitalen skal stå ubrukt på en konto og tilfalle arvingene. På den annen side må det påses at den umyndige har tilstrekkelig med midler igjen til å dekke uforutsette utgifter.

6.5 Lån av umyndiges midler

Lån til verge vil oftest være knyttet til kjøp av bolig som skal stå i vergens navn. Når det gjelder kjøp og salg av bolig som står i den umyndiges navn vises det til kapittel 7. Det følger av plasseringsforskrifte § 7 bokstav d at midler som forvaltes av overformyndieriet i medhold av vergemålsloven § 62 kan plasseres:

"som utlån med tinglyst tilfredsstillende pantessikkerhet i fast eiendom eller mot sikkerhet i adkomstdokumenter til aksje- og borettslagsleiligheter i samsvar med bestemmelsene i § 12"

Lånet kan også gis med pantessikkerhet i ubebygd fast eiendom, da kreves det i tillegg at lånet er garantert av norsk kredittinstitusjon med tillatelse til å drive virksomhet i Norge, jf. forskriften § 12 første ledd bokstav a.

Dersom det er vergen som skal oppta lånet, må det oppnevnes setteverge i sakens anledning. Ifølge vergemålsloven § 15 vil vergen være inhabil til å utøve partsrettighetene på den umyndiges vegne. Lånesøknaden kan medføre at vergen har interesser som strider mot den umyndiges. Den setteverge som oppnevnes skal bl.a. avgi uttalelse i saken og vurdere om vedtaket skal påklages. Utgiftene til setteverge dekkes av den umyndiges midler, jf. vergemålsloven § 17. I de fleste saker om lån til vergen, bør de nødvendige utgifter kunne begrenses til forholdsviss beskjedne beløp.

Når det gjelder mindreårige må man være oppmerksom på at en mor eller far som ikke har del i foreldreansvaret ikke er part i saken. De har følgelig verken innsyns- eller klagerett.

Det er fylkesmannen som avgjør søknad om verges lån av umyndiges midler, jf. vergemålsloven § 64 tredje ledd. Vergen og dennes familie kan låne av den umyndiges midler dersom fylkesmannen samtykker. Lån til juridiske personer som vergen representerer kommer også inn under dette. Av fellesmassen kan vergen likevel låne på vanlige vilkår, dvs. uten fylkesmannens samtykke, jf. § 64 i.f.

Som hovedregel må **pantessikkerheten ligge innenfor 2/3** av eiendommens verdi fastsatt etter lånetakst. Taksten skal være godkjent til bruk for bank, kredittforening eller livsforsikringsselskap. Dersom den **umyndige selv skal bebo** eiendommen, har **fylkesmannen** adgang til å samtykke i at lånet overstiger 2/3 av eiendommens verdi, jf. plasseringsforskriften § 12 første ledd bokstav d. Ved vurderingen av om slikt samtykke bør gis, kan det bl.a. legges vekt på den umyndiges behov sammenlignet med dagens bosituasjon. Det skal videre ses hen til hvor stor del av midlene som blir bundet opp på denne måten. Man må være klar over at risikoen ved "toppfinansiering" er høyere enn ellers. Samtykke skal derfor fremstå som en unntaksordning.

I henhold til **forskriften § 9** kan plasseringen for hvert enkelt plasseringsalternativ i utgangspunktet ikke omfatte mer enn 50 % av den umyndiges midler. Fylkesmannen kan gi samtykke til at denne grensen fravikes i forhold til reglene i § 7 d når vergen gis lån til den bolig den umyndige skal bo i.

Forskriften § 12 annet ledd oppstiller krav om at utlånsrenten vanligvis ikke skal være lavere enn markedsrenten, det vil si pantelånsrente. Fastsatt rente må fremgå av avtalen og det bør inntas en rentereguleringsklausul. Når det gjelder lån til verge må imidlertid dette ses i sammenheng med barneloven § 66 og vergemålsloven § 44.

Etter **barneloven § 66 første ledd** kan barnet **bidra til oppfostringen** der det selv har midler. Den nærmere fordelingen mellom barn og foreldre vil variere noe avhengig av så vel barnets som vergens økonomiske situasjon. En del av avkastningen kan således nyttes til barnets utgifter til livsopphold, se pkt. 6.4. Dette kan gjøres ved at lån til vergen gis rentefritt idet tap av renteinntekter da blir barnets bidrag til oppfostringen. Størrelsen på bidraget vurderes bl.a. på bakgrunn av vergens økonomi sett i forhold til den mindreåriges formue. Det er likevel en maksimumsgrense for hvor mye den mindreårige bør dekke til sitt livsopphold. Det antas at dersom beløpet overstiger kr 30.000, bør det foreligge særlige grunner til dette. Det bør i vurderingen av om renter skal betales eller ikke ses på hva som er til barnets beste. Dersom lånet gis utfra en samlet vurdering av at barnet er best tjent med at familien kan beholde bolig, eller anskaffe ny egnet bolig, og lånet til vergen er nødvendig i denne sammenheng, vil det være rimelig at barnet bidrar ved at renteinntekten nyttes til utgifter til barnets livsopphold. I andre tilfeller, der vergen ikke trenger lånet på samme måten, vil det kanskje fremstå som mindre rimelig at vergen ikke skal betale renter av lånet.

Selv om det gis rentefritak ved låneopptaket forutsetter ikke dette at lånet skal være rentefritt i hele låneperioden eller til den umyndige eksempelvis er 18 år. Som angitt i foregående avsnitt gis rentefritaket ut fra forhold som kan forandre seg over tid. Ved mer langsiktige lån bør man derfor i vedtaket ta med vilkår om at rentefritaket skal vurderes eksempelvis annet hvert år. Det samme gjelder avdragsfrihet da en nedbetaling av lån vil innebære mulighet til omplassering av midlene. Det skal imidlertid som hovedregel betales **avdrag** på lånet.

Lånet må videre ha som vilkår at det senest forfaller til betaling fra det tidspunkt kreditor fyller 18 år.

Det må også presiseres at det foreligger et krav om **forsikring**, jf. **forskriften § 12 bokstav f**. Forsikringsplikten og vedlikeholdsplikten over eiendommen bør fremgå av låntakers egenerklæring.

Det antas at lånet kan utbetales før pantobligasjonen er tinglyst dersom det blir stilt betryggende sikkerhet av mekler/advokat inntil tinglysing foreligger. Slik ordning vil ofte være nødvendig av praktiske hensyn og benyttes i stor grad ved ordinært boligkjøp med banklån.

Når det gjelder øvrige plasseringsmåter vises det til plasseringsforskriften.

6.6 Gaver og arveforskudd

6.6.1 Utgangspunkt

På samme måte som vergemålsloven § 44 forutsetter at den umyndiges midler skal nyttes til å dekke utgifter til livsopphold, kan midlene også benyttes til gaver fra den umyndige. For gaver er det imidlertid fastsatt begrensinger med hensyn til vergens myndighet, se **vergemålsloven § 56** som lyder:

"Vergen må ikke gi gaver eller stønader av den umyndiges midler i videre omfang enn god skikk og bruk krever. Er den umyndige over 15 år, kreves hans samtykke. Gjelder det større beløp, må vergen også ha samtykke fra overformyndieret."

Ved større beløp skal med andre ord overformyndieret gi samtykke før gaven kan gis. Bestemmelsen gjelder også der det er hjelpeverge, jf vergemålsloven § 90 c.

6.6.2 Ordinære gaver

Det sentrale i denne forbindelse er hva "**skikk og bruk**" krever. Dette er avgjørende både for når gaver kan gis og for hvor kostbare gavene eventuelt kan være. Bestemmelsen tar i første rekke sikte på gaver ved spesielle anledninger, etter hvert fødselsdager, konfirmasjon, bryllup etter hvert. Det er vanskelig å si noe generelt om hvor stort beløp man kan benytte til gaver. Dette vil bl.a. bero på den vergetrengendes økonomi og egne behov, tilknytningen til mottakeren av gaven og hvilken anledning

gaven skal gis. Vergemålslovens system tilsier at man legger seg på en forsiktig linje, både med tanke på når gaver skal gis og med hvilket beløp. Se for øvrig de momenter som er inntatt nedenfor i 6.6.4 vedrørende arveforskudd.

6.6.3 Uskiftebotilfellene

De umyndiggjorte kan i utgangspunktet ikke sitte i uskifte, jf. arveloven § 13 annet ledd. Det er derimot ikke uvanlig at de som har hjelpeverge sitter i uskifte.

I en del tilfelle vil det være en fordel at boet blir skiftet. Det kan etter hvert være at boets midler er redusert slik at gjenlevende vil få alt som minste arv, jf. arveloven § 6. Et annet praktisk eksempel er at klienten mottar arv (eller gave) som det ikke er ønskelig skal gå inn i boet, jf. arveloven § 17 tredje ledd. I et slikt tilfelle bør vergen kreve boet skiftet i medhold av arveloven § 24 første ledd. Avgjørelsen har så stor betydning for klientens økonomi at (hjelpe-)vergen må rådføre seg med overformyndieriet, jf. vergemålsloven § 61 første ledd.

I andre tilfelle (hvor uskifte vil være gunstigst for klienten), må skifte regnes som en gave (man gir fra seg retten til å sitte i uskifte). Spørsmålet om skifte skal skje, må derfor avgjøres etter vergemålsloven § 56. Det er nødvendig med overformyndieriets samtykke. Det vises for øvrig til det som er sagt nedenfor under 6.6.4 om arveforskuddstilfellene.

6.6.4 Arveforskuddstilfellene

Det presiseres at ingen har rettskrav på arveforskudd. Dette utgangspunktet gjelder så vel utdeling fra myndige personer som umyndige/personer med hjelpeverge. Spørsmål om hvorvidt man kan åpne for utbetaling av arveforskudd fra den vergetrengende, reguleres av vergemålsloven § 56. For at arveforskudd skal kunne gis, må ytelsen derfor ligge innenfor rammene av hva "god skikk og bruk krever".

Man må her foreta en konkret og skjønnsmessig vurdering. Ved vurderingen er det enkelte sentrale momenter som må tillegges betydning.

Vergen og overformyndieriets primære oppgave er å forvalte den vergetrengendes midler til beste for vedkommende. Det første man må se hen til er derfor hva som er **den vergetrengendes nåværende og fremtidige behov**. Selv om den vergetrengende er varig svekket, etter hvert på grunn av senil demens, må man ta hensyn til at personen

allikevel kan ha behov for omsorg, pleie og stimulans utover de tilbud det offentlige kan tilby. Det er av største betydning at det etter eventuelle utbetalinger i medhold av § 56 er midler igjen til å dekke disse behovene hos den hjelpetrequende. Man må sørge for **gode marginer** slik at bl.a. eventuelle uforutsette behov også kan dekkes. Regelverket kan etter hvert endres slik at man må betale vesentlig høyere egenandeler for behandling eller opphold i institusjon. Selv om den medisinske vurderingen er at tilstanden er varig, kan man ikke se bort fra at det kan skje endringer til det bedre i sykdomsbildet etter hvert fordi det oppdages nye behandlingsmetoder.

I **spesielle tilfeller** må man kunne legge til grunn at det er i samsvar med god skikk og bruk å utbetale en andel av den vergetrengendes formue som arveforskudd. Det presiseres imidlertid at slike utbetalinger aldri må foretas før man har forsikret seg om at det etter at ytelsen er prestert fremdeles er et restbeløp igjen som medfører at den vergetrengendes behov er betryggende ivaretatt.

Det kan etter hvert være aktuelt å gi et beløp som forskudd på arv der det foreligger **tungtveiende behov hos en livsarving**. Det må i så fall foretas en avveining mellom arvingens og den vergetrengendes interesser. Hvor det ikke foreligger konkrete økonomiske behov hos arvingen, er det vanskelig å se tungtveiende grunner som taler for å gi arveforskudd. Arveforskudd bør på denne bakgrunn bare gis til de(n) av livsarvingene som har tungtveiende behov, og ikke til de øvrige.

Ved dødsfallet kan arveforskuddet utjevnes ved at det avkorter arven etter bestemmelsene i arveloven kap. VI. I så fall må slik avkorting være fastsatt som vilkår for forskuddsutbetalingen. Riktignok skal avkorting også skje der det er i samsvar med forutsetningen til arvelater. Slik forutsetning kan imidlertid være vanskelig å bevise i ettertid.

Et annet grunnlag kan være at man har **særlige sikre holdepunkter for å anta at arvelater ville ha gitt en ytelse til den aktuelle arving**. Et eksempel på dette kan være der søsknene til en livsarving tidligere har mottatt en ytelse når en bestemt omstendighet inntreffer. Det kan være det å ha nådd en bestemt alder. Når denne omstendighet også inntreffer for den aktuelle livsarving og den vergetrengendes interesser etter ytelsen kan anses betryggende ivaretatt som angitt over, bør det kunne gis en tilsvarende ytelse som det de øvrige livsarvingene har mottatt.

Før utdelingen kreves det at den vergetrengende gir **samtykke** såfremt vedkommende er i stand til det. Ellers bør man i den grad det er mulig forsøke å danne seg et bilde av

hva den vergetrengende hadde ønsket dersom det ikke hadde vært for de forhold som berettiget til oppnevningen av verge/hjelpeverge. Det vil imidlertid ofte være vanskelig å ha tilstrekkelig sikre holdepunkter for hva den hjelpetrengende da ville ha foretatt seg. Det er derfor også her viktig at man legger en forsiktig vurdering til grunn.

Den som sitter i **uskiye**, kan imidlertid ikke gi noen av arvingene fullt eller delvis arveoppgjør uten å gi like mye til de øvrige arvingene – med mindre arvingene samtykker, jf. arveloven § 21 første ledd.

6.6.5 Habilitetsspørsmålet

Der vergen/hjelpevergen har en slik tilknytning til saken som nevnt i vergemålsloven § 15 skal det oppnevnes setteverge. Selv om det ved overføringer av større beløp kreves samtykke fra overformynderiet, vil initiativet til og begrunnelsen for disposisjonen ofte komme fra vergen/hjelpevergen.

Forvaltningsloven kommer ikke direkte til anvendelse på avgjørelser som treffes av vergen, jf. vergemålsloven § 40 tredje ledd. Imidlertid er forvaltningsloven § 6, om at man er ugild til å tilrettelegge en sak man er part i, utslag av alminnelige forvaltningsrettslige prinsipper som kommer til anvendelse også i disse tilfellene. Se nærmere om habilitet under kapittel 3.

Utgiftene ved oppnevningen av setteverge skal i disse tilfellene dekkes av den umyndiges midler, jf. prinsippene bak vergemålsloven § 17 første ledd.

Nedenfor følger et eksempel på en settevergeuttalelse i forbindelse med en søknad om forskudd på arv.

6.6.5.1 Settevergeuttalelse ved søknad om forskudd på arv

Fra Peder Ås

Til Vergeby overformynderi

VEDR. KARI HOLM, F NR 18.01.07 – SETTEVERGEUTTALELSE

Det vises til oppnevning av 10.06.96 som setteverge for ovennevnte.

1. Innledning

Min oppgave er å ivareta Kari Holms tarv i forbindelse med at hennes to sønner, Rolf og Jens Holm, i brev av 01.06.96 til overformyndertiet søker om forskudd på arv av hennes midler med kr. 300.000,-. Kari, som er 89 år gammel, er aldersdement og bor på Vergeby aldershjem.

Bakgrunnen for oppnevningen av meg som setteverge, er at Jens, som er hjelpeverge for moren, er inhabil til å avsi uttalelse om arveforskudd fordi saken direkte berører ham selv.

2. Vedr. saksbehandlingen

Fra overformyndertiet har jeg mottatt kopi av søknad om forskudd på arv, legeerklæring fra tilsynslegen og dokumentasjon for hennes nåværende formues- og inntektssituasjon, herunder utskrift av konti i bank og kopi av lingenen for siste år.

Jeg har tilskrevet sønnene for å få søknaden om arveforskuddet nærmere begrunnet og jeg har i den anledning også hatt et møte med dem. Jeg har dessuten vært i kontakt med personalet på aldershjemmet der Kari bor.

3. Den rettslige vurderingen

Jeg er kjent med vergemålsloven § 56, som åpner for at det kan gis gaver i den grad «skikk og bruk krever». Gjelder det større beløp, må overformyndertiet gi sitt samtykke. Bestemmelsen gjelder også for dem som har oppnevnt hjelpeverge, jf § 90c.

Jeg er videre kjent med Justisdepartementets Håndbok til overformyndertiene. Departementet har i Håndboka lagt til grunn at det i spesielle tilfelle vil kunne være

i samsvar med god skikk og bruk å utbetale en andel av den vergetrengendes formue som arveforskudd. Departementet peker på noen sentrale momenter som må tas med i vurderingen angående utbetaling av arveforskudd fra den vergetrengende. Det presiseres at arvingene ikke har noe rettskrav på arveforskudd. Man må ta hensyn til den hjelpetrengendes nåværende og framtidige behov. Det må spesielt legges vekt på vedkommendes behov for omsorg, pleie og stimulans ut over det tilbud det offentlige kan tilby. Det er dessuten uttrykkelig påpekt at det må være i behold et restbeløp som medfører at den hjelpetrengendes behov er betryggende ivaretatt. Det vil videre bare kunne bli aktuelt å utbetale arveforskudd der det foreligger et tungtveiende behov hos en livsarving. Det må i slike tilfeller foretas en avveining av arvingens og den vergetrengendes interesser.

Jeg legger med bakgrunn i Håndboka til grunn at det skal følges et forsiktighetsprinsipp ved utbetaling av arveforskudd og at det kreves gode marginer.

4. Karis økonomiske situasjon

Sønnene har opplyst at moren sitter i uskifte etter sin tidligere ektefelle, Ivar P. Holm, som døde i 1971. Sønnene har oppgitt at de er eneste livsarvinger etter foreldrene og at det ikke finnes noe testamente. Ved henvendelse til Vergebytingrett, er det opplyst at det ikke ligger noe testamente til oppbevaring der.

Oppsparte midler

Kari har innestående kr. 705 854,- til forvaltning hos overformynderiet etter salget av hennes leilighet tidligere i år. Det framgår av kontoutskriftene fra banken at hun ved siste månedsskifte hadde innestående kr. 16 574,- på bankkonto nr 5691 og kr 27 372,- på konto nr 6101. Jeg forutsetter det ikke har skjedd vesentlige endringer i beløpens størrelse fram til i dag og legger derfor til grunn at hun etter hvert disponerer ca kr. 750 000,- i oppsparte midler.

Inntekt

Kari mottar alderspensjon fra folketrygden og tjenestepensjon fra Topp pensjonskasse. Sønnene har opplyst at hun ikke mottar andre inntekter og at hun betaler alminnelig vederlag til kommunen for oppholdet på institusjon. Jeg legger etter dette til grunn at hennes inntektsforhold er som følger:

Fra folketrygden

Fra Topp pensjonskasse

Grunnpensjon	kr 3417,-	Tjenestepensjon	kr 5072,-
Tilleggspensjon	kr 2080,-	Skatt	kr 1166,-
Særtilllegg	kr 23,-	Vederlag til kommunen	kr 3229,-
Skatt	kr 1269,-	Disponible midler	kr 677,-
Vederlag til kommunen	<u>kr 2897,-</u>		
Disponible midler	kr 1354,-		

Samlet årlig pensjon fra folketrygden og Topp pensjonskasse utgjør ca kr. 126.000,-. Med « disponible midler» mener jeg penger Kari Holm fritt kan bruke på seg selv. Samlet utgjøre dette kr 2031,- pr. mnd.

Andre verdier

Innbo og løsøre er tidligere fordelt mellom barna etter samtykke fra overformyndret.

Utgifter

Som det framgår ovenfor, betaler Kari kr 6126,- pr mnd som vederlag til kommunen for oppholdet ved aldershjemmet. Avd. sykepleier Snefrid har opplyst at Karis økonomiske behov er relativt beskjedne på grunn av hennes sykdom. Sykdommen reduserer hennes bevegelsesfrihet og aktivitetsnivå betydelig. Hun har videre opplyst at Kari kun har behov for penger til frisør, fotpleie, klær, toalett/hygieneartikler, kafebesøk m.v. Hun mener dette behovet vil holde seg en tid framover men at kafébesøkene etter hvert vil falle bort fordi sykdommen utvikler seg i negativ retning. Kari betaler dessuten kr 50,- pr mnd. til en trivselordning ved aldershjemmet. Det er opplyst at Kari ikke har behov for penger til aviser/ukeblad eller annen litteratur og at hun ikke disponerer egen telefon på rommet.

Jeg legger til grunn at Kari ikke er skyldig noe restbeløp for oppholdet ved institusjonen og at det ikke vil påløpe noe vesentlig beløp i restskatt for 1995.

Som det framgår foran, får hun utbetalt kr. 2031,- pr mnd. som hun fritt kan benytte på seg selv til klær og nødvendighetsartikler, samt underholdning. Dette beløpet er tilstrekkelig for hennes behov og hun vil neppe ha behov for å trekke på den

oppsparte kapitalen for å dekke de løpende utgifter. Jeg legger derfor til grunn at det ikke er noe økonomisk til hinder for at det utbetales en andel av hennes formue som forskudd på arv.

5. Karis omsorgssituasjon

Jeg legger til grunn at Kari er langtidspasient ved Vergeby aldershjem og at hun er 100 % pleietrengende. Videre legger jeg til grunn at hun mottar nødvendig forpleining ved aldershjemmet og at det neppe er aktuelt for henne å flytte derfra på et senere tidspunkt.

6. Søkernes behov for arveforskudd

Rolf har opplyst at han har en årsinntekt som ekspeditør på ca kr 185 000,-. I tillegg mottar han en godtgjøring på kr. 5000,- som sekretær i borettslaget der han bor. Han er skilt/separert og har forsørgerbyrde for ett barn som bor hos ham annenhver uke (delt omsorg med moren). Han og moren deler på skatteklasse 2. Dette innebærer at han skatter i kl 2 i år, og han vil følgelig skatte i kl 1 neste år. Han oppgir å ha en samlet gjeld på ca kr. 300 000,- samt at han betaler en månedlig husleie på kr. 1500,- I tillegg betaler han renter og avdrag på bil- og boliggjeld med henholdsvis kr. 2500,- og kr. 1000,- pr mnd. Han oppgir at han har problemer med å få det til å «gå rundt» økonomisk. Han ønsker dessuten å redusere gjelden sin.

Jens har opplyst at han hadde en årsinntekt på kr. 268 000,- (brutto) i 1995 og at denne neppe blir vesentlig endret i år. Hans kone arbeider i halv stilling og tjener i underkant av kr 100 000,- (brutto) pr år. De har forsørgerbyrde for to barn som bor hjemme. Barna er henholdsvis 17 og 20 år. Begge går på skole. Familien bor i enebolig og har en samlet gjeld på ca kr. 500 000,-. Jens oppgir at familien vil bruke eventuelle midler fra moren til å reparere taket på hytta som hans kone har arvet. I tillegg ønsker han å redusere gjelden så langt det er mulig.

Etter mitt syn har ingen av barna dokumentert noe «tungtveiende behov» for arveforskudd. Når det gjelder Rolfs ønske om å redusere gjelden, kan jeg ikke se at hans gjeldsbelastning er så stor at det i seg selv er et «tungtveiende behov». I henhold til en kunderådgiver jeg har kontaktet i DnB, er en slik gjeldsbelastning ikke spesielt stor eller uvanlig i forhold til inntekten. Vedkommende kunderådgiver fraråder sine kunder til å ta opp lån som overstiger kr. 330 000,- når inntekten utgjør kr. 190 000,- som her. I dette tilfelle er gjelden kr. 300 000,- og således under denne «normen».

Heller ikke Jens har etter mitt syn noe «tungtveiende behov» for arveforskudd. Han synes å ha en meget velordnet og god økonomi.

7. Konklusjon

Som setteverge finner jeg det ikke tilrådelig at Kari Holms livsarvinger mottar arveforskudd.

Med hilsen

Peder Ås
setteverger

6.7 Plassering i livrente

Livrente kan erverves for den umyndige dersom vergen og overformynderiet enstemmig finner at slik plassering er til gagn for den umyndige, se **vergemålsloven § 60**.

Overformynderiet må alltid foreta en konkret vurdering av om det er i den umyndiges interesse å plassere midlene i den aktuelle livrenten, og ved vurderingen må det bl.a. ses hen til:

- kravet om sikkerhet og avkastning i vergemålsloven § 64 første ledd
- at en slik plassering kun bør omfatte en del av den umyndiges midler, bl.a. pga. kravet til bindingstid
- hvordan den umyndiges øvrige midler er plassert, om disse for eksempel lett kan frigjøres ved behov

Det finnes ulike typer livrente;

- **tradisjonell livrente eller livrente med garanti**
- **ulike andre typer, bl.a det vi kaller Unit-link**

6.7.1 Den tradisjonelle form for livrente

Dette er den mest sikre livrenteplasseringen. Den inneholder en minimum spare- og utbetalingstid, og har oftest en samlet avtaletid på minst 12 år.

Livrenteplassering er gunstig på den måten at man er garantert en viss rente, man er fritatt for formuesskatt, og også fritatt for skatt på avkastningen i sparetiden.

Livrente innebærer imidlertid som nevnt lang bindingstid, og gjenkjøpsverdien er lav. Slik plassering passer derfor best ved midler av en viss størrelse. Dersom midlene tas ut før tiden, må det betales 25 % av hovedstolen samt skatt på renter.

6.7.2 Unit Link og lignende plasseringsalternativ

Livrente med investeringsvalg, eller såkalt Unit link livrente, vil i utgangspunktet også være omfattet av ordlyden i vergemålsloven § 60. Likevel må overformynderiet foreta en konkret vurdering av det livrenteproduktet som foreligger i det enkelte tilfelle. Det må også her sikres at plasseringen er innenfor loven og forskriften, og at de krav som er nevnt under den tradisjonelle livrenten, er oppfylt. Ut fra det Justisdepartementet har kjennskap til, vil noen livrenter med investeringsvalg kunne gi garanti for hovedstolen, eventuelt med en garantert minste avkastning pr. år.

Kravet i vergemålsloven § 64 første ledd om tilstrekkelig sikkerhet og tilfredsstillende avkastning vil ofte **ikke** være oppfylt dersom man ikke kan få garanti for det investerte beløp og garanti for en minste avkastning på midlene.

NB! Er det tvil om plasseringen faller inn under vergemålsloven og plasseringsforskriften, bør det velges andre plasseringsalternativer!

6.7.3 Binding utover myndighetsalder

Overformynderiet kan som hovedregel ikke binde midler til en person utover fylte 18 år. Det må derfor sørges for at midlene i en livrente kan frigjøres uten vesentlig ulempe og kostnad for eieren når han eller hun fyller 18 år.

Unntak kan gjøres i enkelte tilfeller;

- hvor den umyndige samtykker i livrenteplasseringen og det gjelder midler som vedkommende selv rår over i medhold av vergemålsloven kapittel 4, forutsatt at den mindreårige kan avgi en bindende viljeserklæring

- hvor testator eller giver har fastsatt bindingstid utover myndighetsalder i henhold til vergemålsloven § 89

6.8 Vergemålsloven § 89

6.8.1 Lovteksten

”Denne lov er ikke til hinder for at en arvelater bestemmer ved testament at midler som han etterlater til en umyndig, men som han etter arveloven kunne ha rådet over til fordel for andre, skal forvaltes eller brukes på en nærmere fastsatt måte. Lovens bestemmelser om tilsyn av overformynderiet og om regnskapsplikt skal gjelde dersom ikke arvelateren i sitt testament har truffet annen bestemmelse.

Efter krav fra vergen eller overformynderne kan vedkommende departement sette arvelaterens bestemmelse ut av kraft helt eller delvis, dersom departementet finner at den er i strid med den umyndiges tarv.

Disse forskrifter skal også gjelde gaver.”

6.8.2 Hvilke midler kan det disponeres over etter § 89?

Vergemålsloven § 89 omfatter i utgangspunktet alle typer verdier som gis som arv eller gave. Det er imidlertid gjort unntak for midler som rammes av arvelovens bestemmelser om pliktdelsarv. Midler som omfattes av pliktdelsarven kan det derfor ikke disponeres over i testament i medhold av § 89. For mer om dette, se arveloven kapittel IV. Begrensningene i forhold til pliktdelen er i tråd med den alminnelig testasjonsretten. Hvor det ikke finnes livsarvinger er det ikke oppstilt noen begrensninger i forhold til hva det kan testamenteres over.

Ved gavedisposisjoner foreligger ingen slike begrensninger.

6.8.3 Bakgrunnen for bestemmelsen

Vergemålsloven § 89 har sin bakgrunn i at arvelater eller giver ikke er pliktig til å testamentere bort eller gi bort noe i det hele tatt. Da må vedkommende også kunne overføre verdier med forbehold. Bli forbeholdene for omfattende, er imidlertid ikke gaven reell, og § 89 annet ledd kan komme til anvendelse.

6.8.4 Forvaltes eller brukes på en nærmere fastsatt måte

Her er noen eksempler på hva arvelater eller giver kan bestemme, jf. § 89;

- Arvelater eller giver kan bestemme at midlene/verdiene som overføres umyndige skal forvaltes på en bestemt måte – f.eks. at midlene skal investeres i andre verdier enn de som følger av vergemålsloven og plasseringsforskriften, f.eks. i aksjer
- Det kan bestemmes at det er andre enn vergen eller overformyndieret som skal stå for forvaltningen, f.eks. personer i omgangskretsen, personer med spesiell kunnskap om en bestemt plasseringsmåte/investering typisk ansatte i bank eller annen finansinstitusjon, eller giver selv
- Det kan settes som vilkår for overføringen at midlene som arves/gis bare skal kunne brukes av den umyndige på en nærmere fastlagt måte – eksempelvis at bare renteavkastningen av en sum midler skal kunne benyttes, eller at midlene frigis kun til bolig- eller utdannelsesformål
- Det kan også være bestemt at verdiene bare skal frigis på et gitt fremtidig tidspunkt, for eksempel at kapitalen er bundet opp til den mindreårige har fylt 25 år, eller det kan være bestemmelser om at den umyndige skal ha disposisjonsrett over midlene på et tidligere tidspunkt enn før fylte 18 år
- En kombinasjon av de ulike alternativer er også en mulighet

Dersom det i testament eller ved gavedisposisjon er sagt noe om avvikende forvaltning eller særskilt bruk som nevnt, skal altså vergemålslovens bestemmelser som hovedregel vike for det arvelater eller giver har fastsatt.

6.8.5 Bestemmelsen kan settes ut av kraft helt eller delvis dersom den er i strid med den umyndiges tarv, jf. § 89 annet ledd

Eksempler på dette kan være;

- Forhold vedrørende den innsatte forvalter - som typisk ikke skjøtter sitt verv til beste for den umyndige
- Forhold som angår selve de plasseringer som arvelater/giver har fastsatt – f.eks. plassering i aksjefond med stor risiko over lang tid

- Selve den foreslåtte bruk av midlene, eksempelvis – kjøp av foreldrenes hytte billig, men med forbehold om oppussing og livsvarig bruksrett for foreldrene, eller frigivelse av en stor sum penger til en mindreårig med fri disposisjonsrett

Før avgjørelsen treffes av Justisdepartementet, skal de impliserte parter gis anledning til å uttale seg, jf. § 40. Dette vil først og fremst være den umyndige selv, den umyndiges foreldre, og eventuelt ektefelle. Er giveren i live på det tidspunkt det er snakk om å endre forvaltningen eller disponeringen av gaven, må også han eller hun gis anledning til å uttale seg.

6.8.6 Tilsyn av overformynderiet/regnskapsplikt

Det følger av vergemålsloven § 89 første ledd annet punktum at overformynderiets tilsyn fremdeles kommer til anvendelse dersom det ikke uttrykkelig er sagt noe annet, se især tilsynsplikten i loven § 61 og kravet til regnskapsplikt etter kapittel 7. Erfaringsmessig er midlene sjelden eksplisitt unntatt overformynderiets tilsyn, og overformynderiet (og vergen hvis vedkommende ikke er forvalter) kan således "følge med underveis" og eventuelt gripe inn dersom disponeringer eller bruk går ut over den umyndiges tarv, og ikke er til barnets beste, se § 89 annet ledd.

Det er viktig å være klar over at overformynderne er ansvarlig for tap som følge av at nevnte tilsyn eller regnskap ikke følges opp.

Etter vergemålsloven § 92 annet ledd hefter kommunen ikke for tap av midler som etter § 89 skal forvaltes på en særskilt måte. Denne bestemmelsen fritar overformynderiet kun dersom tilsynsplikten og regnskapsplikten eksplisitt er unntatt.

6.8.7 Formkrav og spørsmålet om når givers bestemmelse etter § 89 må foreligge

Ved disponering over arv, er det oppstilt krav om testaments form.

For gaver foreligger derimot ingen formkrav når det gjelder hvordan forbeholdet etter § 89 skal komme til uttrykk. Givers bestemmelse må imidlertid foreligge senest på det tidspunkt gaven ytes, og det er vedkommendes intensjoner på gavetidspunktet som er avgjørende. Ofte vil den giveren som har tenkt noe om avvikende plassering eller forvaltning, også ha nedfelt dette i et gavebrev, men det er ikke noe krav om dette i loven. Dersom overformynderiet får forespørsel om dette før gaven er gitt, bør overformynderiet anbefale at giver nedtegner sine ønsker i et gavebrev slik at det ikke oppstår tvil om givers intensjoner i ettertid.

Dersom giver på et senere tidspunkt ønsker annen plassering enn loven gir anvisning på, eller vil at forvaltningen av verdiene skal foretas av andre enn overformynderiet, er det ikke anledning til dette. Det gjelder selv om giver ikke kjente til reglene i vergemålsloven § 89 på gavetidspunktet, men først fikk kjennskap til dem senere f.eks. fra overformynderiet. Dersom overføring av gaven er skjedd, er det ikke anledning til å treffe beslutning om annen forvaltningsmåte og plassering av gaven. Midlene skal i disse tilfeller inn til forvaltning i overformynderiet etter § 62 hvis de overstiger kr. 75.000.

Får overformynderiet informasjon om utestående midler i barns navn, f.eks. livrenter, livkonti eller annet, må det så snart som mulig innhente opplysninger om hvor midlene stammer fra, og om det er oppstilt vilkår eller begrensninger i henhold til vergemålsloven § 89. Det er opp til den som påberoper seg at det er stilt vilkår, å sannsynliggjøre det. Overformynderiet må også forsøke å få klarhet i hvorvidt det virkelig har skjedd en arve- eller gaveoverføring, eller om det kun er snakk om en proformaoverdragelse for å unndra skatt eller spare arveavgift.

I tillegg til en vurdering i forhold til § 89, må overformynderiet også sjekke de generelle vilkår for plassering, samt eventuell bindingstid. Ofte vil det være gunstig for den umyndige at den plasseringen som allerede er foretatt opprettholdes, især gjelder dette for livrenter som har en minste bindingstid. Er det ikke oppstilt unntak i medhold av § 89 må overformynderiet sørge for at fremtidig disponering ikke kan skje uten overformynderiets samtykke.

Foreligger det intet gavebrev, men midlene er plassert på en bestemt måte allerede før overformynderiet får kunnskap om dem, vil som regel den foretatte plassering være tilstrekkelig dokumentasjon på hva giver har ment med hensyn til bruk av gaven.

En etterfølgende bekreftelse på annen forvaltning eller bruk kan etter omstendighetene også godtas. Det må da imidlertid ut fra en helhetsvurdering være sannsynlig at forutsetningen for gaven var kjent for mottakeren allerede på gavetidspunktet, jf. alminnelige avtalerettslige regler.

6.8.8 Overformynderiets forvaltning etter fylte 18 år

Hvor det er sagt noe om disponering av midler utover myndighetsalder, kan det stilles spørsmål om hvem som skal følge opp denne forvaltningen/disponeringen etter fylte 18 år, og om det finnes en hjemmel for overformynderiene til å beholde forvaltningen av midlene.

Etter vergemålsloven har overformynderiet ingen plikt til å forvalte midlene utover vedkommendes myndighetsalder. Man kan se det slik at overformynderiet inngår en form for avtale om videre forvaltning enten med giver eller med gavemottaker selv. Overformynderiet må vurdere om det ønsker å påta seg et slikt merarbeid.

6.8.9 Omplassering

Dersom det er fastsatt at midler f.eks skal plasseres i ”uspesifisert” fast eiendom eller i aksjer, må forvalteren kunne omplassere midlene til ny bolig eller nye aksjer. Ønskes flytting av midler på tvers av testamentets eller gavebrevets bestemmelser, må man først gå veien om omdanning etter reglene i stiftelsesloven. Ved gaver vil man eventuelt også kunne se hen til hva som var givers intensjoner på gavetidspunktet, om forholdene kan ha endret seg, og hvis giver er i live må vedkommende få anledning til å uttale seg.

Avkall på arv etter arveloven § 74 kan anses som en gavedisposisjon som kan omfattes av loven § 89 tredje ledd. Er det oppstilt vilkår av en slik karakter at de vil stride mot den umyndiges tarv, vil § 89 annet ledd komme til anvendelse. Om avkall på arv se for øvrig kapittel 8 om arv og skifte.

6.9 Særlig om personer med opphold i ulike former for institusjoner

6.9.1 Innledning

Vergemålsloven regulerer vergens eller hjelpevergens og overformynderiets forvaltning av midler for den umyndige eller hjelpevergetrengende.

Det er imidlertid flere andre lover som også hjemler forvaltning av midler for personer som ikke er i stand til å ivareta sine interesser.

Særreglene kommer ikke til anvendelse som en følge av at det oppnevnes hjelpeverge, men fordi vedkommende selv ikke er i stand til å disponere midlene. Mange av dem som har hjelpeverge faller imidlertid inn under disse bestemmelsene.

6.9.2 Institusjoner

Institusjoner kan omfatte sykehjem, aldershjem og helseinstitusjon for langtidspasienter (herunder privat forpleining). Disse enhetene kan bare disponere trygdeytelser etter vedtak med hjemmel i lov. Det vil nedenfor bli redegjort for de aktuelle bestemmelser.

Boform med heldøgns omsorg og pleie, innebærer ikke at man bor i institusjon. Den som bor i sitt eget hjem eller i bofellesskap med andre og mottar pleie og omsorgstjenester omfattes som hovedregel ikke av særbestemmelsene. Dette gjelder f.eks. mange personer med psykisk utviklingshemming. Hvis ansatte ved boenheten skal forvalte inntekter for disse personene, vil dette i praksis oftest skje ved fullmakt fra hjelpevergen.

6.9.2.1 Sykehjem – kommunehelsetjenesteloven 19. november 1982, nr. 66, § 6-8

Denne bestemmelsen gir sykehjemmet adgang til å disponere kontant ytelser fra folketrygden med inntil $\frac{3}{4}$ G. Overskytende beløp skal overføres til overformynderiet hvis vedkommende hører inn under overformynderiet.

Vergemålsloven gjelder ikke for midler som sykehjemmet forvalter.

6.9.2.2 Aldershjem - sosialtjenesteloven 13. desember 1991 nr 81 § 7-11

Aldershjem kan disponere kontantytelser fra folketrygden og tjenestepensjonsordning som omfattes av lov om samordning av pensjons- og trygdeytelser og som utbetales under ett gjennom trygdekontoret.

Aldershjemmet kan disponere midler opp til beløpsgrensen som gjelder for overformynderiets forvaltning av umyndiges midler. Oppspart beløp som overstiger grensen for når overformynderiet skal forvalte midlene etter vergemålslovens § 63 eller § 90 d annet ledd, skal overføres til overformynderiet.

6.9.2.3 Helseinstitusjon for langtidspasienter - folketrygdloven 28. februar 1997 nr. 19 § 22-4

Bestemmelsen gjelder for langtidspasienter som er innlagt i institusjon som går inn under spesialisthelsetjenesteloven m.m. Helseinstitusjonen skal forvalte ytelser fra folketrygden opp til $\frac{3}{4}$ G. Overskytende beløp skal overføres til overformynderiet hvis vedkommende hører inn under overformynderiet.

Vergemålsloven gjelder ikke for midler som helseinstitusjonen forvalter.

6.9.2.4 Privat forpleining etter spesialisthelsetjenesteloven § 8-3 jf. folketrygdloven 28. februar 1997, nr. 19, § 22-5 og § 25-15 og forskrift 20. mars 1973 nr. 9769 om disponering av kontantytelser fra folketrygden til trygdede i privat forpleining etter spesialisthelsetjenesteloven § 8-3

Bestemmelsene gjelder for privat forpleiningssted hvor forpleiningsutgiftene dekkes på kontraktsbasis etter spesialisthelsetjenesteloven § 8-3. Forskriften kommer ikke til anvendelse på tilfelle hvor en pasient forpleies av sine foreldre eller barn eller verge.

Forvaltningen omfatter kontantytelser fra folketrygden inntil $\frac{3}{4}$ G.

Overskytende beløp skal overføres til overformynderiet hvis vedkommende hører inn under overformynderiet.

6.9.3 Utbetaling av ytelser fra folketrygden til andre enn den stønadsberettigete - folketrygdloven § 22- 6

Dette gjelder personer som ikke er i stand til å disponere ytelsen på grunn av diverse medisinske kriterier (første ledd) og personer som åpenbart bruker sine trygdeytelser til skade for seg selv eller en person som han eller hun forsørger eller plikter å forsørge (andre ledd).

Denne bestemmelsen anvendes ikke for umyndige eller personer som har hjelpeverge. Her vil det være en verge eller hjelpeverge som forvalter midlene. Overformynderiet kan imidlertid motta begjæring om umyndiggjøring eller hjelpevergeoppnevning for personer hvor det på forhånd foreligger vedtak om forvaltning etter folketrygdloven § 22-6.

I praksis kan bestemmelsen være aktuell i tilfeller der en person burde hatt hjelpeverge, men ikke samtykker i hjelpevergeoppnevningen.

6.9.4 Primærkontakt for person som bor i egen bolig

Denne ordningen er aktuell for personer som leier omsorgsbolig i kommunen og som får tjenester i egen bolig.

Primærkontakt er den av personalet som har et spesielt oppfølgings- og koordineringsansvar for brukeren (den hjelpevergetrengende).

Det er ikke egen hjemmel for primærkontaktens forvaltning og primærkontakten kan derfor kun ha økonomiforvaltning hvis hjelpevergen delegerer deler av sin økonomiforvaltning ved fullmakt, jf. pkt. 5.4.

Det må avtales hvilke krav som skal legges til grunn for primærkontaktens økonomiforvaltning og rapportering til hjelpevergen. Hjelpevergen er ansvarlig for tilsyn for midler som forvaltes av primærkontakten, og ansvarlig for videre

rapportering til overformyndieret. Ved delegasjon av økonomiforvaltning må det derfor etableres rutiner som sikrer tilstrekkelig kontroll med denne forvaltning.

6.10 Særlig om skatt på utbetalt erstatning til umyndige for skade, sykdom, tap av forsørger m.m.

Skattedirektoratet har i brev av 07.07.05 til Justisdepartementet opplyst om adgangen til å søke om lemping av skatt etter lov om betaling og innkreving av skatt 21.11.1952 nr. 2 § 41, jf. lov om ligningsforvaltning 13.06.1980 nr. 24 § 9-12, der barn har fått utbetalt erstatning for skade, sykdom, tap av forsørger m.m.

Hovedregelen for likning av barn er at formue og avkastning skal lignedes sammen med foreldrenes formue og inntekt når barnet ikke er fylt 17 år ved utløpet av inntektsåret, jf. lov om skatt av formue og inntekt 26.03.1999 nr. 14 § 2-14 nr. 1. Det innebærer i praksis at barnets formue og kapitalinntekt liknes på toppen av foreldrenes formue og inntekt. I en del tilfeller kan dette gi uforholdsmessig høy skatt. Der barnas formue består av utbetalt erstatning, som nevnt ovenfor, kan det fremstå som uforholdsmessig trykkende å fastholde hele skatten. I disse tilfellene bør skatten settes ned til det beløp som ville blitt utliknet om barnet var liknet selvstendig for denne formue og avkastningen av den, jf. Skattedirektoratets melding av 28.05.02 nr. 12 om lemping av skatter og avgifter med renter og omkostninger av billighetshensyn pkt. 3.2.2.

Foreldre har rett til å få refundert skatt som skriver seg fra barnets formue etter vergemålsloven § 17. Skatten blir da belastet barnets kapital.

En ettergivelse av skatt med eventuelle renter og omkostninger på billighetsgrunnlag forutsetter en søknad og et vedtak etter skattebetalingsloven § 41 nr. 1. Selv om skatten er refundert fra overformyndieret fra barnets midler utelukker ikke dette at det i ettertid kan innvilges en ettergivelse på billighetsgrunnlag etter skattebetalingsloven § 41 nr. 1.

Overformyndieret oppfordres til å sørge for at aktuelle familier gjøres kjent med adgangen til å søke om ettergivelse etter skattebetalingsloven. Det anbefales å kontakte det lokale ligningskontoret i denne sammenheng.

7. Erverv og salg av fast eiendom

7.1 Begrepet fast eiendom og erverv

Begrepet fast eiendom er ikke definert i vergemålsloven. Det må forstås som selve grunnen og anlegg på grunnen, og adskilles fra løsøre. Det omfatter i utgangspunktet ikke andeler i ansvarlig selskap, selv om dette selskapet har som formål å eie og forvalte fast eiendom.

Leiligheter i borettslag eller aksjeselskaper er juridisk sett løsøre, men reglene om erverv og salg av fast eiendom anvendes i praksis analogisk på disse leilighetstypene.

Erverv omfatter kjøp, arv og gave.

7.2 Krav til enighet og "særlige grunner" ved kjøp

Vergemålsloven § 59 gjelder kjøp av fast eiendom for mindreårige og umyndiggjorte. Det kreves at både vergen og overformyndieriet enstemmig finner at **særlige grunner** taler for å kjøpe eiendommen. I alminnelighet forutsetter dette en bruksmessig tilknytning eller lignende som sjelden vil være til stede ved erverv av andeler i næringsdrivende selskaper. Dessuten skal kjøpet være økonomisk heldig.

Overformynderiets samtykke kreves ikke i saker med **hjelpeverge**, idet § 90 c ikke henviser til § 59. Overformyndieriet bør imidlertid i oppnevningen av hjelpeverge uttrykkelig sette som vilkår at samtykke til kjøp av fast eiendom skal innhentes, jf. § 90 b. Hvis slikt krav ikke er satt, vil loven §§ 61 jf. 90 c komme til anvendelse, idet slikt kjøp må anses å gjelde en sak av særlig stor økonomisk betydning, som hjelpevergen skal **rådføre seg** med overformyndieriet om.

Under skjemaer er det inntatt et eksempel på hvordan en søknad om overformynderiets samtykke til mindreåriges erverv av fast eiendom kan se ut.

7.2.1 Krav om dokumentasjon før samtykke til kjøp gis

Før samtykke til kjøp gis, bør det foreligge en del opplysninger om den umyndige, erklæring(er) fra verge(ne), finansieringsplan, salgsprospekt, oversikt over heftelser,

begrunnelse for kjøpet og beskrivelse av hvordan eiendommen skal nyttes. Dette innebærer krav om følgende dokumentasjon:

Den umyndiges persondata - dette omfatter den umyndiges navn, fødsels- og personnummer.

Samtykkeerklæringer - kjøp forutsetter som nevnt samtykke fra vergen/vergene. Samtykket må foreligge skriftlig. Den som er umyndiggjort må høres i den grad denne selv har forutsetninger for å forstå hva saken gjelder, og mindreårige må høres fra fylte 14 år. Tilsvarende skal den hjelpevergetrengendes samtykke innhentes i den grad han eller hun forstår hva saken gjelder.

Salgsprospekt og finansiering - salgsprospekt eller annen oversikt fra eiendomsmegler samt takster må legges frem. Man kan legge til grunn de samme takster som bankene aksepterer ved låneopptak. Videre må det legges frem opplysning om hvor midlene som skal brukes kommer fra, hvis det ikke gjelder midler som allerede er under overformynderiets forvaltning. Hvis midlene skriver seg fra gave/arv, må det avklares om det foreligger særlige bestemmelser i gavebrev/testament som begrenser adgangen til å bruke midlene.

Heftelser - pantattest må fremlegges som dokumentasjon for om det foreligger pengeheftelser på eiendommen, med mindre eiendomsmegleren innestår for heftelsesfrihet. Er det store heftelser, eller foreldrene vil forbeholde seg bruksrett i sin levetid, eventuelt tar andre vidtgående forbehold, kan kjøpet anses som en proformadisposisjon eller et kjøp som økonomisk sett ikke er heldig.

Vergene bør gjøres særskilt oppmerksom på det absolutte forbud i vergemålsloven § 55 siste ledd om at umyndiges eiendeler ikke kan stilles som sikkerhet for andres gjeld.

Bruk - hva slags eiendom og bruk som er tenkt må opplyses. Husk at forretningseiendom bare kan erverves ved arvefall, ikke ved kjøp eller gave, jf. vergemålsloven § 48. Se nærmere under pkt. 5.8 om erverv ved arv/gave.

Begrunnelse - det må foreligge særlige grunner for at innkjøp av fast eiendom kan foretas. Et eksempel på dette er at den umyndige trenger eiendommen til bolig selv og/eller sin familie, eller vil trenge det i fremtiden. Dersom det ikke er et aktuelt behov,

må det avklares hvordan eiendommen skal gjøres inntektsbringende inntil den umyndige selv har behov for å bruke den. Utleie er mest alminnelig. Det bør da på forhånd avklares om utleie er mulig og om vergene kan ta ansvaret for både løpende utgifter, forsikring og vedlikehold. Dette bør bekreftes ved skriftlig erklæring fra verge.

Utleie - vergene må gjøres oppmerksom på at eiendom som den umyndige ikke selv har behov for å bruke, skal gjøres inntektsbringende og at bortforpaktning m.m. krever overformynderiets **forhåndssamtykke**. Det samme gjelder ved **utleie av bolig** der leiekontrakten oppstiller andre vilkår enn vanlig oppsigelse, jf. vergemålsloven § 50 annet ledd nr. 1. Overformynderiet bør påse at leieforholdet ikke varer lenger enn til eieren selv kan få behov for å bruke boligen og for mindreårige ikke utover myndighetsalder. Leiekontrakten må sendes overformynderiet for godkjenning. Når det gjelder aksje-/obligasjons-/andelsleilighet, må vergen også innhente samtykke fra boligselskapets styre til fremleie.

Overformynderiet må bestemme hvem som skal forvalte leieforholdet. Det er vanlig at verge/hjelpeverge får samtykke til å forvalte eiendom/leilighet. Vedkommende må da sende årlig regnskap for leieforholdet. For de mindreårige kan det samtidig gis samtykke til å disponere årlig nettleie til dekning av løpende utgifter til livsopphold dersom vedkommende bor hos vergen. Det bør settes en beløpsgrense for vergens disposisjonsrett, f. eks. kr. 30.000,- jf. vergemålsloven § 44.

7.2.2 Samtykke og tinglysning av kjøpet

Når de relevante opplysninger er kommet inn, må overformynderiet vurdere om samtykke skal gis eller ikke. Dersom man kommer fram til at kjøpet fremstår som fordelaktig, kan man legge til grunn at lovens krav med hensyn til "økonomisk heldig" er oppfylt. Et eventuelt samtykke må gis skriftlig. Kjøpet kan deretter gjennomføres.

Overformynderiets samtykke påføres vanligvis direkte på originalskjøtet og tinglysingsgjenparten. Etter tinglysning bør kopi av kjøtet sendes overformynderiet som dokumentasjon for hjemmelsoverføringen. Oversendelsesbrev i forbindelse med tinglysningen kan eksempelvis utformes slik:

7.2.2.1 Eksempel på oversendelsesbrev i forbindelse med tinglysning

NN

OVERFORMYNDERIET

AD MYNDLINGEN - ERVERV AV FAST EIENDOM

Det kan meddeles at overformynderiet i møte har vedtatt å samtykke i at ovennevnte erhverver eiendommen gnr. x bnr. x snr. x i x kommune.

Vedlagt følger skjøte i retur påført overformynderiets samtykke.

Det bes om at De sender hit kopi av tinglyst skjøte som dokumentasjon for at hjemmelen er overført.

Det gjøres særskilt oppmerksom på at vergen har ansvaret for at eiendommen og eventuelt løsøre holdes vedlike og er brannforsikret. Annen forsikring kan også tegnes hvis det er ønskelig eller nødvendig.

Med vennlig hilsen

Vedlegg

7.2.3 Erverv ved arv eller gave

Dersom den umyndige skal motta fast eiendom som gave, kreves det samtykke fra overformyndieret, jf. vergemålsloven § 57. Bestemmelsen gjelder ikke for de som har hjelpeverge. Etter vergemålsloven § 61 kreves likevel at hjelpevergen så vidt mulig skal rådføre seg med overformyndieret, da det å motta fast eiendom som arv eller gave må anses å være en sak av særlig stor økonomisk betydning for den det gjelder.

Før overformyndierne avgjør en slik sak, bør det foreligge følgende dokumentasjon:

Den umyndiges persondata - se pkt. 7.2.1

Samtykke - se pkt. 7.2.1

Beskrivelse av eiendommen, heftelser og bruk - det må opplyses hva slags eiendom det gjelder; bolig, fritids- eller forretningseiendom. For forretningseiendom må siste årsregnskap foreligge. Videre må pantattest og eventuelle leiekontrakter foreligge. Bruksbehov og eventuelle utleiemuligheter må avklares.

Ervervsvirksomhet - kan bare overtas ved arv, jf. vergemålsloven § 48. Ved vurderingen av om det foreligger ervervsvirksomhet må det legges vekt på det økonomiske omfanget, varigheten og organiseringen av f. eks. utleievirksomheten som drives med eiendommen. Det vil også være av betydning i hvilken grad det kreves aktivitet fra andelshaverne.

Dersom det er en virksomhet må det fremlegges dokumentasjon for virksomhetens lønnsomhet. Myndlingens egne ønsker og evner m.m. bør klarlegges og vurderes.

Boslutning og utlodning - forbindelse med skifte, må boslutning og utlodning fremlegges.

Kopi av testamente eller gavebrev - Overformyndieret må undersøke om det foreligger betingelser for å motta arv/gave. Slike betingelser vil fremgå av testament eller gavebrev. Disse må derfor fremlegges.

7.3 Avhendelse av fast eiendom

Omfatter salg, overdragelse ved gave og arveforskudd.

Når det gjelder innbo og løsøre som befinner seg på fast eiendom som skal avhendes, se pkt. 7.3.4.

7.3.1 Krav om samtykke

Vergemålsloven §§ 49, 50 og 56, jf. 90 c krever at overformynderne må **samtykke** før fast eiendom tilhørende umyndige eller personer med hjelpeverge selges eller gis bort.

7.3.2 Krav om dokumentasjon før samtykke til avhendelse gis

Før det avgjøres om en eiendom skal selges må det foreligge følgende opplysninger/dokumentasjoner:

Persondata og samtykkeerklæringer - se pkt. 7.2.1

Eierforhold/heftelser - eierforhold og heftelser må opplyses og dokumenteres ved utskrift av grunnboken. Dersom den umyndige sitter i uskiftet bo, må dette opplyses og uskifteattest fremlegges. Finnes f. eks. ektepakt, testamente eller sameieavtaler av betydning for saken, bør disse dokumenteres.

Behov - det må opplyses om den umyndige/den som har hjelpeverge har behov for eiendommen/leiligheten selv, nå eller i fremtiden. Videre må det opplyses om utleie/forpaktning eller annen inntekt kan skaffes på eiendommen og er en bedre løsning hensett til eierens egen helse, evner, økonomi og interesser.

7.3.3 Samtykke og overdragelse

Ved salg må samtykke gis under forutsetning av at det skjer på det åpne marked til best mulig pris og på betryggende vis, f. eks. gjennom autorisert eiendomsmegler. Overformynderiet må få innsendt både salgskontrakt og skjøte for påføring av samtykke før tinglysing. Netto salgssum må overføres til overformynderiets konto, eventuelt selgerens dersom vedkommende har oppnevnt hjelpeverge og overformynderiet ikke har

besluttet å forvalte midlene. Videre sendes oppgjørsoppstilling til overformynderiet. Samtykke til overdragelse kan eksempelvis gis på følgende måte:

7.3.3.1 Samtykke til overdragelse av fast eiendom

X KOMMUNE

OVERFORMYNDERIET

Ad.: , F.

Det kan meddeles at x overformynderi i møte den x har samtykket i at ovennevntes x i x selges på det åpne marked. Samtidig ble det vedtatt at innbo og løsøre som ovennevnte ikke kan nyttiggjøre seg og som antas å være uten salgsverdi kan avvikles.

Under forutsetning av at leiligheten selges på det åpne marked gjennom autorisert eiendomsmegler, gis De adgang til på eierens vegne å akseptere høyeste bud og undertegne på salgskontrakten.

Kopi av salgskontrakt i undertegnet stand og oppgjørsoppstilling bes oversendt hit. Undertegnet skjøte/adkomstdokumenter sendes også inn for samtykke - påtegning.

Dette samtykke er gitt under forutsetning av at netto salgssum overføres hit til forvaltning. Beløpet bes overført til ovennevntes konto i x overformynderi.

Med vennlig hilsen

Tinglysing - før hjemmelsoverføring kan tinglyses må overformynderiets samtykke foreligge og det påføres vanligvis direkte på skjøtet/hjemmelsklæringen. Kopi av tinglyst skjøte/hjemmelsklæring bør sendes overformynderiets som dokumentasjon for at hjemmelen er overført.

7.3.4 Innbo og løsøre

Etter vergemålsloven § 51 er det overformynderiets som avgjør om løsøre skal selges eller ikke, eller leies bort.

Når boligen selges, må det avklares hva vergen/hjelpevergen og den umyndige eller personen som har hjelpeverge mener bør gjøres med innbo og løsøre. Det må vurderes hva eieren selv kan ha bruk for og ha glede av. Videre må det vurderes hva eieren har plass til å ha hos seg, hva som bør lagres, og hvor og på hvilken måte det som beholdes skal sikres. Det som ikke beholdes bør søkes solgt, eventuelt gis bort.

7.4 Habilitet

Spørsmål om habilitet bør vurderes i alle saker, men det gjøres spesielt oppmerksom på at inhabilitet kan foreligge ved gave/arveforskuddssaker. Det skal oppnevnes setteverge dersom verge eller hjelpeverge har en slik tilknytning til saken som nevnt i loven § 15.

7.5 Odelsrett eller annen løsningsrett til fast eiendom

Har den umyndige odelsrett eller annen løsningsrett til fast eiendom, må vergen ha samtykke av overformynderiets for å gjøre retten gjeldende eller frafalle den, jf. vergemålsloven § 58 første setning. Bestemmelsen er også gjort gjeldende for hjelpevergen hvis ikke annet er bestemt ved oppnevningen, jf. § 90 c.

I praksis er det ofte spørsmål om frafall av odelsrett eller løsningsrett på vegne av en mindreårig.

Etter odelsloven 28. juni 1974 nr. 58 § 25 kan en odelsrettshaver enten fraskrive seg all odelsrett til eiendommen, eller fraskrive seg løsningsrett i forhold til en bestemt kjøper. En generell odelsfraskrivelse utelukker enhver mulighet for senere odelsløsning. Fraskrivelse av løsningsrett i forhold til en bestemt kjøper med dårligere odelsrett

medfører at odelsretten senere kan gjøres gjeldende dersom eiendommen selges ut av slekten, jf. odelsloven § 43.

Ved vurderingen av om det skal gis samtykke til frafall av odelsrett eller løsningsrett skal overformynderiet som alltid ta utgangspunkt i hva som er til beste for den mindreårige. Overformynderiet må vurdere om en fraskrivelse er i strid med den mindreåriges interesse i å benytte odelsretten. Dersom overformynderiet nekter samtykke, kan eiendommen likevel selges. Det må da tas standpunkt til om man skal gå til odelsløsning på vegne av den mindreårige innen løsningsfristen på 1 år, jf. odelsloven § 40. Ved vurderingen av om samtykke til frafall skal gis, bør overformynderiet legge vekt på om det er realistisk med odelsløsning innen fristen. Andre momenter ved vurderingen er den mindreåriges alder. Jo yngre den mindreårige er, jo mer utenkelig er det at odelsretten vil bli benyttet innenfor løsningsfristen ved salg. Det må også tas hensyn til den mindreåriges tilknytning til eiendommen, eksempelvis slektsmessig nærhet og om den mindreårige er oppvokst på eiendommen. Videre vil den mindreåriges egen oppfatning og interesse for gården samt den mindreåriges situasjon fremover, være relevante momenter.

Generelt kan det sies at det skal mye til for å samtykke til en generell odelsfraskrivelse uavhengig av et aktuelt salg. Fraskrivelse av løsningsrett i forhold til en konkret kjøper med dårligere odelsrett er mindre betenkelig. Vær imidlertid oppmerksom på at vergen og overformynderiet skal ha fokus på den vergetrengendes interesser.

8. Oppgaver i forbindelse med arv/dødsfall og dødsboskifte

8.1 Når en umyndig eller hjelpevergetrengende er arving

Hvis både vergen og den umyndige/hjelpevergetrengende er arvinger i samme bo, er vergen inhabil til å ivareta den umyndiges/hjelpevergetrengendes interesser under skiftet, jf. vergemålsloven § 15 første ledd. Retten skal da sørge for at det snarest mulig blir oppnevnt en setteverge med oppdrag å ivareta den umyndiges/hjelpevergetrengendes interesse under skiftet, jf. arveloven § 15. Den ordinære vergen fortsetter som verge i øvrige økonomiske anliggender.

For øvrig er det vergen (eventuelt settevergen) som generelt skal ivareta den umyndiges interesser under skiftet, herunder ta stilling til om skiftet gjennomføres til klientens beste i tråd med gjeldende rett. Videre er det vergen/settevergen som må vurdere om hvilke rettslige skritt som eventuelt kan iverksettes hvis skiftet ikke

er gjennomført etter gjeldende regelverk. Det minnes om at en slik avgjørelse normalt er av særlig stor betydning for den umyndiges økonomi, og vergen/settevergen skal derfor rådføre seg med overformynderiet før han eller hun treffer avgjørelse i saken, jf. vergemålsloven § 61. Vi gjør også oppmerksom på bestemmelsen i skifteloven § 19 om at retten skal – i den grad det er forenlig med rettens upartiskhet – påse at de umyndige får det de har krav på.

Vær oppmerksom på at det er boet som eier avdødes eiendeler inntil utlodningen. Det er således for eksempel ikke nødvendig med samtykke fra overformynderiet ved salg av fast eiendom under skiftet.

Den lokale retten kan også gi nærmere opplysninger.

Redegjørelsen her begrenses til hva som er hhv. vergens og overformynderiets oppgaver under de ulike former for skifte:

8.1.1 Minimalt eller intet til skifte

Når retten finner at boet inneholder minimalt med midler, kan retten overlate hele boet til for eksempel avdødes samboer, en venn eller annen nærstående, jf. skifteloven § 80.. Vedkommende behøver ikke være arving etter loven. I prinsippet kan det være til hvem som helst. I slike tilfelle plikter ikke retten å varsle arvingene om at avdødes midler (boet) er overtatt. Vergens oppgave i disse boene er å reagere dersom det er konkrete holdepunkter for at det er mer midler i boet en retten har lagt til grunn. I så fall bør retten varsles. For øvrig må vergen kunne stole på at rettens vurdering er riktig, og vergen har ingen oppgaver mht. fordelingen av boet.

8.1.2 Privat skifte

For å kunne overta boet til privat skifte, må arvingene sende en skriftlig gjeldsovertakelseserklæring innen 60 dager eller innen den fristen retten har satt. Boet overlates da til de arvingene som har overtatt ansvaret for gjelden, og disse forestår skiftet/sørger for fordelingen av boets eiendeler.

Vergen til de umyndige loddeierne skal alltid forestå skiftet på lik linje med de gjeldsovertagende arvingene. Det samme gjelder for oppnevnt hjelpeverge hvis representasjonen under skiftet faller innenfor hjelpevergeoppdraget.

Er det bare umyndige arvinger etter en avdød, må samtlige verger for alle de umyndige påta seg fullt og personlig ansvar for boets og avdødes forpliktelser hvis boet skal skiftes privat. Vergene forestår da skifte av dødsboet, jf. skifteloven § 79 tredje ledd.

Overformynderiet mottar varsel fra retten om at boet skiftes privat.

Overformynderiets oppgaver er å vurdere om det er hensiktsmessig å be om offentlig skifte. Overformynderiet og vergen (eventuelt settevergen) kan på den umyndige parts vegne kreve offentlig skifte, jf. skifteloven § 84 annet ledd. Denne bestemmelsen gjelder bare for umyndige. Har arvingen hjelpeverge, kan hjelpevergen be om offentlig skifte på vegne av arvingen på samme måte som arvingen selv kunne ha gjort det dersom han eller hun hadde vært i stand til å ivareta egne interesser.

Overformynderiet har rett til å kreve offentlig skifte selv om privat skifte er avsluttet, hvis det ikke finner størrelsen på den umyndiges arvelodd tilfredsstillende. Fristen for dette er 3 år etter arvelaters død, jf. skifteloven § 85. Som nevnt under pkt. 6.3.2 kan offentlig skifte ikke kreves på vegne av arving som har hjelpeverge.

Vergen skal orientere overformynderiet om booppjøret og sende midler på kr 75 000 eller mer til overformynderiet.

8.1.3 Offentlig skifte

Ved offentlig skifte er det retten, som regel ved en oppnevnt bobestyrer, som forestår delingen av boet. Dette innebærer at bobestyreren vil ha møter med loddeierne og søke å få til enighet dersom det er forhold det er uenighet om. Videre vil bobestyrer selge eiendeler dersom dette er aktuelt og for øvrig foreta det som er nødvendig for å få boet skiftet.

Vergen har den samme rollen (både med hensyn til rettigheter og oppgaver) som de øvrige myndige loddeierne; vergen skal møte på skiftesamlinger, ved behov begjære skiftetvist, vurdere anke eller kjæremål osv. Vergen må stille selv og kan ikke gi andre fullmakt.

Skifteforvalteren skal uten opphold sende utskrift av utloddingsprotokollen til overformynderiet hvis en umyndig gis utlegg til en verdi som svarer til eller overstiger kr. 75 000. Vergen skal også få tilsendt en utskrift - selv om utlegget er av en mindre verdi. Retten/bobestyrer sørger for at midler over kr. 75 000 sendes overformynderiet, mens midler under kr. 75 000 sendes til vergen.

Når det åpnes offentlig skifte, påløper det utgifter til bl.a. rettsgebyr og salær til bobestyrer. Disse utgiftene skal dekkes av dødsboets midler. Da det kan være usikkert om dødsboet har disse midlene, må den som begjærer offentlig skifte som hovedregel stille sikkerhet for omkostningene. Beløpet fastsettes av retten, men er som regel mellom 20 000 – 35 000 kroner. Når overformynderiet begjærer offentlig skifte, er det fritatt for å stille slik sikkerhet. Det er imidlertid kun den forskuddsvis sikkerhetsstillelsen man er fritatt for. Advokathonorar/godtgjøring til bobestyrer dekkes derfor likevel av dødsboet dersom boet har midler til det.

8.1.4 Uskifte

Overformynderiet skal i utgangspunktet også oppnevne setteverge dersom vergen overtar et bo i uskifte. Settevergens oppgave i slike tilfelle begrenser seg som hovedregel til å reagere dersom gjenlevendes rett til å sitte i uskifte faller bort. Vedkommende får således vanligvis en svært beskjeden oppgave. Hvor det er helt på det rene at uskifteboet er så lite at det ikke er rom for disposisjoner i strid med uskifteretten, kan det etter en konkret vurdering unnlates å oppnevne en setteverge.

Dersom det er umyndige arvinger, skal overformynderiet i den utstrekning det anses nødvendig gjennomgå med vergen de boer som en gjenlevende ektefelle har overtatt uskiftet, jf. vergemålsloven § 27 første ledd annet punktum.

Dersom avdøde hadde særkullsbarn, må disse samtykke i at gjenlevende skal sitte i uskifte. Dersom særkullsbarnet er umyndig, kreves det samtykke fra overformynderiet. Overformynderiet bør som regel bare samtykke når det mener det vil være til gagn også for særkullsbarnet at gjenlevende får sitte i uskifte, jf.

arveloven § 10. Typisk vil det være til gagn for særkullsbarnet dersom dette bor hos gjenlevende ektefelle og deres mulighet til å bli boende i hjemmet avhenger av at gjenlevende kan sitte i uskifte.

8.1.5 Rentefrihet ved skifteutlegg

Med skifteutlegg menes at de øvrige arvingene gis et pengekrav mot den overtagende arving med pantsikkerhet i den utlagte eiendommen. Eiendommen kan sies opp med seks måneders varsel. Realiteten i skifteutlegget blir derfor ofte bare en seks måneders utsettelse med betalingen. I dag er renten for skifteutlegg relativt høy (8 %), slik at det vil være mer fordelaktig for arvingen å ta opp et ordinært banklån.

Spørsmålet om rentefrihet på skifteutlegg til fordel for mindreårige vurderes på samme måte som rentefrihet ved vanlig lån av umyndiges midler. Se pkt. 6.5.

8.2 Når myndlingen dør

Det er ikke meldeplikt til overformynderiet når myndlingen dør. Retten skal derimot få melding. I de tilfellene der skifteforvalteren er med i overformynderiet, forventes det at skifteforvalteren sørger for at meldingen blir formidlet videre, slik at overformynderiet kan avslutte oppdraget på riktig måte.

Når en umyndig eller hjelpevergetrengende dør, opphører vergemålet umiddelbart. I prinsippet overtar retten ansvaret fra dødstidspunktet. Etter skifteloven § 13 skal retten, hvis ikke annet følger av skifteloven, snarest mulig la boets eiendeler registrere. Etter § 15 skal retten sørge for "at boets eiendeler under skiftet nyttiggjøres og skjøttes på en hensiktsmessig måte". Retten har ansvaret for boets midler inntil arvingene overtar boet, f. eks. i forbindelse med utlodning (etter offentlig skifte) eller overtakelse til privat skifte. Retten er kompetent til å foreta disposisjoner som ikke kan utstå uten fare for økonomisk tap. Overformynderiet bør avklare med retten hva de skal gjøre med regninger mv. som kommer etter at klienten er død. Rettens praksis varierer noe fra sted til sted.

Overformynderiets og vergens myndighet faller bort ved dødsfallet. Ansvaret er begrenset til å avslutte oppdraget på en ordentlig måte. Midlene skal overføres til rette vedkommende; retten eller arvingene. Regnskapsføringen må i tillegg være

tilfredsstillende. Det er naturlig at overformynderiet og hjelpevergen samarbeider med retten og eventuelt også med banken om hvordan avslutningen av oppdraget skal skje i praksis.

Bankene har et selvstendig ansvar for å ikke utbetale til uvedkommende, og det er således ikke nødvendig å få en skriftlig bekreftelse fra banken om at vergen er slettet som disponent.

8.3 Spørsmål om innsyn

Opplysninger om den vergetrengendes testament

Retten har plikt til å ta imot testamenter til oppbevaring uten betaling, jf. arveloven § 68 første ledd. Det finnes ingen regler som direkte regulerer spørsmålet om overformynderiets og hjelpevergens innsynsrett i testamenter. I utgangspunktet er det bare testator som har innsynsrett, mens andre ikke har det. Det kan argumenteres for at overformynderiet eller i hvert fall vergen/hjelpevergen identifiseres med "testator" i de tilfellene hvor vedkommende selv ikke er i stand til å innhente testamentet eller gjøre rede for dets innhold. Dette er ut fra hensynet til at det er den umyndige eller hjelpevergetrengende situasjon som i best mulig grad skal ivaretas, og at det er vergen/hjelpevergens oppgave å opptre som vedkommendes økonomiske hjelper og stedfortreder i henhold til mandatet.

Den strenge taushetsplikten som retten har, er i hovedsak motivert ut fra hensynet til testator. Testator skal kunne være sikker på at eventuelle arvinger og andre ikke får kjennskap til testamentets innhold, med mindre testator selv finner grunn til å gi opplysninger om dette. Noe av begrunnelsen for taushetsplikten vil falle bort i de tilfellene hvor testator er ute av stand til å ivareta sine egne interesser. Det bør normalt kunne antas at testator vil ønske å innrette sin økonomi i samsvar med testamentet. Overformynderiet og vergen/hjelpevergen vil derfor kunne ha en velbegrunnet interesse i å få kjennskap til testamentets innhold slik at testators vilje kan ivaretas også etter at verge/hjelpeverge er oppnevnt. Det kan imidlertid være grunn til å begrense innsynet til det som er nødvendig for å ivareta vedkommendes interesser, f. eks. ved at skiftedommeren opplyser om testamentet har bestemmelser som tilsier at en eiendom disponeres på en bestemt måte. I denne forbindelse kan det være grunn til å minne om overformynderiets og vergens taushetsplikt.

Det er også grunn til å være oppmerksom på at det kan finnes flere testamenter, og at testamentet kan ha mangler (f.eks. at testator ikke var testasjonshabil).

Det er retten som avgjør om innsyn kan gis.

Opplysninger om avdøde

Overformynderiet og vergen bør være meget restriktive med å gi opplysninger om avdødes helseforhold. Også avdødes privatliv har krav på beskyttelse. Det gjelder selv om opplysningene kan være relevante for eksempel for å kunne vurdere gyldigheten av et testament eller en gavetransaksjon. Ønsker man innsyn i slike forhold, får man eventuelt gå til sak og få vedkommende lege oppnevnt som sakkyndig vitne.

Når det gjelder opplysninger om avdødes økonomiske forhold, bør de gjeldsovertagende arvingene kunne få se ligning for det seneste året. For de foregående årene har man vært restriktive. Det er normalt arvingene uvedkommende hvordan avdøde selv i levende live forbrukte og brukte sin formue. Men det kan være grunner til å gjøre unntak fra ovennevnte, for eksempel dersom formuen i løpet av kort tid er blitt betydelig redusert - eller dersom man ved innsyn kan avklare unødvendige misforståelser. Spørsmålet om innsyn kan ikke besvares generelt, men må avgjøres etter en avveining i det enkelte tilfellet.

8.4 Deponering av midler ingen gjør krav på

Når det har "gått 10 år siden siste tidspunkt da en vet at den forsvunne var i live, uten at midler som forvaltes av overformynderiet og verge eller fullmektig er skiftet, skal den som har forvaltningen, gi melding til tingretten, som da behandler midlene som om den forsvunne var død. Boet fordeles mellom de personer som er arvinger etter den forsvunne ved 10-årsfristens utløp (...) Melder ingen seg som arving, skal staten ha midlene", jf. lov om forsvunne personer mv. 23. mars 1961 nr. 1 § 13. Av hensyn til arvingene, er det viktig at overformynderiene følger opp dette.

Når noen har gjeld som ikke kan innfris pga. forhold som tilligger den som har krav på midlene, kan vedkommende skyldner fri seg for forpliktelser ved å deponere midlene i Norges Bank, se lov om deponering i gjeldshøve 17. februar 1939 nr. 2 § 1, (deponeringsloven). Dersom det er snakk om kontanter, settes midlene inn på foliokonto i banken, jf. deponeringsloven § 2. Som utgangspunkt kan altså

overformyndieriet fri seg fra forvaltningen av midlene ved at disse deponeres i Norges Bank.

Deponeringsloven § 7 fastslår imidlertid at særregler om deponering i andre lover vil komme til anvendelse. Vergemålsloven § 88 sier at dersom en eier ikke er villig til å gi kvittering for midler fra overformyndieriet eller det av andre grunner ikke er mulig å få slik kvittering, så skal dette meldes til fylkesmannen. Fylkesmannen må sørge for verdiene på best mulig måte. Bankbøker skal deponeres i Norges Bank, mens kontanter settes inn i bank, se vergemålsloven § 88 annet ledd. Ved at kontantene settes inn i Norges Bank, dvs. deponeres, kan man følge både vergemålsloven og deponeringsloven.

Fylkesmannen kontakter Norges Bank i det enkelte tilfelle. Norges Bank vil da vurdere om deponering kan anvendes. Fylkesmannen må blant annet redegjøre for bakgrunnen for hvorfor midlene ikke kan utbetales til rette vedkommende.

Kravshaverens rett til de deponerte verdiene faller bort 20 år etter deponeringsdagen. Ett år senere vil verdiene gå inn i statskassen, se deponeringsloven § 6.

8.5 Avkall og avslag på arv

Bestemmelsene om **avkall og avslag på arv** finnes i arveloven §§ 45 og 74. Begge disse bestemmelsene krever to aktive handlinger og kommer kun til anvendelse i forhold til umyndige arvinger. For det første må den umyndige arvingen selv komme med en viljeserklæring om at han gir avkall eller avslag på arv. Vergen kan ikke komme med viljeserklæring på vegne av den umyndige arvingen. For det andre kreves samtykke fra overformyndieriet.

En person med hjelpeverge kan gi bindende avslag eller avkall på arv på egenhånd. Dette er en følge av at vedkommende ikke er umyndiggjort. Uttrykket "umyndig" i arveloven §§ 45 og 74 kan ikke tolkes til også å gjelde personer som har fått oppnevnt hjelpeverge.

Regler om gaver i vergemålsloven § 56 kommer i utgangspunktet også til anvendelse i relasjon til personer som har fått oppnevnt hjelpeverge, jf. vergemålsloven § 90 c. For at bestemmelsen skal kunne komme til anvendelse, er

det imidlertid et vilkår at god skikk og bruk krever at gaver gis. Det er vanskelig å tenke seg tilfeller der god skikk og bruk krever at det gis avkall eller avslag på arv. Justisdepartementet antar derfor at avslag eller avkall på arv på vegne av en person som har fått oppnevnt hjelpeverge ikke er særlig praktisk.

Se pkt. 6.6 om når vergen gir avslag på gave på vegne av den umyndige eller hjelpevergetrengende.

Se pkt. 7.2.3 om § 57 mottak av fast eiendom mv. som gave

Se pkt. 6.8 om § 89 og bestemmelser om at gaven/arven skal forvaltes på en nærmere fastsatt måte

8.6 Opprettelse av testament

8.6.1 Mindreårige

Den som er over 18 år kan ved testament fastsette hva som skal gjøres med det han eller hun etterlater seg når han eller hun dør, jf. **arveloven § 48 første ledd**.

Testament kan bare opprettes av arvelater personlig. Det betyr at en fullmektig, og således heller ikke en verge, kan opprette et testament på vegne av en arvelater. Mindreårige kan opprette testament selv, men for at dette skal bli gyldig, må det stadfestes av Kongen, jf. **arveloven § 48 andre ledd**. Myndigheten til å stadfeste slikt testament er delegert til Justisdepartementet.

I forbindelse med vurderingen av om et testament skal stadfestes, er det nødvendig med **uttalelse fra den umyndiges verge** om hvorvidt den mindreårige fullt ut forstår testamentets innhold og virkning av det. Dersom vergen er begunstiget i testamentet, må det oppnevnes setteverge til dette formål, jf. vergemålsloven § 15. Det bør også fremgå om den mindreårige selv har deltatt aktivt da testamentet ble satt opp. Det skal svært mye til for at barn under 12 år kan anses for å ha tilstrekkelig forståelse av hva opprettelse innebærer. Videre bør det fremgå om den mindreårige har vurdert hva som skal skje med eventuelle midler dersom vedkommende senere gifter seg/blir samboer og/eller får barn. Dette kan med fordel stå i selve testamentet.

I praksis kreves det også at overformynderiet uttalelser seg om hvorvidt de mener testament bør stadfestes eller ikke. Det skal da fremkomme om det er noe spesielt å bemerke til testamentet på bakgrunn av den kjennskap overformynderiet måtte ha til partene og til testators formue.

8.6.2 Senil demente og psykisk utviklingshemmede

Den som er over 18 år kan som utgangspunkt opprette testament hvor det fastsettes hva som skal gjøres med det han eller hun etterlater seg når han eller hun dør, jf. arveloven § 48 første ledd.

Etter arveloven § 62 kan imidlertid testators mentale tilstand da testamentet ble opprettet medføre at et testament blir ugyldig. Bestemmelsen lyder slik:

"Ein testamentarisk disposisjon er ugyldig når testator var sinnsjuk eller i høg grad hemma i sjeleleg utvikling eller i høg grad sjeleleg svekt då testamentet vart gjort, med mindre det er usannsynleg at sinnsstoda hans har hatt innverknad på innhaldet i disposisjonen."

Personer med psykisk utviklingshemming og senil demente vil derfor ofte ikke kunne skrive et gyldig testament. Ettersom testament bare kan opprettes av arvelater personlig, kan ikke forholdet avhjelpest ved at det brukes fullmektig og således heller ikke verge eller hjelpeverge. Dersom arvelater selv ikke er i stand til å opprette et gyldig testament, kan således heller ingen andre gjøre det på vegne av arvelater.

Etter arveloven § 63 kan et testament også være ugyldig dersom "disposisjonen er framkalla ved tvang, svik eller annan misleg påverknad eller ved misbruk av testators lettsinn, veikskap eller avhengige stilling."

Verge eller overformynderi behøver ikke å ta stilling til om testamentet er gyldig eller ikke. Deres oppgave er å hjelpe klienter som ønsker å opprette testament til å velge riktig fremgangsmåte. Det vil ofte være klokt å henvise til bruk av advokat. Advokat bør selvfølgelig ikke bekostes dersom det er opplagt at testamentet ikke kan bli gyldig på grunn av testators tilstand.

Som det fremgår av eksemplet på vitnepåtegning i pkt. 8.6.3.1 nedenfor, skal vitner bekrefte at testator var ved full sans og samling. Det stilles ikke krav om at vitnet skal være spesielt kompetent til å foreta en slik vurdering. Dersom det er grunn til å anta at nettopp dette kan bli omdiskutert, kan det imidlertid være naturlig å kontakte helsepersonell eller vedlegge en legeerklæring som opplyser om testators tilstand på det tidspunkt testamentet ble opprettet.

8.6.3 Formkrav til testamenter

For ordens skyld tar vi med formkravene til testamenter:

I arveloven kapittel VIII, er det fastsatt regler for hvordan man skal gå fram for at testamenter skal være gyldige. Følgende krav **må** være oppfylt:

- Testator (det vil si den som oppretter testamentet) må underskrive eller vedkjenne seg underskriften i nærvær av to myndige vitner
- Vitnene må være spesielt tilkalt og være til stede samtidig
- Vitnene må ha kjennskap til at dokumentet er et testament
- Vitnene må underskrive testamentet i nærvær av testator og etter hans/hennes ønske

Videre **bør** testamentsvitnene opplyse at testamentet ble opprettet av egen fri vilje og at testator var ved sans og samling. I tillegg bør vitnenes adresse være opplyst.

8.6.3.1 Eksempel på vitnepåtegning på testament:

Undertegnede to vitner, som testator har godtatt og som sammen er til stede, vet at dette dokumentet inneholder testators siste vilje.

Vi bekrefter at testator har undertegnet testamentet mens vi sammen var til stede.

Videre bekrefter vi at testator gjorde testamentet av egen fri vilje, og at han var ved full sans og samling. Dette bekrefter vi ved å skrive vårt navn på testamentet i testators nærvær.

Navn;

adresse, dato

Testamentet kan **ikke** være **til fordel** for et av vitnene, vitnenes familie eller vitnenes arbeidsgiver, jf. arveloven § 61. Det er ikke uvanlig at testamenter til fordel for institusjoner underkjennes fordi en av de ansatte har vært vitner. Her er det viktig å være observant.

9. Regnskap for overformynderiene

9.1 Registrering/oppsetting av status

Overformynderienes regnskaper skal være innrettet ordentlig og oversiktlig.

Ved opprettelse av vergemål og hjelpevergemål som omfatter økonomisk forvaltning, må det settes opp en åpningsstatus. Når det gjelder vergemål, har lov om **umyndiggjørelse** av 28. november 1898 § 27 fastslått at boet skal registreres og vurderes (av den myndighet som foretar registreringsforretninger, dvs. retten eller lensmannen). Registreringsforretningen skal sendes til vedkommende overformynderi.

Ved opprettelse av **hjelpevergemål** følger det av vergemålsloven § 90 d at overformynderiet kan pålegge hjelpevergen snarest mulig å besørge klientens bo registrert og vurdert, og sende registreringsforretningen til overformynderiet. I enkelte tilfelle vil man finne det tilstrekkelig at registreringen foretas av hjelpevergen, jf. skjemaer til Håndboka. Status bør alltid settes opp ved opprettelse av hjelpevergemål hvor hjelpevergen på noen måte får innflytelse på klientens økonomi.

9.2 Regnskapsføringen

Bestemmelsene om regnskapsføring finnes i Justisdepartementets forskrift av 27. juni 1975 med senere endringer, §§ 1 – 7 (**regnskapsforskriften**). Regnskapsføringen foretas av den forretningsførende overformynder, jf. vergemålsloven § 24, eller av den faste formann, jf. vergemålsloven § 29. Fylkesmannen kan bestemme at føringen av regnskapene skal skje ved kommunens regnskapskontor, jf. regnskapsforskriften § 2 første ledd.

Det er i dag vanlig at regnskaper føres elektronisk. Elektronisk regnskapsføring vil normalt lette arbeidet og gjøre regnskapene mer tilgjengelige og oversiktlige. Regnskapsforskriften er gitt i en form som ikke reflekterer den elektroniske utviklingen. Det som fremgår nedenfor i kapitlet her må forstås på denne bakgrunn. Når det for

eksempel vises til kassedagbok, kontobok, reskontro og forfallsbok, så er det innholdet av opplysningene som der skal føres som er avgjørende, og ikke hvorvidt det skjer en elektronisk eller papirbasert føring. Det sentrale er at opplysningene skal føres på en oversiktlig, lett tilgjengelig og betryggende måte.

I **forskriften § 3** er oppstilt krav om at følgende bøker/fortegnelser **bør føres** når bilagsmengden gjør det ønskelig:

- reskontro
- fortegnelse over ihendehaverobligasjoner
- fortegnelse over aksjeselskaper
- forfallsbok for renter og utbytte m.v.

Overformynderier med **fellesmasse** skal føre regnskap for dette etter de vanlige regler for dobbelt bokholderi. Dette gjelder selve fellesmassens bokholderi, men kravene til de øvrige regnskapsbøker/rapporter gjelder også ved overformynderier med fellesmasse.

9.3 Kassadagboken

Denne **føres samlet** for overformynderiet og inneholder en konto som viser den totale beholdning (beholdningskonto), samt 6 konti som viser plasseringsmåten, hhv. bank/giro, pantesikrede fordringer, fast eiendom, ihendehaverobligasjoner, aksjer og annen plassering; for hver av disse rubrikk for inn- og utbetalinger. Dette er minimumskrav, og der hvor bilagsmengden gjør det ønskelig kan det selvsagt brukes en mer spesifisert kontoplan.

Kassadagboken representerer et komplett, samlet regnskap for alle hjelpetrengende for det enkelte år. Det fullstendige regnskap for den enkelte vil derimot fremgå av rullen og/eller reskontroen.

I regnskapsopplegget er **ikke** tatt med **gjeldsposter**.

Verdiansettelser ved regnskapsføringen fremgår av regnskapsforskriften § 4.

De vanligste forhold er:

- Loddседler føres med pålydende

- Ved registreringsforretning ved vergemål føres registreringsforretningens beløp
- Ved fast eiendom, føres ligningstakst eller skattetakst. Ved kjøp oppføres netto kjøpesum
- Verdipapir (aksjer og ihendehaverobligasjoner) angis med pålydende (eller evt. lavere kjøpesum). Antall og pålydende bør fremgå av regnskapet
- For løsøre (f.eks. bil, båt, motorsykkel, moped) føres loddsett/registreringsforretningens beløp, og ved kjøp føres kjøpesum.

Når **verdipapirer** kommer inn til overformyndighet må man huske å påføre urådighetspåtegnning; og for verdier som er registrert i Verdipapirsentralen at melding om disposisjonsrett gis dit.

Inntekter føres etter hvert som de kommer inn - for bankrenter vil dette si på det tidspunkt de kapitaliseres, nemlig 31. desember. Andre inntekter føres etter **kontantprinsippet** - altså på det tidspunkt de mottas.

Utgifter føres også etter kontantprinsippet; dvs. ved utbetaling. Dersom det har oppstått tap - f.eks. på aksjer - føres disse så snart tapet er konstatert. Husk at betaling for vergers/hjelpevergers tapte arbeidsfortjeneste eller godtgjøring for arbeid er **oppgavepliktig**.

9.4 Kontobok (rulle)

Bestemmelser om dette finnes i **regnskapsforskriften § 5**. I kontoboken gis myndlingene fortløpende nummer på hvert sitt rulleblad. Kontoboken skal føres ajour på grunnlag av posteringene i kassadagboken, slik at kontobokens venstre side viser **den enkelte myndlings kapital til enhver tid** og høyre side sammensetningen av kapitalen. Denne sammensetning skal nøyaktig spesifiseres og individualiseres slik at verdien er lett kontrollerbar.

Det er anledning til å føre kontoboken på **løsblad**, men bladene skal i så fall være fortløpende nummerert med tilsvarende nummer i en kontrollbok, og hvert blad skal merkes av revisjonen på betryggende måte.

Protokoll for **pantobligasjoner og skifteutlegg**:

Disse skal føres i innbundet bok, i hver sin gruppe og nummereres fortløpende.

9.5 Reskonto

Regnskapsforskriften § 6 inneholder bestemmelser om reskonto. Reskonto er en hjelpebok for å spare plass i kontoboken. I reskontoen føres løpende inntekter og utgifter som ved årsoppgjøret salderes iht. § 5 (om kontobok/rulle) hvor det står at saldo fra reskontoen skal føres over til kontobokens venstre side ved årsoppgjøret og bankbeholdningen tillagt renter føres deretter ajour på høyre side. For de som fører reskonto - og ved årets begynnelse tar med beholdningen ved årets begynnelse - vil reskontoen som regel inneholde det samme som kontoboken (rullen).

Fortegnelse over **ihendehaverobligasjoner** og fortegnelse over **aksjer**:

Det stilles ikke bestemte formkrav til slike fortegnelser som også i utgangspunktet er frivillige. Det er et nødvendig hjelpemiddel selv om man bare har et mindre antall slike verdier. Det gir bedre mulighet til å følge med på uttrekninger, aksjeutvidelser osv., selv om et stort antall er registrert i VPS (Verdipapirsentralen) slik at man får automatisk melding. Selv om det ikke er spesielle formkrav til fortegnelsen bør den være i innbundet bok eller at man har et lølbladssystem med sikker nummerering/ kontroll av sidene.

9.6 Forfallsbok

Forfallsboken kan brukes for å notere seg når man skal **motta renter og utbytter** og når man skal **betale renter og utbytter**. I tillegg til dette bør den brukes dersom man har fått **melding om privat skifte** med umyndig arving slik at man noterer en passe tid frem for å etterlyse arvelodd hvis skifteoppgjøret ikke kommer i rimelig tid. Forfallsboken er derfor et nødvendig hjelpemiddel på flere områder og bør anses som **obligatorisk**.

9.7 Årsregnskap

Bestemmelsene om årsregnskap finnes i **vergemålsloven §§ 83 og 84**, samt **regnskapsforskriften § 8**.

Årsregnskapet skal iht. § 83 **avlegges innen utgangen av mars måned**. Regnskapet avlegges overfor fylkesmannen og omfatter de midler som hører under overformynderiets forvaltning (midler tilhørende umyndige, midler tilhørende en som

har fått oppnevnt hjelpeverge hvor midlene er trukket inn til forvaltning, midler tilhørende legater og midler tilhørende myndige og som skal forvaltes av overformynderiet iht. vergemålsloven § 90). Hver av disse kontohavere blir ført inn i kontoboken (rullen) med fortløpende nummer ("myndlingsnummer").

I tillegg til overformynderiets egne regnskaper, skal også verge- og hjelpevergeregnskapene legges ved i revidert stand, og sendes fylkesmannen for desisjon, jf. **vergemålsloven §§ 83 annet ledd og 85.**

Som bilag til regnskapet skal følge **saldobekreftelse** fra banken og - eventuelt for de som har verdipapirer som er ført i VPS - årsoppgaven fra Verdipapirsentralen. I enkelte områder forlanger revisjonen bekreftelse fra tinglysingsmyndighetene om at eiendommer som tilhører umyndige ikke er påført heftelser i løpet av regnskapsåret.

Regnskapet skal **underskrives** av hele overformynderiet, dvs. de to folkevalgte i de overformynderier hvor det ikke er fast formann og av alle tre hvor det er fast formann.

Det er vergens ansvar å sørge for at **selvangivelse** blir innsendt. De regnskapstall som fremgår av overformynderiets regnskap kan for aksjers vedkommende ikke brukes direkte (her vil VPS-årsoppgaven gi de riktige tallene). Fast eiendom føres også med et beløp som ofte avviker fra det som er ført i regnskapet, men tidligere ligningsansettelse vil oftest gi utgangspunkt for korrekt fastsettelse.

9.8 Revisjon

Vergemålsloven § 85 fastslår at revisjon av overformynderiregnskapene utføres av den kommunale revisjon eller av annen revisor som foretar revisjon for kommunen. Det er fylkesmannen som desiserer regnskapene. Bestemmelsene om revisors og desisors plikter finnes i forskriften §§ 11 - 14.

Vergeregnskapene og regnskap for midler som ikke er under overformynderiets forvaltning skal legges ved årsregnskapet og revideres sammen med dette - **vergemålsloven § 83 annet ledd.**

9.9 Regnskap ført på egne nettbaserte skjema

Det er intet til hinder for at regnskapet kan føres på data så lenge alle lov- og forskriftspålagte opplysninger, konti og bøker fremgår her. Enkelte større overformyndier, spesielt de med fellesforvaltning har utviklet egne programmer, men det finnes også programmer utarbeidet av bl.a. MøreData og Flexisoft som gir de påbudte regnskapsrapporter samt utarbeider statistikker.

9.10 Statistikker

De statistikker som skal sendes inn, jf. den årlige statistikk til Statistisk Sentralbyrå, nødvendiggjør at kontoplanen legges opp slik at tallene kan spesifiseres på en enkel måte.

10. Vergeregnskap

10.1 Registrering og regnskapsføring

Bestemmelsene om vergeregnskap finnes i **vergemålsloven kapittel 7**, og i **regnskapsforskriften § 10**.

Ved opprettelse av hjelpevergemål som omfatter økonomisk forvaltning må det settes opp en åpningsstatus, jf. vergemålsloven § 90 d. Registreringsforretningen foretas av retten eller lensmannen, og sendes overformyndieret. I enkelte tilfeller vil det være tilstrekkelig at registreringen foretas av hjelpevergen.

Så sant vergemålet/hjelpevergemålet ikke omfatter drift av fast eiendom eller annen ervervsvirksomhet **kan** overformyndieret **frita** vergen for årlig regnskap. Det vil f.eks. være snakk om drift av fast eiendom når den umyndige eller hjelpevergetrengende ikke selv benytter den faste eiendommen som bolig eller fritidseiendom, og hvor vergen i kraft av å ha ansvar for bestyrelsen av eiendommen, driver utleie i medhold av vergemålsloven § 50.

Kravet om innsendelse av regnskap må ses i sammenheng med den tilsynsplikt for overformyndierene som følger av vergemålsloven § 61. Det må derfor vurderes om tilsynet likevel kan ivaretas tilfredsstillende dersom vergen/hjelpevergen gis fritak for regnskapsplikt. **Fritak** for vergeregnskap/hjelpevergeregnskap bør bare gis i enkle og oversiktlige forhold, og når det er beskjedne beløp. Eventuelt fritak fra

regnskapsplikt skal bygge på en konkret vurdering og avgjørelsen skal fattes som et enkeltvedtak, se saksbehandlingsreglene i kapittel 3 .

Som en retningslinje kan det legges til grunn at fritak bare bør gis for dem med standard pensjonsinntekt, f. eks. minstepensjon fra folketrygden, eventuelt med tillegg av mindre beløp, og hvor vedkommende ikke har formue eller gjeld av betydning. De midler som vedkommende har til rådighet da, vil trolig ikke være mer enn at de går med til den verge- eller hjelpevergetrengendes daglige underhold.

En praktisk løsning i andre tilfeller, kan være at overformynderiet inndrar til forvaltning kapital og større inntekter, mens vergen/hjelpevergen får et beløp til disposisjon som antas å gå med til daglige utgifter. Dette beløpet kan tilsvarende unntas regnskapsplikt.

Overformynderiet bør føre en liste over de som er fritatt for årlig regnskapsplikt. Denne listen bør gjøres tilgjengelig for revisjonen.

Avleggelse av vergeregnskap skal skje **hvert år**, når vergemålet opphører og når vergen fratrer av andre årsaker.

Selv om det er gitt fritak for regnskapsplikt, bør vergene hvert år pålegges å sende **kopi av selvangivelsen** til overformynderiet. I tillegg bør bankutskrift/oversikt over kontouttak oversendes overformynderiet.

I forskriften § 10 er det gitt bestemmelser om vergeregnskapet, men det er **ikke spesielle formkrav**. Overformynderiet må ut fra den enkeltes situasjon fastsette hvilke krav de stiller til regnskapet. For et ordinært og oversiktlig forhold må det kunne fremlegges en enkel form for regnskap uten spesifisering av de ulike enkeltutgifter/underposter. Det minnes om bestemmelsen i vergemålsloven § 82 som gir overformynderiene rett til å kreve bilag, noe som er nødvendig for at et regnskap skal kunne revideres.

Overformynderiet plikter å informere vergen om regler som gjelder vergemålsloven kap. 5 (om vergers rettigheter og plikter) og om regnskapsforpliktelsene etter kap. 7. Videre må vergen spesielt gjøres oppmerksom

på at han eller hun plikter å holde vedkommendes verdier i stand og **forsikret**, jf vergemålsloven § 52.

Overformynderiet skal også påse at regnskap blir avlagt i forbindelse med særskilt forvaltning etter vergemålsloven § 89 dersom det ikke også er gjort unntak for dette i testament eller ved gavedisposisjon.

11. Daglig forretningsførsel

11.1 Generelt om forretningsførselen

Vergemålsloven kap. 3 og regnskapsforskriften kap. IV gjelder for disse forhold. Mer om overformyndernes oppgaver og arbeidsfordeling fremgår av kapittel 2.

Det er den **forretningsførende** overformynder som forestår den daglige/regelmessige forretningsførsel og er den ansvarlige for denne. Hvor det er ansatt fast formann, er det denne som står for forretningsførselen, jf. vergemålsloven § 29. Vedkommende er ansvarlig for at lov og forskrifter blir fulgt i forretningsførselen. Ifølge loven § 24 er det kommunen som avgjør hvem av overformynderne som skal være den forretningsførende og hvem den kontrollerende. Den **kontrollerende** overformynder fører tilsyn med den forretningsførende overformynder etter behov, dog med **ettersyn** minst hvert kvartal. Ved slike ettersyn skal den kontrollerende forvise seg om at regnskapene er ordentlig ført, og at verdipapirer og bankbøker er oppbevart i samsvar med forskriftene. Har han eller hun funnet noe å feste seg ved, skal det uten opphold meldes til kommunen.

Som nevnt i pkt. 2.6, **bekoster kommunen skrivesaker og bøker**. Kommunen skal altså sørge for at overformynderne for det kontorutstyret de har behov for. I dagens samfunn vil det være naturlig å ta tilgang til data. I tillegg kan kommunestyret bevilge midler til nødvendig kontorhjelpe. Det anses også naturlig at overformynderen har fast kontor plass. Dette er viktig blant annet for synlighet og tilgjengelighet i forhold til brukerne. Når forholdene tilsier det kan kommunestyret vedta at overformynderne skal ha dekning for tapt arbeidsfortjeneste og vederlag for sitt arbeid. I denne sammenheng presiseres at i de fleste tilfelle er overformynderfunksjonen ansvarsfull og tidkrevende.

Overformynderne har videre krav på at kommunen dekker nødvendige utlegg. I denne sammenhengen er det særlig tenkt på blant annet reiseutgifter. Når forholdene tilsier det, kan kommunestyret vedta at overformynderne også skal ha dekning for tapt

arbeidsfortjeneste og vederlag for sitt arbeide. Da loven ble skrevet i 1927 var arbeidsmengden enkelte steder ikke større enn at man kunne begrense seg til dekning av utlegg. I dag antas arbeidsmengden ved samtlige overformynderier å være så stor at vederlag er rimelig. Dette skyldes blant annet omsorgsreformen for psykisk utviklingshemmede og et økt antall senil demente.

Begge overformynderne skal delta i beslutningene vedrørende de saker som overformynderiet skal behandle. Om de ikke blir enige - og enstemmighet ikke kreves - skal saken legges frem for skifterforvalteren som avgjør saken. Er det ansatt fast formann, trer han eller hun inn i stedet for skifterforvalteren.

11.2 Om kontorhjelp

For de overformynderier som har fått kontorhjelp vises til regnskapsforskriften § 18. Adgangen til å **delegere** myndighet til kontorhjelpen er begrenset, og forskriften oppregner konkret hvilke oppgaver vedkommende kan utføre:

- vanlig forefallende kontorarbeid
- bistå med føringen av overformynderiets bøker og fortegnelser på grunnlag av materiale som er tilrettelagt av forretningsførende overformynder (eventuelt av formannen)
- forberede saker som skal behandles i overformynderiet
- ekspedere saker i samsvar med overformyndernes vedtak

Under enhver omstendighet skal overformynderne ha oversikt over vedkommendes virksomhet, og har ikke adgang til å gi fullmakt til å disponere verdipapirer eller bankkonti eller kvittere for innkomne midler. For de oppgaver som er delegert gjelder vanlige regler om at fullmaktene skal dokumenteres, og med klare rapporteringsrutiner.

11.3 Møtebok

Regnskapsforskriften § 21 fastsetter at overformynderiet skal føre særskilt bok for saker som avgjøres i møter. Ettersyn som holdes hos den forretningsførende overformynder etter vergemålsloven § 24 annet ledd - altså av den kontrollerende overformynder - skal føres i samme møtebok.

I møteboken skal alle enkeltsaker som avgjøres i møte føres med et sammendrag som klart angir saken og den beslutning som fattes. Avgjørelse av enkeltsaker er underlagt forvaltningslovens bestemmelser iht. vergemålsloven § 30 a. Dette innebærer stikkordsvis bl. a. regler om ugildhet, veiledningsplikt, taushetsplikt, forhåndsvarsling, innsynsrett, krav til vedtaket med hensyn til begrunnelse samt klagerett for partene. Bestemmelsene om taushetsplikt er også presisert i forskriften § 22. Se for øvrig kapittel 3 om saksbehandlingsreglene og 3.5 om taushetsplikt.

Det er ikke påbudt at det skal brukes innbundet protokoll, men dersom løsbladssystem benyttes må det være en sikkerhetsordning slik at ikke ark fjernes eller byttes ut.

11.4 Arkiv, journal m.m.

Lov om **lov om arkiv 4. desember 1992 nr. 126 (arkivloven)** gjelder for overformynderiene. Kravene i arkivloven er så omfattende at i hvert fall de mindre overformynderiene bør knyttes til kommuneadministrasjonens arkiv. Overformyndieriet bør ta kontakt med kommunen for å sikre at arkivlovens krav blir fulgt.

Her vil vi kort redegjøre for noen av de spesielle kravene som stilles når det gjelder overformynderiene. Vi viser for øvrig til regnskapsforskriften.

I regnskapsforskriften § 20 er bestemt at det skal føres journal for overformynderiets saksbehandling. I journalen føres alle saker som vedrører myndlinger og for øvrig saker av viktighet. Journalen nummereres fortløpende - evt. for hvert år - og skal også inneholde personens myndlingsnummer som fremgår av rullen eller registernummer, jf forskriften § 19.

Journalen bør føres ved åpning av posten. Hvor det er mulig, bør det være 2 personer ved åpning av posten, slik at verdipost kan sikres særskilt.

Regnskapsbilag og vergeregnskap skal oppbevares i minst 10 år etter utløpet av vedkommende regnskapsår, jf. regnskapsforskriften § 20 tredje ledd. Oppgaver m. v. etter forskriften § 15 (registreringsforretning, arvelodd, osv.) skal oppbevares i 10 år etter tilsynets opphør. Arkivmaterialet for øvrig skal oppbevares i minst 10 år etter sluttbehandlingen av den enkelte sak.

Uansett er det å anbefale at man oppbevarer alt arkivmateriale og regnskapsbilag i 10 år etter at vedkommende er gått ut av rullene.

11.5 Oppbevaring av verdier

Regnskapsforskriften § 17 slår fast at de verdier som forvaltes skal oppbevares i bank, dersom man ikke konkret har fått fritak for dette. Dersom man ønsker fritak må det legitimeres at verdiene blir oppbevart på betryggende måte i hvelv eller pengeskap.

Kontoboken og andre regnskapsbøker oppbevares i så fall samme sted.